

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2025. április 22–24.
Nemzeti Köszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Az orosz hibrid hadviselés lehetőségei és megjelenése a Moldovai Köztársaságban

Jelige: *amicus curiae*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2024. április

2025.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	3
I.1. A téma jelentősége	3
I.2. Kutatási kérdések	5
I.3. Kutatási módszertan.....	6
I.4. Áttekintés	9
II. Elméleti háttér: A hibrid hadviselés	10
III. Geopolitikai-történeti áttekintés	19
IV. A Moldova elleni orosz hibrid hadviselés aspektusainak elemzése	26
IV.1. Katonai aspektus.....	26
IV.2. Gazdasági aspektus.....	31
IV.3. Társadalmi–politikai aspektus	39
V. A Moldova elleni orosz hibrid műveletek átfogó elemzése	50
V.1. A megfigyelt módozatok azonosítása.....	50
V.2. A támadó fél céljainak és korlátjainak azonosítása.....	51
V.3. A kritikus képességek azonosítása	54
V.4. A clausewitzi súlypont, azaz az elsődleges módozat azonosítása.....	55
V.5. A kritikus feltételek azonosítása.....	56
V.6. A kritikus sebezhetőségi pontok azonosítása	57
V.7. Összegzés	58
VI. Összefoglalás	60
VI.1. Az eredmények összefoglalása.....	60
VI.2. Következtetések	62
VII. Bibliográfia	65
VII.1. Elsődleges források.....	65
VII.2. Szakirodalmi források.....	65
VII.3. Internetes források	70

I. Bevezetés

I.1. A téma jelentősége

2023. február 13-án Maia Sandu, a Moldovai Köztársaság elnöke sajtótájékoztató keretében bejelentette, hogy kormánya szerint az Oroszországi Föderáció puccsot akart kivitelezni az országban, az európai integráció megakadályozásának céljából.¹ Ez a kijelentés nem csupán önmagában nagy jelentőségű, hiszen a Moldovai Köztársaság ellen folytatott hibrid hadviselés lényegében befolyásolja a kelet-európai régióban a nagyhatalmi versengés dinamikáját.

Földrajzi elhelyezkedéséből következően Moldova az elmúlt évszázadokban meghatározó szerepet töltött be Kelet-Európa történetének alakulásában, ezt mutatja, hogy a Szovjetunió létrejöttét megelőzően a terület „számos hódításon ment keresztül: a Kijevi Rusztól a törökökön át Oroszorszáig.”² Ehhez hasonlóan a függetlenedés óta eltelt több mint 30 év is hasonló geostratégiai fontosságról tett tanúbizonyságot. Az orosz-ukrán háború fellángolásával egyértelműen felértékelődött az ország területe, amit megerősít a Dnyeszteren túl állomásozó orosz erők jelenléte. Ezzel párhuzamosan nem hagyható figyelmen kívül, hogy Románia révén Moldova közvetlenül határos az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete által felölelt területtel.

Chişinău helyzete politikai szempontból is kulcsfontosságú mind Európa, mind a tágabb értelemben vett Nyugat számára. Tekintve, hogy az ország európai integrációja már a '90-es évek végén megkezdődött a moldovai-uniós kapcsolatokat szabályozó partnerségi és együttműködési megállapodással³, majd ez a kétezres évek elején a szomszédságpolitika keretrendszerében fejlődött tovább. A Krím-félsziget annexióját, valamint az orosz-ukrán háború 2022-es eskalációját követően Moldova EU-hoz fűződő kapcsolatainak mélyülése gyors ütemben indult meg: 2014-ben Chişinău ratifikálta az uniós társulási megállapodást⁴,

---

¹ Willhelmine Preussen: *Russia is planning coup in Moldova, says President Maia Sandu*. Politico, 13. 02. 2023. <https://www.politico.eu/article/moldova-president-maia-sandu-russia-attack/> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

² Szenes Eszter: *Mi folyik Moldovában? – I. rész*. Danube Institute Blog, 28. 02. 2023. <https://danubeinstitute.hu/en/blog/mi-folyik-moldovaban-i-resz> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

³ Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States and the Republic of Moldova - Protocol on mutual assistance between administrative authorities in customs matters. 24. 06. 1998. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A21998A0624%2801%29> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

⁴ Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part. 30. 08. 2014. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A22014A0830%2801%29> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

csaknem nyolc évvel később, 2022 márciusában pedig Sandu elnök aláírta az ország hivatalos csatlakozási kérelmét.⁵ Az integráció azonban nem csak a moldovai kormány számára kulcsfontosságú, különösen a transznyisztiai területen állomásozó orosz „békefenntartók” árnyékában, hanem az európai integráció számára is. Ahogy Silvia Marcu is megfogalmazta, az ország kiemelten fontos területen, Európa határán helyezkedik el, ráadásul a Szovjetunió felbomlását követően a besszarábiai térséget jellemző bizonytalanság nyilvánvalóvá tette, hogy az ország nyugati orientációja elsődleges cél az euroatlanti, valamint az európai együttműködés biztonsága szempontjából.⁶

A transzatlanti integráció, valamint az Európai Unió jövőjén belül Magyarország biztonsági helyzetét is determinálják a Moldovai Köztársaság eseményei. A Nemzeti Biztonsági Stratégia 85. pontja kimondja, hogy hazánkra „meghatározó hatást gyakorol...a Balkán-félsziget és Kelet-Európa biztonsági helyzete”, ezt a dokumentum alapvető érdekként jeleníti meg.⁷ Ezen túl a moldovai események elemzése, különös tekintettel az Oroszországi Föderáció által alkalmazott hibrid befolyásszerzési módszerekre kulcsfontosságú Magyarország számára, hiszen ez nagyban hozzájárulhat hazánk hasonló típusú műveletekkel szembeni rezilienciájának növeléséhez.⁸

A Moldovai Köztársaság tehát elhelyezkedéséből és az azt ért befolyásolási műveletekből következően kiemelten fontos mind Magyarország, mind az Európai Unió, valamint a NATO számára. Ennek következtében nélkülözhetetlen az ország helyzetének vizsgálata.

---

⁵ *Moldova's application for EU membership*. Multimedia Centre, European Parliament, 28. 03. 2023. https://multimedia.europarl.europa.eu/hu/package/moldova-s-application-for-eu-membership_23904 (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

⁶ Silvia Marcu: *The Geopolitics of the Eastern Border of the European Union: The Case of Romania-Moldova-Ukraine*. *Geopolitics*, XIV. évf. 3. 414. <https://doi.org/10.1080/14650040802693796> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

⁷ 1163/2020. (IV.21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

⁸ A Nemzeti Biztonsági Stratégia 164. pontja szerint a hibrid támadások elhárítása és leleplezése céljából alkalmazni kell a megelőzéshez szükséges eszközöket.

I.2. Kutatási kérdések

A dolgozat célja a következő kutatási kérdések megválaszolása:

- Az orosz hibrid hadviselés mely elemei jelennek meg a Moldovai Köztársaságban?
- Milyen további lehetőségei vannak az orosz hibrid műveleteknek a Moldovai Köztársaságban?

Ezen kérdések megválaszolásának érdekében a kutatás során további célnak tekinthető az orosz nem-lineáris (hibrid) hadviselés modelljeinek, különösképp a Geraszimov-doktrína gyakorlatban való alkalmazásának azonosítása. Ezzel egyúttal a kutatás relevanciáját szolgáló azon hipotézist is igazolni kívánja a vizsgálat, miszerint a Moldovai Köztársaságban Moszkva hibrid műveleteket folytat.

A kutatási kérdések egyértelműsítéséhez nélkülözhetetlen az azokban szereplő fogalmi elemek definitív körül határolása.

Az orosz hibrid hadviselés elemeinek azonosításához szükséges a hadviselési módszer definíciója. Bár az orosz szakirodalomban számos forrás tárgyalja a témát, ideértve például Szergej Csekinov és Szergej Bogdanov munkásságát⁹, a dolgozat a Valerij Geraszimov vezérkari főnök által publikált új generációs modell elemeit tekinti irányadónak.¹⁰ Ennek oka, hogy a Geraszimov által felvázolt szakaszok elemei jól elhatárolhatók és egyértelműen azonosíthatók. Ez elengedhetetlen azok későbbi, más elemzési keretek között való értékeléséhez.

Továbbá kulcsfontosságú meghatározni azon időszakot, amelyre a kutatási kérdések vonatkoznak. A vizsgálat során a 2021 októbere és 2023 októbere között történt eseményeket veszem figyelembe. Ezen periódusban különösen fontos az Ukrajna elleni orosz agresszió kezdetének időpontja (2022. február 24.), az időkeret ennek figyelembevételével került kialakításra, így a dolgozat felméri az inváziót megelőző orosz befolyásszerzési törekvéseket, valamint az eszkaláció hatásait is.

---

⁹ Lásd például: Sergey Chekinov– Sergey Bogdanov: The Nature and Content of a New-Generation War. *Military Thought*. 2013.

¹⁰ Valeriy Gerasimov: The Value of Science Is in the Foresight – New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations. *Military Review*, January-February 2016, 23-29. https://www.armyupress.army.mil/portals/7/military-review/archives/english/militaryreview_20160228_art008.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 08. 12.)

I.3. Kutatási módszertan

A kutatás elsődleges célja az Oroszországi Föderáció által folytatott hibrid hadviselés megjelenésének vizsgálata a Moldovai Köztársaságban. Emellett a dolgozat kísérletet tesz ezen műveletek további lehetőségeinek feltárására.

A téma komplexitásának következtében, azaz a hibrid hadviselés jellegzetességeiből adódóan a stratégiai környezet több dimenziója is górcső alá kerül, a vizsgálat során a szakirodalomban megjelenő több kutatási stratégia kombinációját használom.

Az elemzési dimenziók áttekintésére a politikai-társadalmi, a gazdasági, valamint a katonai aspektusok keretében kerül sor. Az említett szempontrendszer az amerikai DIME/PMESII¹¹, illetve az Orosz Védelmi Minisztérium által használt VPO¹² módszertani keretek alapján került kialakításra.

A DIME/PMESII modell rendszerelméleti megközelítés, amely „úgy elemzi a stratégiai problémát, hogy azt egy több, csomópontok és kapcsolati elemek által összekapcsolt rendszerből álló rendszerrel azonosítja.”¹³ Az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma által használt módszer alapvetően a diplomáciai, információs, katonai, valamint gazdasági dimenziók aktusainak (Diplomatic, Information, Military, Economic – DIME) politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, információs, valamint infrastrukturális (Political, Military, Economic, Social, Information, Infrastructure – PMESII) hatásait vizsgálja.¹⁴

Az Orosz Védelmi Minisztérium által alkalmazott VPO modell – hasonlóan a DIME/PMESII modellhez – különböző aspektusok összevetésével tárja fel a stratégiai környezet sajátosságait, azaz külpolitikai, katonai, társadalmi-politikai, és gazdasági szempontból elemzi azokat.¹⁵

---

¹¹ Dean S. Hartley III: Practical VV&A for DIME/PMESII Models. *Phalanx*, 48(1), 33-39. <https://www.jstor.org/stable/24910681> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 11.)

¹² Clint Reach et al.: *Russian Military Forecasting and Analysis*. Rand Corporation, Santa Monica, 2022. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR100/RR198-4/RAND_RRA198-4.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 08. 11.)

¹³ Cristian Abaianiți: The role of the comprehensive approach in the development of military scenarios using the PMESII model. *Strategic Impact*, 1-2/2018, 44. <https://www.proquest.com/openview/e94f05031230e7cac7c0c08005bf300e/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1876337> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 12.)

¹⁴ R. Hillson: The DIME/PMESII Model Suite Requirements Project. *Naval Research Lab Review*, 2009, 236. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA525056.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 11.)

¹⁵ Reach: i.m. 12.

Bár a két elemzési módszer tárgya eltér – a DIME/PMESII az ellenséges aktor tevékenységére, míg a VPO magára a stratégiai környezetre fókuszál – az azok által használt aspektusok egy része korrelál egymással. Ennek eredményeként a dolgozat a továbbiakban a mindkét modellben megtalálható katonai, gazdasági, valamint az egymáshoz szorosan kapcsolódó politikai-társadalmi szempontból vizsgálja a Moldovai Köztársaság esetét.

A felsorolt aspektusok eseményeinek meghatározását követően sor kerül ezek átfogó elemzésére, amelyhez kétféle módszert alkalmaz a kutatás. Elsőként a sokszor Geraszimov-doktrínaként emlegetett modell¹⁶ figyelembevételével a dolgozat rekonstruálja a feltárt események összefüggéseit, azonosítva a megfigyelt hibrid műveletek szakaszait, illetve, hogy Moszkva mely eszközöket alkalmazta, és melyek használatát mellőzte Moldova esetében.

Ezt követően felhasználásra kerül a Michael D. Reilly által kialakított hatlépéses elemzési stratégia, amely lehetőséget ad az orosz hibrid hadviselés moldovai megjelenésének mélyebb vizsgálatára, feltárva a Kreml által alkalmazott eszközök jellegzetességeit. Reilly a Frank G. Hoffman, illetve Nathan Freier munkáiban megjelenő definíciós keretek egyesítésével a következőképp határozza meg a hibrid fenyegetést jelentő aktorok fogalmát: *„Olyan állami vagy nem állami szervezet, amely képes a műveleti szintű módozatokat¹⁷ teljes mértékben integrálni a politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, információs és infrastrukturális (PMESII) spektrumot átfogó, életképes és egységes cselekvési irányba, és amely ezáltal jelentős előnnyel rendelkezik egy olyan ellenféllel szemben, amely a hagyományos, irreguláris, vagy kombinált szemszögből közelíti meg a hadviselést.”*¹⁸ (A szerző fordítása)

Reilly hatlépéses elemzési módszere – amelyet az Iszlám Állam példáján keresztül demonstrál – Clausewitz súlypont-elméletét¹⁹ integrálja a hibrid műveletek értelmezési keretébe, ezzel bemutatva az aszimmetrikus hadviselést alkalmazó fél jellegzetességeit.²⁰

---

¹⁶ Gerasimov: i.m. 10.

¹⁷ Hoffman a hibrid műveletek tekintetében négy módozatot különböztet meg, amelyek a következők: hagyományos, illetve irreguláris hadviselés, terrorizmus, bűnözői magatartás. Lásd Frank G. Hoffman: *On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats*. War on the Rocks, 07. 28. 2014. In: Michael D. Reilly: Hybrid Threat COG Analysis. *Joint Force Quarterly*, LXXXIV. évf. 2017/1., 86-92. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-84/jfq-84_86-92_Reilly.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 08. 09.)

¹⁸ Reilly: i. m. 17. 87.

¹⁹ Carl von Clausewitz: *A háborúról*. Athenaeum, Budapest, 1917. https://mek.oszk.hu/13200/13240/pdf/13240_1.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 08. 11.)

²⁰ Reilly: i.m. 17. 90-92.

1.	A megfigyelt módozatok azonosítása	A támadó fél tevékenységének besorolása a következő kategóriák egyikébe: hagyományos hadviselés, irreguláris hadviselés, terrorizmus, bűnözői magatartás
2.	A támadó fél céljainak és korlátjainak azonosítása	A politikai, valamint a műveleti szintű katonai célok és korlátok meghatározása
3.	A kritikus képességek azonosítása	A célok megvalósításához elengedhetetlen képességek felsorolása, ezek fontossági sorrendbe állítása
4.	A clausewitzi súlypont, azaz az elsődleges módozat azonosítása	Az elsődleges módozat elhatárolása a másodlagos módozatoktól, a súlypont változásainak feltérképezése
5.	A kritikus feltételek azonosítása	A másodlagos módozatok kritikus feltételként való azonosítása
6.	A kritikus sebezhetőségi pontok azonosítása	A kritikus feltételek sebezhetőségének vizsgálata

1. táblázat: Reilly hatlépéses elemzési módszertana²¹

Bár a dolgozat törekszik az eredmények reprezentativitásának biztosítására, ezeket a kutatási módszertan korlátjainak figyelembevételével érdemes értelmezni. Az egyik legfontosabb korlát, hogy a vizsgálat kizárólag nyílt forrásból származó információkat használ fel az összefüggések feltárására. Ezzel párhuzamosan meg kell említeni, hogy bár a dolgozat racionális szereplőként értelmezi az Oroszországi Föderációt, annak hipercentralizált jellege – ideértve a szilovik elitek befolyását – torzíthatja az orosz döntéshozatal racionalitását. Végül érdemes megállapítani, hogy a dolgozat egy folyamatban lévő művelet egy szakaszát igyekszik vizsgálni, amely lezáratlanság megnehezíti az Oroszországi Föderáció tevékenységének teljeskörű megértését.

A dolgozat tehát a Moldovai Köztársaságban megjelenő orosz hibrid hadviselés elemeinek feltárására koncentrálna, amelynek keretében az orosz szakirodalomban megjelenő modellek részeit azonosítja, valamint elemzi Michael D. Reilly korábban bemutatott módszertanának felhasználásával, a katonai, gazdasági, valamint a társadalmi-politikai aspektusokat.

---

²¹ Uo. 10.

I.4. Áttekintés

A dolgozat a kutatást három részben mutatja be. Ezen részek külön fejezetben kerülnek feldolgozásra, azonban mégis összefüggenek; így demonstrálják a probléma komplex jellegét.

A vizsgálat első részében elsősorban a téma elméleti hátterének bemutatására kerül sor. Ennek keretében a kutatás feldolgozza azon alapvető szakirodalmi forrásokat, amelyek a hibrid hadviselés problémájával foglalkoznak. Ezen belül részletesen bemutatja a korábban említett Geraszimov-modellt, illetve annak egyes elemeit.

A dolgozat második része három alfejezetben tárgyalja a DIME/PMESII, illetve a VPO elemzési keretrendszer közös aspektusainak elemeit a Moldovai Köztársaság vonatkozásában. Ezt követően a harmadik rész az egyes témakörök keretében azonosított jelenségeket Reilly hatlépéses elemzési módszertana alapján értékeli a dolgozat.

A vizsgálat eredményeit részletesen bemutató fejezeteket követően sor kerül azok összegzésére, valamint a kutatási kérdések megválaszolására.

II. Elméleti háttér: A hibrid hadviselés

A hibrid hadviselés fogalma már a 2000-es évek elején megjelent a nemzetközi szakirodalomban, főként a csecsenföldi háborúk kapcsán, hiszen az orosz erők ellen harcoló alakulatok egyszerre alkalmaztak hagyományos és gerilla módszereket a hadszíntéren.²² A témával foglalkozó szakértők azonban sem a jelenség eredetével, sem annak pontos jellegzetességeivel kapcsolatban nem tudtak konszenzusra jutni: a Somodi–Kiss szerzőpáros szerint a hibrid hadviselés újszerűségének kérdésében a szakirodalmi források három csoportra oszthatók.²³ Bár a fogalom meghatározását sokszor jelentősen leegyszerűsítik, és a hibrid műveleteket a hagyományos, a nem hagyományos, valamint a nem katonai eszközök együttes alkalmazásaként írják le, Oroszország viszonylatában sokkal komplexebb jelenségről beszélhetünk.²⁴

A következőkben a dolgozat körüljárja a hibrid hadviselést övező definíciós problémákat, az Oroszországi Föderációban meghonosodott elméletekre fókuszálva. Ehhez főként orosz, nyugati, valamint magyar szakirodalmi forrásokat alkalmaztam. Különös figyelmet fordítok a Szergej Csekinov–Szergej Bogdanov szerzőpáros munkásságának elemzésére, valamint a Valerij Geraszimov hadseregtábornok által felvázolt modell bemutatására. A fejezet célja a hibrid hadviselés meghatározása, a definíció legfontosabb elemeinek hangsúlyozása, illetve a Moldova példáján keresztül azonosítandó elemek definiálása.

Bár az utóbbi években a hibrid hadviselés elnevezés mind a nyugati, mind az orosz szakmai körökben használatossá vált, azt számos alkalommal más terminológiával illették egyes

---

²² Jójárt Krisztián: A hibrid hadviselés és a jövő háborúja. *Honvédségi Szemle*, 2020/1, 5. http://real.mtak.hu/105872/1/JoJartKrisztian_Ahibridhadviselesesajovohaboruja.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

²³ Somodi Zoltán – Dr. Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban. *Honvédségi Szemle*, 2019/6, 22-28. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/207/199> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

²⁴ Markus Göransson: *Understanding Russian thinking on gibrdnaya vojna*. In: Mikael Weismann – Niklas Nilsson – Björn Palmertz – Per Thunholm (Eds.) *Hybrid Warfare: Security and Asymmetric Conflict in International Relations*. Bloomsbury Collections, London, 2021, 83. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1593245/FULLTEXT01.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

források.²⁵ A korábban említett Csekinov és Bogdanov – akik 2010 és 2017 között 13 alkalommal publikáltak ezzel kapcsolatban – új generációs hadviselésnek nevezték a jelenséget, amely fogalom először a 2012-es, *A háború kezdeti szakasza és annak hatása az ország háborúra való felkészítésére* című tanulmányban tűnt fel.²⁶ Az orosz szakirodalom – így Csekinov és Bogdanov is – Geraszimov tábornok 2017-es cikkének hatására később az új típusú hadviselés terminológiát kezdte alkalmazni.²⁷ Ezzel párhuzamosan elterjedt például a Vlagyiszlav Szurkov²⁸ által használt nem-lineáris háború, amelyet a szerző a mindenre és mindenkire kiterjedő konfliktus leírásaként használt, valamint a Jonsson–Sealy szerzőpáros által alkalmazott teljes spektrumú hadviselés fogalom is.²⁹ Ahogy Göransson megállapítja, ezen felül a 2000-es évek elején számos orosz teoretikus munkája szociopolitikai aspektusból dolgozta fel a jelenséget, vagy annak egy összetevőjét: azt Alekszandr Dugin hálózatcentrikus háború, Jevgenyij Messzner felforgató háború, Igor Panarin pedig információs háború elnevezéssel illette.³⁰

A terminológia sokszínűsége mellett nem meglepő, hogy a hibrid hadviselés meghatározásában sincs konszenzus a nemzetközi szakirodalomban. A továbbiakban a jelenséget övező definíciós problémákat mutatom be.

Ahogy Jójárt Krisztián is utal rá, a hazai szakirodalomból kiemelendő a Resperger István, valamint a Porkoláb Imre által megalkotott meghatározás.³¹ Előbbi szerint a „*a hibrid hadviselés a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak rugalmas alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyék és akaratunkat rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal,*

---

²⁵ Rácz András: Russia's Hybrid War in Ukraine – Breaking the Enemy's Ability to Resist. FIIA Report, Finnish Institute of International Affairs, 2017, Helsinki, 34. <https://www.fia.fi/wp-content/uploads/2017/01/fiareport43.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

²⁶ Timothy Thomas: The Chekinov-Bogdanov Commentaries of 2010-2017: What Did They Teach Us About Russia's New Way of War?. MITRE Corporation, 2020, 5. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1141587.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

²⁷ Uo. 13.

²⁸ Az orosz elnöki adminisztráció helyettes vezetője (1999-2011), miniszterelnök-helyettes (2011-2013), Putyin elnök tanácsadója 2020 februárjáig.

²⁹ Rácz: i. m. 25. 37-41.

³⁰ Göransson: i.m. 24. 85.

³¹ Jójárt: i.m. 22. 6.

hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet.”³² Resperger definíciója főképp az agresszor által használt módszerek besorolására fókuszál, rávilágítva az irreguláris és a reguláris hadviselés együttes használatának jelenlétére. Emellett kiemeli az agresszor akaratérvényesítését, mint célt, amelyhez az agressziót elszenvedő állam diszfunkcionalitásán keresztül vezet az út. Mindezen túl megjegyzendő, hogy a Geraszimov tábornok által felvázolt modell – amely a későbbiekben kerül bemutatásra – nem kerüli meg a fegyveres konfliktust, bár annak szintjét nem taglalja. Porkoláb Imre – Respergerhez hasonlóan – az irreguláris és a reguláris eszközök egyidejű és összehangolt jelenlétéből indul ki, amely a sikerhez vezető folyamat idejének drasztikus csökkenésével jár.³³ Az utóbbi következtetéssel kapcsolatban azonban felmerül a kérdés, hogy a hibrid hadviselés definíciója mennyiben vonatkozik csak a fegyveres konfliktus időszakára, illetve, hogy a nem katonai eszközöket alkalmazó előkészítő fázist a vizsgált jelenség integráns részének tekintjük-e. Amennyiben igen, akkor – Porkoláb definíciójával ellentétben – a hibrid műveletek ideje növekszik, hiszen a gazdasági vagy a kulturális befolyás kiépítése egyes célországok esetében éveket, akár évtizedeket vehet igénybe.

A nyugati szakirodalom szempontjából leginkább Frank Hoffmann, valamint John McCuen definícióit érdemes kiemelni. Hoffmann – Respergerhez és Porkolábhoz hasonlóan – az irreguláris és a hagyományos módszerek szinergikus alkalmazásából indul ki, azonban kiemeli, hogy a hibrid hadviselés több dimenzióban zajlik.³⁴ Hoffmann elvonatkoztat attól, hogy a háborúkat nemzetközi jogalanyok (legyenek azok állami vagy nem-állami szereplők) vívják, és a hadviselés középpontjába újra az embert állítja: kiemeli, hogy a háború egyszerre fizikai és mentális-pszichológiai dimenzióban zajlik. McCuen ezzel párhuzamosan a következőképp definiálja a jelenséget: a *„hibrid konfliktusok teljes spektrumú háborúk, amelyek mind fizikai, mind elvi dimenzióval rendelkeznek: az előbbi a fegyveres ellenség elleni harc, az utóbbi pedig a szélesebb körű küzdelem a hadszíntér lakosságának, a hadviselő felek háterszágának,*

---

³² Resperger István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 21. https://nbi.uni-nke.hu/document/nbi-uni-nke-hu/Resperger%20István_A%20válságkezelés%20és%20a%20hibrid%20hadviselés.pdf. (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

³³ Porkoláb Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?. *Hadtudomány*, 2015/3-4., 41. https://www.mhtt.eu/hadtudomany/2015/3_4/2015_3_4_5.pdf. (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

³⁴ Frank G. Hoffmann: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 2007, 8. https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

*valamint nemzetközi közösségnek a támogatásáért.*³⁵ (A szerző fordítása) McCuen – korábban említett kollégáival szemben – a hibrid hadviselés dimenzióinak természetéből indul ki, valamint rávilágít a jelenség átfogó jellegére. Az utóbbi kiemelkedően fontos, hiszen ezen műveletek középpontjában – ahogy Szurkov mindenkire és mindenre kiterjedő nem lineáris háború terminológiája is utalt rá – nem (csak) a fegyveres erők tagjai állnak, hanem az agresszor nagy hangsúlyt fektet a célállam társadalmi rezilienciájának megtörésére is. Erre úgyszintén rávilágít Andrej Kartapolov, aki szerint *„az új típusú háborúban a fegyveres erőszak jóval kevesebb szerepet játszik, mint a huszadik század konfliktusaiban, paradox módon az áldozatok több mint 90%-a polgári személy lehet.*”³⁶

A vizsgált orosz szakirodalom nem alkot az említett szerzőkhöz hasonlóan koherens definíciót, sokkal inkább számos aspektus számbavétele mellett körülírja azt. A következőkben Szergej Csekinov és Szergej Bogdanov, valamint Valerij Geraszimov munkássága alapján mutatom be a hibrid hadviselés jelenségének szerepét az orosz katonai gondolkodásban.

A Csekinov–Bogdanov szerzőpáros munkásságának egyik leginkább ismert és idézett része *Az új generációs háború természete és tartalma* című 2013-as tanulmány, amely mélységében elemzi a szerzők által régóta tárgyalt jelenséget.³⁷ Ezt megelőzően azonban Csekinov és Bogdanov több ízben publikált a témában, amelyek vitathatatlan hatást gyakoroltak a szerzőpáros elméletének fejlődésére.

Ahogy Timothy Thomas kommentárjai rámutatnak, a Csekinov–Bogdanov életmű 2013 előtt született darabjai közül kiemelendő a 2010-es *Aszimmetrikus fellépések Oroszország katonai biztonságának szolgálatában*, a 2011-es *Közvetett akciók és hatásuk a háború jellegére*, és a 2012-es *A háború kezdeti szakasza és annak hatása az ország háborúra való felkészítésére* című tanulmány.³⁸ Csekinov és Bogdanov már 2010-ben rávilágít arra, hogy a közvetett és közvetlen hadviselés elemeit ötvözni kell, illetve hogy a nyílt katonai konfliktus elkerülése mellett is képes lehet egy fejlett haderő elérni a kitűzött politikai célokat.³⁹ Ezt követően mélyebben elemzik az említett indirekt eszközök hadszíntéri jelentőségét, és megállapítják, hogy az

---

³⁵ John J. McCuen: Hybrid Wars. In: Russel Glenn: Thoughts on „Hybrid” Conflict. *Small Wars Journal*, 2009, 1. <https://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

³⁶ Н. П. Ромашкина – А. Б. Колдобский: Новые методы противоборства XXI века. In: *Jóárt*: i.m. 22. 12.

³⁷ Chekinov – Bogdanov: i.m. 9.

³⁸ Thomas: i.m. 26.

³⁹ Sergey Chekinov – Sergey Bogdanov: Asymmetric Actions in Support of the Military Security of Russia. *Voennaya Mysl'*, 2010/3, 21.

információs és pszichológiai dimenziók játszhatják a legfontosabb szerepet a jövő háborújában.⁴⁰ Ahogy Thomas fogalmaz, Csekinovék kimondják, hogy „az idő azt igazolja, hogy azon államok, amelyek nem képesek nemzetük információs biztonságát fenntartani, politikai szuverenitásuk, gazdasági függetlenségük, vagy globális-regionális vezető szerepük elvesztését kockáztatják.”⁴¹ Egy évvel később a szerzőpáros rávilágít ezen szuverenitás komplex értelmezésének fontosságára, amely a hibrid hadviselés összetett jellegével szoros kapcsolatban áll. Az új generációs hadviselést először említő 2012-es tanulmány megmutatja, hogy a nem katonai eszközök alkalmazásának előzetes időszaka, valamint a fegyveres erők bevetése nem választható el egymástól, mert az előbbi feladata, hogy az utóbbi alkalmazásához szükséges kedvező körülményeket megteremtse.⁴²

Az új generációs háború természete és tartalma című mű ebből a komplexitásból indul ki: Csekinov és Bogdanov „a modern kor hálózatcentrikus környezetében” gondolkodik, amely reflektál Dugin hálózatcentrikus háború elnevezésére is.⁴³ Éppen ezért a szerzők többször kihangsúlyozzák a nem katonai eszközök jelentőségét, azaz a korábban említett előkészítő szakasz aszimmetrikus műveleteinek „politikai, gazdasági, információs, technológiai, valamint ökológiai” aspektusait.⁴⁴ Ezek közül Bogdanovék mégis az információs (pszichológiai) eszközöknek szentelik a legnagyobb figyelmet, hiszen véleményük szerint ezek fogják dominálni a új generációs hadviselést, amelynek célja az ellenség fegyveres erőinek és társadalmának morális-pszichológiai megtörése.⁴⁵ A hadviselés értelmezésének ezen típusú átalakulása összefügg az orosz kül- és biztonságpolitika céljainak változásával. Ahogy azt mind a grúzai háború, mind az ukrajnai háború 2014-2015-ös és 2022-től zajló eszkalációs periódusában⁴⁶ megfigyelhettük, a Kreml célja nem a hadszíntéren való fizikai győzelem, így

---

⁴⁰ Sergey Chekinov – Sergey Bogdanov: The Influence of the Indirect Approach on the Nature of Modern Warfare. *Voennaya Mysl'*, 2011/6, 10.

⁴¹ Thomas: i.m. 26. 4.

⁴² Sergey Chekinov – Sergey Bogdanov: The Initial Period of War and Its Impact on the Preparation of the Country for a Future War. *Voennaya Mysl'*, 2012/11.

⁴³ Chekinov – Bogdanov: i.m. 9. 13.

⁴⁴ Uo. 16.

⁴⁵ Uo. 16.

⁴⁶ Nataliya Bugayova – Kateryna Stepanenko – Frederick Kagan: *Weakness Is Lethal: Why Putin Invaded Ukraine and How the War Must End*. Institute of the Study of War, 10. 1. 2023. <https://understandingwar.org/backgrounder/weakness-lethal-why-putin-invaded-ukraine-and-how-war-must-end> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

az ellenség teljes területének fizikai megszállása volt, sokkal inkább az adott állam önállóságának megszüntetése és az orosz befolyás teljeskörű kiépítése. Ez esetben az önállóság fogalmát érdemes a szuverenitás Csekinov és Bogdanov által korábban felvetett komplexitásának figyelembe vételével értelmezni. Ezen célrendszert jól demonstrálják a Föderáció Ukrajnával szemben alkalmazott stratégiájának elemei, ideértve például a Putyin elnök által bejelentett „denacifikációt”, a Zelenszkij elnök likvidálására irányuló műveleteket, vagy a megszállt megyék és a Krím-félsziget okozta területi viták fenntartását. Ezen felül az előkészítő és a katonai eszközök alkalmazásának elválaszthatatlanságát igazolja az is, hogy Csekinov és Bogdanov szerint „a műveletek sikeréről vagy sikertelenségéről a sebesség, a szinkronizáció, és az egyidejűség fog döntení, azonban egyúttal az is valószínű, „hogy a támadó már a szárazföldi erők bevetését megelőzően el fogja érni politikai és katonai céljait.”⁴⁷ Ezzel párhuzamosan – ahogy Thomas is teszi – érdemes megemlíteni Csekinov és Bogdanov késői munkáit, amelyek közül kiemelendő a 2016-os *Katonai stratégia: Kitekintés a jövőbe*, valamint a 2017-es *A „háború” tartalmának és lényegének fejlődése a 21. században* című tanulmány.⁴⁸ Az előbbi az új generációs hadviselés korábban felvázolt jellegzetességeit járja körül, azonban rávilágít az orosz katonai gondolkodás egyik legfontosabb elemére: az abszolút kontroll gyakorlásának képességére. Ahogy Thomas is felhívja rá a figyelmet, Csekinov és Bogdanov az új generációs hadviselés alkalmazásában a káosz kontroll alatt való felhasználását látja.⁴⁹ A szerzőpáros utolsó közös tanulmánya 2017-ben már a Geraszimov által előtérbe helyezett terminológia szerint új típusú hadviselésről beszél.⁵⁰ Ebben csakugyan említésre kerül a kontroll képességének kulcsfontosságú szerepe, hiszen a számos aspektust átfogó hibrid műveletek szinkronizálásának szempontjából ez elengedhetetlen.⁵¹ Ezen elemek súlyának növekedésével – amint a szerzők végső konklúziója is megállapítja – „katonai képességek többé nem elegendők” a stratégiai célok eléréséhez, ami szintén a nem katonai és a katonai eszközök elválaszthatatlan jellegét mutatja.⁵²

---

⁴⁷ Chekinov – Bogdanov: i.m. 9. 19.

⁴⁸ Thomas: i.m. 26.

⁴⁹ Thomas: i.m. 26. 11.

⁵⁰ Uo. 13.

⁵¹ Sergey Chekinov – Sergey Bogdanov: The Evolution of the Essence and Content of 'War' in the 21st Century. *Voennaya Mysl'*, 2017/1, 43.

⁵² Uo. 42.

Csekinov és Bogdanov 2013-as tanulmányán túl a téma legidézettebb publikációja Valerij Geraszimov vezérkari főnök nevéhez köthető *A tudomány értéke az előrelátásban* című mű, valamint a hadseregtábornok 2017-es *A modern hadviselés és az ország védelmének aktuális kérdései* című beszéde.^{53,54} Geraszimov cikke a nyugati szakirodalomban leginkább a Krím-félsziget 2014-es annexióját követően lett népszerű, mint az orosz hibrid hadviselés megértéséhez való kulcs.⁵⁵ Annak ellenére, hogy a vezérkari főnök valóban áttekinti a később általa új típusú hadviselésnek nevezett jelenséget, csupán 2017-ben ismeri el, hogy a stratégiát az Oroszországi Föderáció is alkalmazza.⁵⁶ Ezzel együtt Geraszimov mintegy hétoldalas tanulmányát érdemes fenntartással kezelni: Holecz József szerint a vezérkari főnök célja az orosz hadtudomány ösztönzése volt, azonban azt is elismeri, hogy a hadseregtábornok jól bemutatja a hibrid hadviselés általános folyamatát – amit egyébként Moszkva is alkalmaz.⁵⁷ Csekinov és Bogdanov munkásságához hasonlóan Geraszimov is összefoglalja a hadviselés klasszikus és modern változatának különbségeit, hangsúlyozva a nem katonai és a fegyveres erők eszközeinek együttes alkalmazását. A vezérkari főnök értelmezésében is megjelenik „a sebesség, a szinkronizáció, és az egyidejűség”, amely kulcsfontosságú tényező a technológiai innovációk (például a nagy precizitású fegyverek vagy az információs hadszíntéren végrehajtott műveletek) és az aszimmetrikus elemek alkalmazása mellett.⁵⁸

Az új típusú műveletek folyamatát Geraszimov a védekező fél szempontjából elemzi, amely nem meglepő, hiszen a vizsgált orosz szakirodalomban 2017-ig a hibrid hadviselés a Nyugat által alkalmazott stratégiaként jelent meg. A tanulmány hat fázisra bontja ezen folyamatot, amelyek sorrendben a következők: „*rejtett ellentétek kialakulása, feszültségkeltés, a konfliktus kialakításához vezető lépések, a válság, a válság megoldása,*” valamint a béke helyreállítása és a konszolidáció.⁵⁹ A különböző fázisok során a fenyegetettség folyamatosan növekszik, egészen

---

⁵³ Gerasimov: i.m. 10.

⁵⁴ Valeriy Gerasimov: Contemporary Warfare and Current Issues for the Defense of the Country. *Military Review*, November-December 2017, 22-27. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/Contemporary-Warfare-and-Current-Issues-for-the-Defense-of-the-Country.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

⁵⁵ Rác: i.m. 25. 40.

⁵⁶ Gerasimov: i.m. 54. 27.

⁵⁷ Holecz József: A Geraszimov-doktrína – egy másik megvilágításban. *Felderítő Szemle*, XVI. évf 3-4. szám, 8.

⁵⁸ Gerasimov: i.m. 10. 25.

⁵⁹ Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudomány*, 2017/3-4, 11-12. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

a válság kialakulásáig, amikor eléri a tetőpontot és kitör a fegyveres konfliktus. A fenyegetettség szintje a tetőzést követően az utolsó szakaszban radikálisan csökken.

Geraszimov modellje szerint a nem katonai és a katonai eszközök együttesen kerülnek alkalmazásra, arányuk 4:1. A nem katonai eszközök súlyának növekedése abból következik, hogy a fegyveres erők aktív tevékenységét csupán az utolsó három fázisban figyelhetjük meg: elsőként a fegyveres konfliktus során, majd a konszolidációs szakaszban szükséges békefenntartó feladatok kapcsán. Ezzel szemben a nem katonai elemek mindegyik periódusban megjelennek.

Az első fázisban a hibrid műveletek fedett előkészítése zajlik, főként azon belső ellentétek kihasználásával, amelyek jellemzik a célpontként szolgáló államot: megkezdődik a szövetségesek és kollaboránsok toborzása, valamint a belső politikai ellenzék létrehozása és megerősítése. A második szakasz során növekednek a feszültségek, a fenyegetés célzottá válik: a támadó fél politikai és diplomáciai nyomást gyakorolhat, amely leépíti a két ország közötti kapcsolatokat, valamint gazdasági szankciókat alkalmazhat. A harmadik periódus az utolsó, amely megelőzi a fegyveres erők közvetlen alkalmazását: itt már megfigyelhetjük azok stratégiai bevetését, amely megerősíti az addig ellátott elrettentési funkciót, valamint az első szakasz során kialakított ellenzéki erők aktív tevékenységét is. A krízis fázisában egyértelműen növekszik a katonai eszközök súlya, amelyet kiegészíthet például a gazdasági blokád, mint nyomásgyakorlási módszer. A támadó fél – sikeres művelet esetén – a politikai céljait teljes mértékben az ötödik fázisban érheti el, amely a gazdaság és a politikai vezetés feletti befolyás megszerzésével, valamint az információs műveletek kibontakozásával jár. A művelet utolsó periódusát leginkább a feszültségek kontroll alatt tartásának célja vezérli, amely már az azt megelőző szakaszban is megjelenik.⁶⁰

A Geraszimov-modell tehát a korábban említett definíciók, valamint a Csekinov–Bogdanov szerzőpáros értelmezésével⁶¹ ellentétben a hibrid háború során lezajló folyamatok integráns részének tekinti a nem katonai eszközök által dominált előkészítő szakaszt. Ahogy korábban bemutattam, a hibrid műveletek definíciós vitái során központi elem az előkészítő és a katonai szakasz szétválasztásának kérdése. Mivel a dolgozat a Geraszimov hadseregtábornok által felvázolt modell alapján elemzi a Moldovai Köztársaságban megfigyelhető hibrid hadviselés elemeit, ezért a továbbiakban ezen két periódust nem választom külön, a folyamatot

---

⁶⁰ Gerasimov: i.m. 10. 28.

⁶¹ Csekinov és Bogdanov a hibrid műveletek katonai eszközök által dominált szakaszával foglalkozik részletesen. Lásd Chekinov – Bogdanov: i.m. 9. 20.

homogénnek tekintem. Ezt a pszichológiai, valamint a társadalom ellenállóképességének megtörésére irányuló műveletek központi szerepe is indokolja. Tekintve, hogy az orosz kül- és biztonságpolitika célrendszerének változásai azt mutatják, hogy az adott terület okkupációja helyett elegendő a mindenre kiterjedő befolyás kiépítése, a társadalmi reziliencia megszüntetésének okán nem különíthetők el élesen a fegyveres erők és civilek elleni akciók. Ez adja a hibrid hadviselés újszerű jellegét.

III. Geopolitikai-történeti áttekintés

A Moldovai Köztársasággal szembeni orosz hibrid hadviselés problémája nem tárható fel az ország földrajzi fekvéséből eredő geopolitikai elemek, valamint az ez által is alakított történelmi tényezők nélkül. A következőkben tehát a dolgozat azon faktorokra fókuszál, amelyek különös relevanciával rendelkeznek a hibrid hadviselésnek való kitettség szempontjából.

A tágabb geopolitikai kontextus meghatározásához elengedhetetlen a természet-, illetve a társadalomföldrajzi aspektusok szétválasztása, valamint azok külön-külön való elemzése.

A 2022-es CIA World Factbook adatai szerint a Moldovai Köztársaság 33581 km²-en terül el, azaz körülbelül egyharmad Magyarországnyi területet ölel fel.⁶² Ennek nagy részét síkságok adják, az ország legmagasabb pontja a Bălănești-domb, amely 430 méter magas. Éghajlata mérsékelt-kontinentális, így a telek viszonylag enyhék és szárazak, míg a nyarak melegek és hosszúak.⁶³ A Besszarábia nagy részét felölelő ország tehát alkalmas a mezőgazdasági tevékenységre, amely 2022-es adatok szerint – az élelmiszeriparral együttvéve – az országos export 45%-át adja, és az emberek több mint negyede dolgozik az ágazat keretein belül.⁶⁴ Mivel az ország ipara kifejezetten fejletlen, az főként a mezőgazdasági termelés támogatására szakosodott, a 2020-as reál GDP adatok szerint Moldova továbbra is a legszegényebb európai államok közé tartozik.⁶⁵ Az iparral párhuzamosan a moldovai gazdaság, illetve a jelenlegi politikai elit legnagyobb problémáját az energiaforrások hiánya, ebből fakadóan pedig az energiabiztonság instabilitása okozza, hiszen az ország energiaszükségletének – legyen az fölgáz vagy elektromos áram - csupán 20 százalékát képes a saját területén előállítani.⁶⁶

Moldova természetföldrajza azonban nem csupán a gazdasági aspektust befolyásolja, hanem az ország külkapcsolatait és geostratégiai pozícióját is. A Moldovai Köztársaság de jure két állammal, de facto három entitással határos. Nyugaton a Prut folyó mentén osztozik közös határszakaszon az EU- és NATO-tag Romániával, amely lényegesen felértékeli Çhisinau

---

⁶² Moldova. CIA World Factbook, 12. 21. 2022. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2022/countries/moldova/#people-and-society> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 02.)

⁶³ Uo.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Real GDP (purchasing power parity). CIA World Factbook, 12. 21. 2022. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2022/field/real-gdp-purchasing-power-parity/country-comparison> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 02.)

⁶⁶ Moldova – Country Commercial Guide. International Trade Administration. 8. 9. 2022. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/moldova-energy> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 02.)

geopolitikai jelentőségét. Mivel az ország a nyugati szövetségi rendszerek külső határán helyezkedik el, ezért mind az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete, mind az Európai Unió egyértelműen érdekelt az állam stabilitásában, illetve a nyugati integráció felé orientálódó politikai vezetés hatalmának megőrzésében. Ezt megerősíti, hogy 2022 februárjában a keleti szomszéd Ukrajna ellen az Oroszországi Föderáció teljeskörű inváziót indított, amely mind a Fekete-tengeri, mind a tágabb európai térség biztonsági architektúrájának szempontjából komoly implikációkkal rendelkezik. Ez különösképp a Fekete-tenger nyugati medencéjének hadszínterén mutatkozik meg, hiszen Ukrajna egyik legnagyobb kikötővárosa, Odessza csupán körülbelül 55 kilométerre található a moldáv határtól. Az orosz-ukrán háború odesszai eseményeit Moldova harmadik, de facto szomszédja is felértékeli, hiszen a Dnyeszter folyó keleti partján elhelyezkedő, nemzetközi jog szerint moldovai területet az 1990-es évek elejétől oroszbarát szeparatisták ellenőrzik, a Föderáció pedig orosz „békefenntartók” segítségével tartja fenn a kvázi állam területi integritásával együtt saját befolyását is. Az orosz haderő jelenlétének geostratégiai vonatkozásai pedig nem hanyagolhatók el. A háború eszkalációjának első szakaszában például Rusztam Minnekajev, az orosz központi katonai körzet megbízott parancsnoka – sajtóértesülések szerint – a Transznyisztria és az Odessza környékén elfoglalandó területek közötti szárazföldi összeköttetés megteremtését vetette fel.⁶⁷ Ennek megvalósulása Çhisinau számára kifejezetten kockázatos lett volna, hiszen a főváros stratégiai szempontból érzékeny területen helyezkedik el, csupán egy órányira a transznyisztiai fővárostól, Tiraszpoltól. Bár a háború későbbi szakaszaiban az odesszai területek elfoglalására nem került sor és Moszkva rákényszerült arra, hogy a keleti hadszíntérre helyezze át a fókusz, Minnekajev nyilatkozata érzékelteti a Moldovai Köztársaságnak a transznyisztiai területből adódó sebezhetőségét.

Társadalomföldrajz szempontjából Moldova kifejezetten sokszínű államként tartható számon. Népessége 3,3 millió fő, amely hat nagyobb etnikumot ölel fel.⁶⁸ 2014-es adatok szerint a 75%-os moldáv többség mellett élnek az országban románok, gagauzok, oroszok, bolgárok, és ukránok is, bár utóbbiak aránya a háború következtében az elmúlt években jelentősen

---

⁶⁷ Andrew Roth: *Russian commander suggests plan is for permanent occupation of south Ukraine*. The Guardian, 4. 22. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/22/ukraine-south-occupation-russian-military-chief-rustam-minnekayev> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 02.)

⁶⁸ *Moldova Population*. Worldometer. 7. 16. 2023. <https://www.worldometers.info/world-population/moldova-population/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

növekedhetett.⁶⁹ Az etnikai megoszlás a nyelvek tekintetében is leképeződik: 80%-os többség tartja a moldávot vagy a románt anyanyelvének, amely nyelvek között meghatározó a nyelvészeti hasonlóság.⁷⁰ Vallási szempontból fontos többséget élvez az országban az ortodox kereszténység: 2014-es adatok szerint 90,1% volt ortodox.⁷¹ E téren – csak úgy, mint Ukrajnában – az egyház kérdése komoly problémákat okoz, hiszen az országban egyúttal jelen van a Moldovai Ortodox Egyház, amely a moszkvai patriarchátus fennhatósága alá tartozik, valamint a Besszarábiai Ortodox Egyház is, amely Bukaresthez tartozik. Az orosz befolyás szempontjából ezen egyházi kérdések kulcsfontosságúak, hiszen – ahogy Andrej Szoldatov és Irina Borogan is megállapítja – a Kreml az Orosz Ortodox Egyházat aktívan használja politikai céljainak elérésére.⁷² Ahogy mind a nyelv, mind a vallási megosztottság jelzi, Moldovában meghatározó identitáspolitikai törésvonalak figyelhetők meg. A moldovai nemzeti identitás kérdése tehát évtizedeken át meghatározta a modern Moldovai Köztársaság születésének történetét, amelyet mind a sztálini Szovjetunió által véghez vitt erőszakos ruszifikáció, mind a '90-es évek pánromán gondolatát középpontba állító politikai mozgalmak, valamint az új „nyugatos” generáció is befolyásolt.

A nemzeti identitás konfliktusai azonban nem meglepők, amennyiben áttekintjük a ma Moldovai Köztársaságnak nevezett terület történelmét. A régió évszázadokon át a nagyhatalmi adok-kapok színtere volt, amelyet főként a korábban bemutatott geostratégiai adottságoknak tulajdoníthatunk. Ezen versengésből – a 19. század orosz-török háborúit lezáró bukaresti megállapodást követően – az Orosz Birodalom került ki győztesen, amely hatalmát a 20. század végén konszolidálni tudta a térségben.⁷³ Az 1917-es szocialista forradalom okozta zűrzavarban rövid időre létrejött a Moldáv Demokratikus Köztársaság, majd beolvadt a Román Királyságba, de ezt az új szovjet kormány nem ismerte el, ami a román-szovjet kapcsolatok megromlásával

---

⁶⁹ CIA World Factbook: i. m. 62.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ *Moldova 2022 International Religious Freedom Report*. U.S. Department of State. <https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/moldova/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

⁷² Andrei Soldatov – Irina Borogan: *Putin's Useful Priests*. Foreign Affairs, 9. 14. 2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/putins-useful-priests-russia-church-influence-campaign> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

⁷³ David Schimmelpenninck van der Oye: *Russo-Turkish War (1877-1878)*. In: Gordon Martel (Ed.): *The Encyclopedia of War*. Wiley-Blackwell, Oxford, 2011.

járt.⁷⁴ A Románia részeként töltött nagyjából 20 évet követően a besszarábiai terület a Molotov-Ribbentrop-paktum következményeként ismét visszakerült a szovjetekhez, és 1940. augusztus 2-án kikiáltották a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaságot, amelynek határait – az 1941 és 1944 közötti román megszállás ellenére – a párizsi béke is rögzítette.⁷⁵

Moldova szovjet fennhatóság alatt töltött nagyjából fél évszázada alapjaiban meghatározza a mai Moldovai Köztársaság politikai-társadalmi-gazdasági viszonyrendszerét. A sztálini időszak erőszakos ruszifikációjának célja főként a román identitás jelenlétének megszüntetése volt, azonban az mélységében alakította át a moldovai terület társadalmi törésvonalait.⁷⁶ A ruszifikáció következményeként mind a terület politikai élete, mind a gazdaság torzult, hiszen ebben az időszakban a főként orosz nyelvű lakossággal rendelkező Dnyeszteren túli területek egyértelmű prioritást élveztek mindkét régióban. A szovjet vezetés gondoskodott róla, hogy minden helyi vezető a transznisztriai régióból származzon, valamint, hogy az ipari fejlesztések csak a Dnyeszter keleti partjára jussanak el.⁷⁷ Ennek következtében Besszarábia gazdasági szempontból leszakadó régióvá vált, amelynek hatásai – a mezőgazdasági tevékenység túlsúlya, valamint az energiafüggőség szintjén – ma is érezhetők.

A '80-as évek végén a Szovjetunió egészében bekövetkező politikai változások hatásai Moldovában is érezhetővé váltak, amelynek eredményeként a nacionalizmus erőre kapott az országban. Megalakult például a Moldovai Népi Front (MNF), amely a korábban is említett nyelvpolitika okozta feszültségeket kihasználva komoly társadalmi támogatottságra tett szert, amint zászlójára tűzte a moldáv államnyelvvé tételének ügyét.⁷⁸ A nacionalizmus felszínre törésével párhuzamosan a transznisztriai elitek is megalakították saját ellenállási

---

⁷⁴ Rác András: Moldova – a külső függőségek csapdájában. *Nemzet és Biztonság*, 2009. május, 62. https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/racz_andras-moldova_a_kuls_fuggesek_csapdajaban.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

⁷⁵ Uo. 62.

⁷⁶ Roman Solchanyk: *Ukraine, Belorussia, and Moldavia: Imperial integration, Russification, and the struggle for national survival*. In: Lubomyr Hajda – Mark Beissinger (Eds.): *The Nationalities Factor In Soviet Politics And Society*. Routledge, New York, 1990, 175-203.

⁷⁷ Oláh András: A transznisztriai konfliktus két évtizede és megoldatlanságának okai I. *Nemzet és Biztonság*, 2014/5, 91.

⁷⁸ William Crowther: Ethnic politics and the post-communist transition in Moldova. *Nationalities Papers*, XXVI. évf. 1., 147-164. <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/ethnic-politics-and-the-postcommunist-transition-in-moldova/04359FF414AB008B3B35AF9EFFB856A0> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

mozgalmukat, a Kollektív Dolgozók Egyesült Tanácsát (OCTK), hiszen a Dnyeszter túloldalán zajló eseményekben saját egzisztenciájuk elvesztését látták.⁷⁹ Miután az MNF győzött az 1990-es törvényhozási választásokon, és parlamenti határozat született Moldova szuverenitásáról, a feszültségek következtében a transznyisztiai képviselők elhagyták a testületet, és 1991. augusztus 28-án – egy nappal a Moldovai Köztársaság születése után – kimondták a Dnyeszter Menti Köztársaság függetlenségét, amelynek elnöke az OCTK vezetője, Igor Szmirnov lett.⁸⁰ A Szovjetunió felbomlását követő nemzetközi politikai zűrzavarban az újonnan megszületett Moldovai Köztársaság csupán 1992 márciusára volt képes teljesíteni Georg Jellinek államdefiníciójának negyedik elemét, azaz a nemzetközi elismerést, amely ez esetben az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez való csatlakozásban manifestálódott.⁸¹ Az ENSZ-csatlakozás – mint várható volt – súlyosan sértette a transznyisztiai kvázi-köztársaság érdekeit, hiszen azt a nemzetközi közösség – a többi posztszovjet köztársasággal ellentétben – nem ismerte el önálló aktornak. Ez katalizátorként szolgált a Dnyeszter menti harcok kialakulásában, amelyben jelentős szerepet játszott, hogy a Transznyisztriát irányító OCTK paramilitáris szárnya erőteljes radikalizáción ment keresztül.⁸² Bár az EBEÉ a harcok kontroll alatt tartásának érdekében létrehozott egy négyoldalú nemzetközi formátumot, amely működésképtelenségének, valamint a transznyisztiaiak a benderi rendőrség elleni támadásának következményeképp a konfliktus intenzitása növekedett.⁸³ Bár a moldovaiak eleinte meghatározó katonai fölényben voltak a Dnyeszter Menti Köztársaság erőivel szemben, a Szovjetunió felbomlása óta a területen állomásozó 14. orosz hadsereg intervenciójának köszönhetően fordult a kocka.⁸⁴ Moszkva beavatkozása nem csupán a limaszkojei fegyverszünet okán kiemelkedő jelentőségű, hanem annak geopolitikai implikációi miatt is.

---

⁷⁹ Oláh: i.m. 77.

⁸⁰ U.o. 93.

⁸¹ A/RES/46/223. Admission of the Republic of Moldova to membership in the United Nations : resolution / adopted by the General Assembly. <https://digitallibrary.un.org/record/147693> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

⁸² Oláh: i.m. 77.

⁸³ Keith Harrington: *Moldova Marks 30 Years Since Ceasefire Ended War on Costly Terms*. Balkan Insight, 7. 21. 2022. <https://balkaninsight.com/2022/07/21/moldova-marks-30-years-since-ceasefire-ended-war-on-costly-terms/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

⁸⁴ Marinko Bobic: *Moldova: Military Confrontation with Russian Forces*. In: Marinko Bobic: *Why Minor Powers Risk Wars with Major Powers*. Bristol University Press, Bristol, 2019, 103-136. <https://bristoluniversitypressdigital.com/display/book/9781529205213/ch005.xml> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

Érdemes kiemelni, hogy a Kreml – amely egyébként globális szinten megalkuvó politikára kényszerült, amit Andrej Kozirjev külügyminisztersége is jelez⁸⁵ – csupán hét hónappal a Szovjetunió felbomlását követően képes és hajlandó beavatkozni egy fegyveres konfliktusba, egy olyan entitás oldalán, amelyet a Föderáció nem ismert el. Ez mutatja, hogy a besszarábiai és transznyisztiai területek mekkora jelentőséggel bírnak a modern Oroszország külpolitikájában, és hogy Moszkva azokra közelkülföldjeként tekint.

Az orosz beavatkozás, valamint a kikényszerített fegyverszünet aligha jelentett tartós megoldást a Çhisinau és Transznyisztia között húzódó konfliktusra, hiszen annak eredményeképp a 14. orosz hadsereg továbbra is a területen maradhatott.⁸⁶ Bár a '90-es évek második felében, illetve a 2000-es évek elején az orosz fél is számos megoldási javaslatot tett, a Kreml külpolitikájának átalakulásával ezen törekvések is egyre inkább eleve halálraítéltté váltak. Bár Borisz Jelcin elnökségének utolsó éveiben az oroszok számos alkalommal ígéretet tettek az erőik kivonására – ideértve a 1998-as odesszai egyezményt, az 1999-es kijevi megállapodást, majd az isztambuli EBESZ-csúcsot – ez nem történt meg. Vlagyimir Putyin hatalomra kerülésével folytatódott ez a tendencia, és egyértelművé vált, hogy a Kremlnek – a látszat ellenére – nem áll érdekében konstruktív és működő megoldást találni a moldovai helyzetre. Ezt jelezték a 2002-es kijevi EBESZ-csúcstalálkozó történései is, hiszen miután Putyin a kezdeti támogatás ellenére elállt az orosz békefenntartók nemzetközi kontingenssel való helyettesítésétől, Dmitrij Kozak, az elnöki adminisztráció helyettes vezetője benyújtotta javaslatát Moldova föderatív átalakítására, amely aránytalanul nagy befolyást biztosított volna a transznyisztiai területeknek.⁸⁷ Ezt azonban – annak ellenére, hogy a Moldáv Kommunista Párt oroszbarát képviselője, Vlagyimir Voronyin volt az ország elnöke – a moldovaiak nem fogadták el, ami az orosz-moldáv kapcsolatok évtizedes mélypontját eredményezte.

Bár a 2000-es évek közepén szintén számos próbálkozásnak lehettünk tanúi a konfliktus rendezésének vonatkozásában – ilyen volt például az 5+2 formátum létrehozása, amely jelzi, hogy az Egyesült Államok és az Európai Unió is törekszik érdekeinek érvényesítésére a régióban – ezek egyike sem bizonyult hatékonnak. Az orosz–moldáv elhidegülés eredményeként a 2010-es évtized elejére belpolitikai változások következtek be az országban,

---

⁸⁵ Szenes Eszter Zsófia: Az orosz-ukrán konfliktus eszkalációjával kapcsolatos orosz külpolitikai döntéshozatal befolyásoló tényezők. *Honvédségi Szemle*, 2023/5., 30. DOI: 10.35926/HSZ.2023.5.3. (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

⁸⁶ Harrington: i.m. 83.

⁸⁷ Rác: i.m. 74.

és a politikai eliteken belül jelentős befolyásra tettek szert a Moldova európai, így nyugati integrációját támogató politikusok, ilyen volt például a 2010-ben Vlagyimir Voronyint váltó Vlad Filat is.⁸⁸ Az elmúlt évtizedben a moldovai belpolitikai életet számos kormány- és belpolitikai válság tűzdelte, amelyhez jelentősen hozzájárult az országot jellemző korrupció.⁸⁹ Bár 2016 decemberében újra egy oroszbarát politikus, Igor Dodon került az elnöki székbe, az elmúlt években újra megerősödött az integrációpárti politikai vonal, amely Maia Sandu 2019-es kormányalakításában, majd 2020-as elnöki hivatalba lépésében manifesztálódott.

Ahogy az ország geopolitikai helyzetének áttekintése, valamint a transznyisztriai konfliktus története is mutatja, az Oroszországi Föderáció számára kiemelten fontos a Moldovai Köztársaság helyzete, valamint arra saját befolyási övezetének, azaz közel-külföldjének részeként tekint. Ennek jegyében egyértelmű, hogy a Kozak-memorandumot követő elhidegülés, valamint az európai integrációt támogató politikai erők előtérbe kerülése ütközik az orosz érdekekkel a régióban.

---

⁸⁸ *Moldova gets new pro-Western PM.* BBC, 9. 25. 2009. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8275641.stm> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

⁸⁹ *Moldova: Overview of corruption.* Anti-Corruption Resource Center, 1. 19. 2022. <https://www.u4.no/publications/moldova-overview-of-corruption> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

IV. A Moldova elleni orosz hibrid hadviselés aspektusainak elemzése

IV.1. Katonai aspektus

Ahogy az elméleti háttér bemutatása során rávilágítottam, a hibrid hadviselést, mint jelenséget nehéz definíciós keretek közé szorítani. Ennek ellenére minden vizsgált modell esetében bizonyossá vált, hogy a konvencionális katonai eszközök a hibrid műveletek integráns részét képezik, az egyes fázisok során csupán a nem katonai és a katonai eszközök aránya változik.

A hibrid hadviselés ezen jellegének következtében elengedhetetlen a Moldovai Köztársaság elleni műveletek katonai szemüvegen keresztül való vizsgálata. Egyúttal azonban érdemes megjegyezni, hogy a vizsgált időszakban nem történt nyílt összeütközés a moldovai, a szeparatista, valamint a Dnyeszteren túli területen állomásozó orosz erők között. Ennek következtében a fejezet a továbbiakban – néhány katonai jelentőséggel bíró incidens mellett – főként Chişinău katonai kitérítésének elemzésére fókuszál.

Mivel ezen kitérítés mértékéhez számos tényező hozzájárul, a következőkben három aspektus elemzésével tárom fel ezeket. Elsőként nagy vonalakban áttekintem a lehetséges műveleti terület földrajzi és stratégiai jelentőségét. Ezt követően górcső alá veszem a Moldovai Köztársaság haderejét, valamint az azt szabályozó jogi keretrendszert, hiszen ez nem csupán a védelem, de az elrettentés szempontjából is kifejezetten fontos szerepet kap. Végül külön foglalkozom az úgynevezett Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaság de facto területén állomásozó alakulatokkal, illetve azok stratégiai jelentőségével.

Amint arra már a geopolitikai áttekintéssel foglalkozó fejezet is felhívta a figyelmet, a Moldovai Köztársaság az Oroszországi Föderáció, valamint a nyugati szövetségesek számára is stratégiai szempontból fontos ponton fekszik.

Moszkva szempontjából egy olyan posztszovjet országról beszélhetünk, amely a Független Államok Közösségének tagja, így egyértelműen orosz „közelkülföldnek” tekinthető. Ezt mi sem mutatja jobban, mint hogy a moldovai orosz befolyás növelésére vonatkozó tervek a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB) hatáskörébe⁹⁰ tartoznak, amit a 2023 márciusában

---

⁹⁰ Ahogy a Royal United Services Institute kutatóinak munkája is rávilágít, a KGB korábbi ötödik igazgatóságának feladatait – amelyek a szovjet országokra irányuló információgyűjtésre vonatkoztak – az FSZB vette át a Szovjetunió megszűnését követően – attól függetlenül, hogy a szóban forgó államok függetlenné váltak. Lásd Nick Reynolds – Jack Wastling: *Ukraine Through Russia's Eyes*. RUSI, 25. 2. 2022. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/ukraine-through-russias-eyes>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

kiszivárgott hivatalos dokumentumok is bizonyítanak.⁹¹ Szintén fontos megemlíteni, hogy az ország a FÁK legnyugatabbra fekvő tagja – a Fehérorosz Köztársaság mellett – és közvetlen határral rendelkezik a NATO-tag Romániával, valamint az oroszok számára kulcsfontosságú Ukrajnával is.

Az utóbbi a Krím-félsziget 2014-es annexióját, illetve a 2022-es orosz agressziót követően a nyugati szövetségesek számára is felértékelődött. Emellett nem hanyagolható el, hogy a Moldova és az Európai Unió között létrejött társulási egyezmény következtében a Közös Piac de facto nyitva áll az előbbi előtt, így Moldova területi integritásának védelme az uniós országok egyértelmű érdekévé vált.

Moldova katonai fenyegetettségének feltárásához érdemes áttekinteni az ország haderejének jellegzetességeit. A moldovai a világ egyik leggyengébb hadserege: a Global Firepower 2024-es adatai szerint utolsó előtti a 145 ország katonai erejét figyelembe vevő rangsorban.⁹² A 2023-as Military Balance a következőképp fogalmaz: „*A moldovai fegyveres erők elsődleges feladata az ország területi integritásának fenntartása, bár méretükből adódóan csak nagyon korlátozott ellenállást tudnának kifejteni egy elszánt ellenféllel szemben.*”⁹³ (A szerző fordítása.) Ezt mutatja az is, hogy az ország szárazföldi jellege ellenére Moldova nem rendelkezik harckocsikkal, sem említésre méltó légierővel.⁹⁴ A humán erőforrások tekintetében is kifejezetten elmaradott haderőről beszélhetünk: a 3,3 milliós lakossággal rendelkező ország 5150 embert tart fegyverben, amelyből csupán 3200 fő a hivatásos állomány tagja.⁹⁵ A haderő állapotához továbbá jelentősen hozzájárul, hogy az ország védelmi költségvetése több, mint egy évtizede stagnál: a Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) adatai szerint Chişinău a GDP csupán 0,3-0,4%-át költi a haderőre 2010 óta.⁹⁶

---

⁹¹ Tim Lister: Secret document reveals Russia's 10-year plan to destabilize Moldova. CNN, 18. 3. 2023. <https://edition.cnn.com/2023/03/16/europe/russia-moldova-secret-document-intl-cmd/index.html> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

⁹² *Moldova Military Strength*. Global Firepower. https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=moldova. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

⁹³ *Military Balance 2023*. IISS, 181. <https://www.tandfonline.com/toc/tmib20/current>. (Letöltés időpontja: 2024. 04. 13.)

⁹⁴ Global Firepower: i.m. 92.

⁹⁵ Military Balance: i.m. 93. 182.

⁹⁶ *Military expenditure (% of GDP) – Moldova*. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=MD>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

A fegyveres erők gyengesége azonban nem csupán az alulfinanszírozottságból, illetve a technikai visszamaradottságból adódik. Ianac Deli őrnagy, a KFOR-ba delegált moldovai kontingens korábbi parancsnoka 2023-as tanulmányában az ország stratégiai dokumentumainak hiányosságaira hívja fel a figyelmet, hiszen ezek nem alakítanak ki konkrét direktívákat a kijelölt célok elérésére. Emellett a moldovai fegyveres erők fejlődését – Deli szerint – nagy mértékben akadályozzák a szakmaiatlan felsővezetői döntések, a pénzügyi források hiányosságai, valamint a szakemberhiány.⁹⁷

Ezen felül érdemes megemlíteni, hogy a Szovjetuniótól való függetlenséget, valamint a transznyisztriai háborút követően kialakult az „el nem kötelezettség” egyfajta eszménye a moldovai politikában, amely a stratégiai dokumentumokban és az alkotmányban is megjelent.⁹⁸ Ahogy Orbán Tamás megjegyzi, ez az elv jelentősen rányomta a bélyegét a moldovai haderő fejlődésére is.⁹⁹

Mindezzel párhuzamosan a Moldovai Köztársaságnak szembe kell néznie az úgynevezett Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaság, valamint az ott állomásozó orosz csapatok által okozott katonai fenyegetéssel is.

Bár a transznyisztriai entitás sokkal kisebb népességgel rendelkezik, mint a Moldovai Köztársaság, haderejének személyi állománya alig marad el nyugati szomszédjától: a moldovai kormány becslései alapján 356 ezres¹⁰⁰, míg a 2015-ös transznyisztriai népszámlálás szerint 475 ezres¹⁰¹ entitás 4500 főt tart fegyverben, valamint 15 ezer főnyi mozgósítható állománnyal rendelkezik a terület de facto kormánya szerint. Ezt természetesen megfelelő forráskritikával kell illetni, de az adatok felső határként alkalmazhatók. A haditechnikai felszereltségről szóló

---

⁹⁷ Ianac Deli: Assessing Military Readiness in National Army of Republic of Moldova's Units – Methods and Challenges. *Journal of Defense Resources Management*, 2022/1, 106-138. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1049499>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

⁹⁸ Laura Kirvelytė: Moldova's Security Strategy: the Problem of Permanent Neutrality. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 2010 December, 157-183. DOI:10.47459/lasr.2010.8.7. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

⁹⁹ Tamás Orbán: *Military modernisation in the Republic of Moldova (post-1991)*. Danube Institute, 30. 6. 2022. <https://danubeinstitute.hu/en/research/military-modernisation-in-the-republic-of-moldova-post-1991>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

¹⁰⁰ 356 de mii de locuitori din regiunea transnistreană sunt cetățeni ai republicii Moldova și aproape 365 de mii sunt luați la evidență în registrul de stat al populației. Guvernul Republicii Moldova. <https://gov.md/ro/content/356-de-mii-de-locuitori-din-regiunea-transnistreana-sunt-cetateni-ai-republicii-moldova-si>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

¹⁰¹ Перепись населения ПМР. ПРИДНЕСТРОВЬЕ. <http://newspmr.com/novosti-pmr/obshhestvo/15927>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

információk hasonlóan korlátozottak, a transznyisztriai vezetés szerint az entitás 18 darab T-64-es harckocsival, 69 darab páncélozott csapatszallítóval, 8 helikopterrel, valamint 5 repülőgéppel rendelkezik, azonban kérdés, hogy ezek közül hány eszköz működőképes.¹⁰²

A helyi erőkön túl érdemes megemlíteni a területen állomásozó orosz békefenntartókat, valamint a nemzetközi jogalap nélkül jelen lévő egyéb orosz csapatokat. Ahogy azt korábban említettem, az 5+2 formátum keretein belül korábban felmerült a békefenntartó kontingens nemzetközivé alakítása, azonban ezt sem Tiraszpol, sem Moszkva nem fogadta el. 2018-ban az ENSZ Közgyűlése is határozatot hozott a területen illegálisan állomásozó orosz csapatok kivonásáról, azonban kikényszerítő erő hiányában az orosz jelenlét továbbra is következmények nélkül maradt.¹⁰³ Ennek eredményeként napjainkban 1200-1500 orosz katona állomásozik továbbra is a transznyisztriai területen, akik számuknál sokkal nagyobb geopolitikai jelentőséggel bírnak.¹⁰⁴

Az orosz jelenlét szempontjából továbbá érdemes megemlíteni, hogy a Kreml kifejezetten nagy befolyással rendelkezik a transznyisztriai titkosszolgálatok terén. Ahogy a The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats kutatója is megállapította, a transznyisztriai kvázi-köztársaság állambiztonsági minisztériumát 2012-ig az alapító Vlagyimir Antufjev vezette, aki később a donyecki entitás miniszterelnök-helyettese lett. Ezt követően a minisztérium élére Valerij Gebosz, a KGB és az FSZB korábbi munkatársa került.¹⁰⁵

Az ukrajnai háború első szakaszában kifejezetten megnőtt a transznyisztriai terület geopolitikai jelentősége az Oroszországi Föderáció számára. Ahogy azt már korábban jeleztem, az ukrajnai invázió első hónapjaiban az egyik fő hadműveleti irányt a Fekete-tenger északi partjának

---

¹⁰² Law enforcement and armed forces of Pridnestrovie. Pridnestrovie. <https://web.archive.org/web/20091104073203/http://pridnestrovie.net/armedforces.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

¹⁰³ Ion Tăbărta: Russian Military Presence in Moldova – A Sensitive Issue for the Future of Relations Between Chişinău and Moscow. *Bulletin of Power, Politics and Policy*, 2020/8, 3. <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=1022266>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

¹⁰⁴ Volodymyr Nikiforenko – Yurii Kuryliuk: Current Issues of Peace and Security Taking Into Account Aggressive Policy of the Russian Federation. *Przegląd Strategiczny*, 2023/16, 285. http://studiastrategiczne.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2024/01/19-Nikiforenko_Kuryliuk-3.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

¹⁰⁵ The Russian hybrid threat toolbox in Moldova: economic, political and social dimensions. *Hybrid CoE Working Paper*, The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, 18. https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2023/04/20230413-Hybrid-CoE-Working_Paper-23-Moldova-WEB.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

nyugati része képezte, az odesszai kikötő közelsége miatt, felmerült a korábban is említett szárazföldi folyosó létrehozásának lehetősége is. Ez például hozzáférést biztosíthatott volna Moszkvának azon Cobasnában található szovjet raktárhoz is, amelyben körülbelül 20 ezer tonna lőszert tárolnak.¹⁰⁶

Bár az Oroszországi Föderáció számára nagy előnyt jelent a területre gyakorolt befolyása, Moszkvának számos nehézséggel is szembe kell néznie. Ahogy Shaun D. Foster 2024-es tanulmánya is rávilágít, az ukrajnai háború megítélése nem egyértelmű a transznyisztiai entitás részéről. Általánosságban a Dnyeszteren túli vezetés kommunikációjában – Foster vizsgálata szerint – dominált az invázióval kapcsolatos neutrális álláspont, amely egyfajta ellentétet is jelez a moszkvai, illetve a tiraszpoli vezetés között. Amennyiben azonban felmerül a kérdés, hogy a Dnyeszteren túli haderő melyik oldal utasításait fogja követni, Foster következtetései szerint egyértelmű, hogy a főként transznyisztiai születésű fegyveresek a helyi érdekeket fogják előnyben részesíteni.¹⁰⁷

A tiraszpoli vezetés álláspontja csupán egy alkalommal, a 2022 áprilisában bekövetkezett kisebb terrortámadások során változott meg, amelyeket a transznyisztiai média ukrán fegyvereseknek tulajdonított.¹⁰⁸ Ezzel szemben nyugati elemzők – például Will Baumgardner, az Institute for the Study of War kutatója – orosz hamis zászlós műveletként értékelték a támadásokat, melyek célja az lehetett, hogy a transznyisztiai entitás hadviselő féllé váljon a déli hadszíntéren.¹⁰⁹

Mindezek alapján egyértelmű, hogy a Kreml számára az ott állomásozó orosz erők, valamint a transznyisztiai haderő miatt a terület különleges stratégiai és geopolitikai jelentőséggel bír

---

¹⁰⁶ Ilie Gulca: Cobasna: *Russia's 'MacGuffin' Between Ukraine and NATO*. Balkan Insight, 20. 3. 2023. <https://balkaninsight.com/2023/03/20/cobasna-russias-macguffin-between-ukraine-and-nato/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

¹⁰⁷ Shaun D. Foster: „Pridnestrovie for Peace”: Accounting for Transnistrian Divergence from the Russian Position vis-à-vis the Russo-Ukrainian War. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 0:1-15, 2024, 1-15. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/10402659.2024.2311691?needAccess=true>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

¹⁰⁸ Iulian Ernst: *Transnistria accuses Ukraine of failed terrorist attack in central Tiraspol*. Intellinews, 9. 3. 2023. <https://www.intellinews.com/transnistria-accuses-ukraine-of-failed-terrorist-attack-in-central-tiraspol-272395/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

¹⁰⁹ Will Baumgardner: *What Russia's Failed Coercion of Transnistria Means For The Annexation of Occupied Territory in Ukraine*. Institute for the Study of War, 20. 9. 2022. <https://www.understandingwar.org/backgrounder/what-russia's-failed-coercion-transnistria-means-annexation-occupied-territory-ukraine>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

hosszú évtizedek óta. Ezt bizonyítja az 1995 novemberében kiadott elnöki rendelet is, amely Transznyisztriát különleges érdekövezetté nyilvánította.¹¹⁰ Egyúttal azonban érdemes megemlíteni, hogy a katonai jelenlét hosszú távon még hatékonyabb nyomásgyakorlási eszköz lehet, amennyiben az politikai és jogi befolyással egészül ki, amelyről később lesz szó.

IV.2. Gazdasági aspektus

A Moldovai Köztársaság ellen irányuló orosz hibrid műveletek átfogó vizsgálatához elengedhetetlen azon gazdasági tényezők elemzése, amelyek előidézésében, vagy éppen kihasználásában az Oroszországi Föderáció aktív szerepet vállal.

Ahogy Abydraeva is megjegyzi, a hibrid hadviselés elemei között kétségkívül nagy szerepet kapnak a gazdasági eszközök.¹¹¹ Ez különösképp jellemző Moldova esetében, amit mutatnak az országot érintő történelmi folyamatok eredményei, valamint a vizsgált időszak aktuális eseményei is.

A következőkben a Moldovai Köztársaságot érintő hibrid hadviselés gazdasági tényezőinek elemzésére kerül sor. Az átfogó vizsgálat érdekében érdemes szétválasztani a gazdaság különböző területeit, ennek jegyében a fejezet két szempontból veszi górcső alá a moldovai eseményeket. Elsőként a belső gazdasági adottságok okozta kitettség elemeit állítom középpontba, ezt követően pedig a kereskedelem kérdéseit vizsgálom, különös tekintettel az ezen területen Moszkva által alkalmazott szankciós politikára. Végül áttekintem az energiabiztonság kérdéseit, amelynek keretében nagy figyelmet szentelek mind a földgáz-, mind az elektromos energiaellátás problémájának, hiszen ezek meghatározó szerepet töltek be a vizsgált időszakban.

A Moldovai Köztársaság – annak ellenére, hogy 2000 óta a GDP lassú, csupán kisebb visszaesésekkel megszakított növekedést mutat¹¹² – továbbra is az európai kontinens egyik legszegényebb országa, amely jelentősen csökkenti a külső befolyással szembeni ellenállóképességét. Az egy főre eső GDP 2022-ben csupán 5714 amerikai dollár volt¹¹³ a

---

¹¹⁰ Nikiforenko: i.m. 104. 285.

¹¹¹ Cholpon Abydraeva: The Use of Cyberspace in the Context of Hybrid Warfare: Means, Challenges and Trends. OIIP – Austrian Institute for International Affairs, 2020, 28. <http://www.jstor.org/stable/resrep25102.9>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹¹² GDP (current US\$) – Moldova. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=MD>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹¹³ GDP per capita (current US\$) – Moldova. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=MD>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Világbank adatai szerint, amely alig több, mint 10%-a az Európai Unió egy főre eső GDP-átlagának.¹¹⁴

A kifejezetten alacsony egy főre eső GDP-adatok párosultak a moldáv lej alacsony vásárlóerő-paritásával¹¹⁵, valamint a vizsgált időszakban kiugróan magas inflációval. A Moldovai Nemzeti Bank által megosztott adatok szerint az infláció 2021 szeptemberét (6,68%) követően kezdett radikális növekedésbe, a ráta pedig 2022 októberében tetőzött, amikor a célnak kitűzött 5% helyett 34,62%-ra rúgott, majd 2023 októberére a két évvel korábbi szintre állt vissza.¹¹⁶

Ahogy a felsorolt adatok jól mutatják, az ország gazdasági problémái a megélhetési költségek növekedését is eredményezik, amely jó lehetőséget ad az Oroszországi Föderáció számára a társadalmi feszültségek növelésére, így a Köztársaság ellenállóképességének csökkentésére. Ehhez egyúttal hozzájárul az energiaárak mesterséges úton való növelése (amelyről a későbbiekben szó esik) valamint a korábban említett társadalmi feszültségekből eredő politikai előnyök kihasználása, amit a következő alfejezetben vizsgálók.

A moldovai gazdaságot egyértelműen a szolgáltatási szektor dominálja, amely a GDP több mint felét teszi ki.¹¹⁷ Ennek ellenére meg kell említeni, hogy az ipar (különösképp az elektronikai ipar), valamint még inkább a mezőgazdasági szektor határozza meg az ország külkereskedelmét, így ezek szintén jelentős befolyással rendelkeznek Moldova gazdasági helyzete felett.¹¹⁸ Ez nem meglepő, hiszen – amint a történeti áttekintés során is bemutattam – a Szovjetunió fennállása alatt csupán a Dnyeszteren túli régiót érintette az erőszakos iparosítás, így a ma Chişinău által kontrollált területeken továbbra is a mezőgazdaság jelentette a fő gazdasági tevékenységet.

A kereskedelmet illetően meg kell jegyezni, hogy a Moldovai Köztársaság folyamatos importra szorul: a behozatal értéke 2021-ben több, mint kétszerese volt az export értékének. A legtöbb

---

¹¹⁴ GDP per capita, PPP (current international \$) – European Union. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=EU>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹¹⁵ GDP per capita, PPP (current international \$) – Moldova. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?end=2022&locations=MD&start=1995&view=chart>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹¹⁶ Annual inflation. National Bank of Moldova. <https://www.bnm.md/en/content/inflation>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹¹⁷ The economic context of Moldova. Lloyds Bank. <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/moldova/economical-context>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹¹⁸ Moldova Exports by Category. Trading Economics. <https://tradingeconomics.com/moldova/exports-by-category>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

külföldre értékesített termék a szomszédos Romániába, valamint azon keresztül az európai belső piacra, illetve Törökországba, az Oroszországi Föderációba, és a szintén szomszédos Ukrajnába áramlott. A Moldovai Köztársaság legfontosabb importpartnerei 2021-ben Oroszország, Kína, Románia, valamint Ukrajna voltak, amely együtt jár ezen államok moldovai befolyásának növekedésével.¹¹⁹

Moldova tehát mind az import-, mind az exportoldalon kitett Oroszország kereskedelmi politikájának, amely előnyt a Kreml több alkalommal kihasználta az elmúlt évtizedekben. Ezt mutatja, hogy Moszkva 2006 és 2013 között embargót vezetett be a Moldovában (és a Grúziában) palackozott borászati termékekre élelmiszerbiztonsági problémákra hivatkozva, amely Chişinău kifejezetten negatívan érintette, hiszen a moldovai bor-export közel 90%-át az Oroszországgal való kereskedelem tette ki.¹²⁰ Az embargó Dan Amonte 2010-es tanulmánya szerint abszolút politikai indíttatású volt, hiszen annak bevezetésével számos orosz cég hatalmas veszteségeket könyvelhetett el, azonban a tiltás diplomáciai megtorlásként értelmezhető a moldovai EUBAM-részvétellel¹²¹ kapcsolatban.¹²² Hasonlóan jól példázza a Moldova ellen irányuló orosz kereskedelmi hadviselést a 2014-es gyümölcsökre vonatkozó embargó esete, amely a moldovai gazdák számára különösen fájó volt, hiszen 2012-ben az exportált gyümölcsök több, mint 90%-a az orosz piacra került.¹²³ Kamil Căluş, a lengyel Centre for Eastern Studies szakértője ezen sok veszteséget okozó kereskedelempolitikai lépést az Európai Unió és a Moldovai Köztársaság között létrejött társulási megállapodás

---

¹¹⁹ Moldova: Trade Statistics. globalEDGE. <https://globaledge.msu.edu/countries/moldova/tradestats>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹²⁰ Russian wine move draws protests. BBC, 30. 3. 2006. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4860454.stm>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹²¹ Moldova (és Ukrajna) 2005-ben állapodott meg az Európai Unióval a The European Union Border Assistance Mission-ben való részvételről, amely segíti a két ország határellenőrzési, valamint vám-, és kereskedelempolitikájának európai uniós szabályokkal való harmonizációját. Lásd bővebben: The EU steps up support to border management on the Moldova-Ukraine border. European Commission, 2. 6. 2022. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/eu-steps-support-border-management-moldova-ukraine-border-2022-06-02_en. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹²² Dan Amonte: „Wine” Warfare at the Doorstep – Nothing New Just Business for Russia. Moldova’s Foreign Policy Statewatch, Institute for Development and Social Initiatives „Viitorul”, August 2010, 1-6. https://www.files.ethz.ch/isn/121707/IDIS_8.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹²³ Victoria Puiu: Moldova fights back against Russia’s food bans. The Guardian, 15. 8. 2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/15/moldova-fights-back-russia-food-bans>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

következményeként értékelte.¹²⁴ Ehhez hasonló korlátozást vezettek be az orosz hatóságok 2022 augusztusában is Moldova ellen, amelynek hátterében minden bizonnyal Moldova nyugatra fordulása áll. Fontos megemlíteni, hogy ezen utóbbi embargó alól kivételt képezett minden Transznisztríából, illetve a gagauz autonóm területről származó termék, amely mutatja az intézkedés politikai természetét, hiszen mindkét területet oroszbarát vezetés irányítja.¹²⁵

Ezen embargók azonban a 2005-ös állapothoz képest egyre kevésbé érintik a Moldovában jelenlévő orosz cégeket, hiszen azok száma az elmúlt években csökkenő tendenciát mutat. Ahogy a moldovai Center for Entrepreneurship and Economic Policy 2020-as kutatása is demonstrálja, az orosz vállalkozások aránya 2018-ra 4%-ra csökkent az országban, míg az orosz működőtőke a Moldovában jelenlévő teljes FDI csupán 22%-át adja átlagosan.¹²⁶ Természetesen ezen adatok csupán a bizonyíthatóan orosz kötődésű gazdasági szereplőket veszik figyelembe, az egyes offshore irányból érkező beruházásokat nem, így alsó határként kezelhetjük őket. Bár ezek alapján az orosz gazdasági befolyás nem ölt kezelhetetlen méreteket a moldovai gazdaságban, ez mégsem jelenti azt, hogy az ország kevésbé kitetté vált volna az orosz kereskedelmi hadviselésnek. Éppen ellenkezőleg: tekintve, hogy kevesebb a tényleges orosz gazdasági szereplő Moldovában, a Kreml sokkal kisebb költséggel képes bizonyos intézkedéseket bevezetni Chişinauval szemben.

Ennek ellenére a Kreml tevékenysége – ideértve a később tárgyalandó energiaválságot, valamint különösen az Ukrajna elleni invázió vonatkozásait – érinti a transznisztriai terület cégeit is, különösen a Sheriff vállalatot, amely a transznisztriai entitás egyik legnagyobb cégcsoportja. A Sheriffet a korábban a KGB kötelékében szolgáló orosz oligarcha, Viktor Gusan hozta létre a kilencvenes években, és mára a cégcsoport számos területen tevékenykedik,

---

¹²⁴ Kamil Całus: Russia's embargo on Moldovan goods is extended. OSW – Centre for Eastern Studies, 23. 7. 2014. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-07-23/russias-embargo-moldovan-goods-extended>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹²⁵ Madalin Necsutu: Russian Ban on Moldovan Fruit Imports Angers Chisinau. Balkan Insight, 17. 8. 2022. <https://balkaninsight.com/2022/08/17/russian-ban-on-moldovan-fruit-imports-angers-chisinau/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹²⁶ Ion Butmalai – Tatiana Lariusin – Ion Preașca: Russian Economic Footprint in Moldova. CAPE – CSD – CIPE. <https://corrosiveconstructivecapital.cipe.org/wp-content/uploads/2021/04/Russian-Economic-Footprint-in-Moldova-Study.pdf>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

ideértve például a futballt, a telekommunikációt, vagy éppen az élelmiszer-kiskereskedelmet.¹²⁷ A cég olyannyira kiterjedt, hogy 2021-ben a de facto köztársaság gazdasági tevékenységének 60%-át ölelte fel, amely Gusan számára lehetővé tette, hogy a vállalat az állami politikai és gazdasági folyamatok felett is komoly befolyást szerezzen.¹²⁸ Bár Gusan KGB-s háttére akár a Moszkvához való hűségét is jelezhetné, Will Baumgardner kutatása rámutat, hogy a Kreml és a Sheriff között komoly érdekellentét húzódik: a transznyisztiai vállalat komoly veszteségeket szenved amiatt, hogy az orosz invázió következtében Ukrajna a nyugati határait is lezárta, így a cég számára csupán a moldáv vámokon keresztül az Európai Unió piacára vezető kereskedelmi útvonal áll nyitva.¹²⁹ Ez különösen érdekes a transznyisztiai erők orosz-ukrán háborúban való bevetetősége kérdésének szempontjából, hiszen – ahogy a katonai aspektus elemzése során említettem – kutatások alapján valószínűsíthető, hogy a de facto köztársaság fegyveres erői a helyi érdekeket részesítik előnyben a Kreml utasításaival szemben.

Gazdasági szempontból továbbá nem szabad figyelmen kívül hagyni Moldova energiaellátásának problémáját, amely egyúttal biztonságpolitikai kérdés is. Az ország egyik legfontosabb behozott terméke a földgáz, amelyből közel 100%-ban importra szorul Chişinau, valamint Tiraszpol is.¹³⁰ 2021-et megelőzően mind a Chişinau által irányított terület, mind a transznyisztiai de facto köztársaság a Moldovagaztól vásárolta a szükséges földgázt, amelynek 50%-ban az orosz Gazprom, 35,33%-ban a chişinaui kormány, 13,4%-ban a transznyisztiai vezetés, 1,23%-ban pedig egyes magán- és jogi személyek csoportja volt a tulajdonosa.¹³¹ Moldova, valamint a transznyisztiai entitás gázellátását 100%-ban az Oroszországi Föderáció biztosította egy 2006-ban kötött, évente megújítandó szerződés alapján, amely a második és

---

¹²⁷ Evan Gershkovich: In Separatist Transnistria, Sheriff Calls the Shots. The Moscow Times, 27. 9. 2021. <https://www.themoscowtimes.com/2021/09/27/in-separatist-transnistria-sheriff-calls-the-shots-a75149>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹²⁸ Matt Ford: Sheriff Tiraspol: Moldova, Transnistria – or dreamland?. Deutsche Welle, 29. 9. 2021. <https://www.dw.com/en/sheriff-tiraspol-the-champions-league-club-without-a-country-but-now-in-dreamland/a-59177975>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹²⁹ Will Baumgardner: What Russia's Failed Coercion of Transnistria Means for the Annexation of Occupied Territory in Ukraine. American Enterprise Institute, 20. 9. 2022. <https://www.aei.org/articles/what-russias-failed-coercion-of-transnistria-means-for-the-annexation-of-occupied-territory-in-ukraine/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

¹³⁰ Moldova energy profile. IEA. <https://www.iea.org/reports/moldova-energy-profile/energy-security>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

¹³¹ Vestmoldtransgaz becomes temporary operator of Moldova's entire gas transmission system. Interfax, 10. 7. 2023. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/92384/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

harmadik negyedév során hálózatalapú havi indexálást, az első és a negyedik negyedév során pedig olajár-alapú indexálást használt az árak meghatározásához. A chişinaui kormány többször kezdeményezte a szerződés újra tárgyalását, azonban a felek nem tudtak megegyezni, többek között az emelkedő európai energiaárak, valamint a Moldovai Köztársaság által felhalmozott – orosz álláspont szerint – 709 millió dolláros, valamint a transznyisztariai 7 milliárd dolláros tartozása miatt.¹³² Bár a 2021 szeptemberében lejáró szerződést a Gazprom két hónappal meghosszabbította, azonban az árakat jelentősen megemelték (550 amerikai dollárról 790 dollárra ezer köbméterenként), valamint a csővezetékben olyannyira lecsökkentették a nyomást, hogy az az ellátást fenyegette, így a moldovai kormány október 22-én rákényszerült a rendkívüli állapot kihirdetésére. A Pienkowski–Zeniewicz szerzőpáros szerint a Gazprom, így az Oroszországi Föderáció politikájának célja az volt, hogy Moldova elhalassza az Európai Unió harmadik energiacsomagjába tartozó intézkedések bevezetését, amelyek megkövetelték volna az energiatermelő, -elosztó, és -szállító vállalatok elkülönítését.¹³³ Ennek eredményeként Chişinau igyekezett más forrásokból beszerezni a szükséges fűtőanyagot, ideértve például Romániát, azonban ez 2021-ben csupán rövidtávú diverzifikációt jelentett hosszútávú megoldás helyett.¹³⁴

A következő fűtési szezon kezdetét követően újra felmerült az energiaválság veszélye, amelyet fokoztak az orosz-ukrán háború okozta fenyegetések is. 2022 októberében a Gazprom a fennálló szerződés ellenére 30%-kal csökkentette a Moldovába, illetve a transznyisztariai területre szállított földgáz mennyiségét, amely jelentős ellátási problémákat okozott az országban.¹³⁵

A földgáz hiánya azonban szorosan összefügg az elektromos áram problémájával. A Moldovai Köztársaság ellátását korábban a Dnyeszteren túli területen található, földgázzal működő orosz

---

¹³² Katja Yafimava: *Moldova's Gas Crisis and Its Lessons for Europe*. Carnegie Endowment for International Peace, 5. 11. 2021. <https://carnegiemoscow.org/commentary/85721>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

¹³³ Jakub Pienkowski – Maciej Zaniewicz: *The Moldovan Gas Crisis: Causes and Consequences*. The Polish Institute of International Relations, 26. 11. 2021. <https://www.pism.pl/publications/the-moldovan-gas-crisis-causes-and-consequences>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

¹³⁴ Necsutu: i.m. 125.

¹³⁵ *Gazprom reduces daily gas supplies to Moldova by almost one-third – Moldovan deputy PM*. Interfax, 3. 10. 2022. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/83485/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

tulajdonú Cuciurgan erőmű¹³⁶ biztosította, amelyet Tiraszpol – a gáz hiánya miatt – 73%-kal csökkentett, ami az elektromos energia árának 200%-os növekedését eredményezte.¹³⁷ Ezzel párhuzamosan az Ukrajna irányából érkező elektromos hálózat is bizonytalanná vált, hiszen az orosz rakétatámadások következtében Moldovában több alkalommal teljesen megszakadt az ellátás.¹³⁸ A válság eredményeként Moldovának 2022 decemberéig Romániától kellett elektromos áramot vásárolnia jóval magasabb áron, amikor a transznysztiai hatóságokkal sikerült megegyeznie a moldovai kormánynak: az Oroszországból érkező összes gázt Transznysztria kapja az elektromos energiaellátás biztosításáért cserébe, Chişinău pedig más forrásokból szerzi be a szükséges földgázt 2023 októberéig.¹³⁹

2023 őszén a Moldovai Köztársaság – a korábbiakból tanulva – sokkal felkészültebben várta az energiaellátás szempontjából kritikus utolsó negyedét. Az orosz gázdependencia megszüntetése – Leo Litra, a European Council on Foreign Relations szakértője szerint – kettős alapon nyugodott: az európai forrásokból beszerezett földgázon, valamint a Gazprom által követelt állítólagos tartozások megtérítését érintő vizsgálaton.¹⁴⁰ A Dorin Recean miniszterelnök vezette kormány 2023 májusában jelentette be, hogy Moldova nem vásárol többé földgázt Oroszországtól, azt európai partnerekkel helyettesítik.¹⁴¹ Ez kiegészült azzal, hogy a korábban említett harmadik uniós energiacsomag implementálásának érdekében a

---

¹³⁶ A Cuciurgan erőművet a Moldavskaya GRES üzemelteti, amelynek 100%-ban az orosz Inter RAO a tulajdonosa. Lásd *Moldavskaya GRES warned on cutting/termination electricity supply to Moldova from October 11*. Infotag.md, 8. 10. 2021. <https://www.infotag.md/economics-en/294575/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.)

¹³⁷ Alexander St. Leger: *Russia's Ukraine invasion is fueling an energy crisis in neighboring Moldova*. Atlantic Council, 5. 12. 2022. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russias-ukraine-invasion-is-fueling-an-energy-crisis-in-neighboring-moldova/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

¹³⁸ *Most Moldovan power supplies restored after Russian strikes on Ukraine*. Reuters, 23. 11. 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/half-moldova-without-power-after-russian-strikes-ukraine-deputy-pm-2022-11-23/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

¹³⁹ Carolina Busch: *Moldova is making some progress on energy security*. German Economic Team, May-June 2023. <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/moldova-is-making-some-progress-on-energy-security/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

¹⁴⁰ Leo Litra: *The final frontier: Ending Moldova's dependency on Russian gas*. European Council on Foreign Relations, 1. 11. 2023. <https://ecfr.eu/article/the-final-frontier-ending-moldovas-dependency-on-russian-gas/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.)

¹⁴¹ Alex Donaldson: *Moldova no longer using Russian natural gas, announces PM Recean*. Power Technology, 18. 5. 2023. <https://www.power-technology.com/news/recean-moldova-natural-gas-reliance/?cf-view> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.)

moldovai energiaszabályozó hatóság megszüntette a Gazprom-tulajdonú Moldovatransgaz működési engedélyét, így a Moldovai csővezetékek üzemeltetését 2023 szeptemberétől a Vestmoldtransgaz vette át, amelynek 75%-ban a román állam, 25%-ban pedig az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank a tulajdonosa.¹⁴² Ezzel párhuzamosan lefolytatták az Gazprom által követelt tartozással kapcsolatos vizsgálatot is, ami egyértelműen Chişinau számára kedvező eredménnyel zárult: a szakértők megállapították, hogy az orosz fél által követelt 709 millió amerikai dollár helyett Moldova csupán 8,6 millióval tartozott Moszkvának.¹⁴³

Bár a 2023-as események azt demonstrálják, hogy a Moldovai Köztársaság orosz gázra való ráutaltsága csökken, ez nem jelent teljes megoldást. Annak ellenére, hogy 2022 márciusában megtörtént a moldovai és az európai elektromos hálózat összehangolása, valamint hogy az illetékes minisztérium már 2022-ben kiírta a tendert két erőmű 2025-ig történő kivitelezésére, az ország elektromos energiaellátása a vizsgált időszak alatt továbbra is a transznysztriai entitástól, így közvetetten az Oroszországi Föderációtól függött.¹⁴⁴ Ez – bár korlátozottabban, mint korábban – fenntartja a Kreml számára az energiafüggőség kihasználásával operáló hibrid eszközök alkalmazásának lehetőségét.

Ahogy tehát a korábbiakban bemutattam, Moszkva mind a kereskedelempolitika, mind az energiabiztonság területén aktív gazdasági hadviselést folytatott a Moldovai Köztársaság ellen. Ezt bizonyítja, hogy a Kreml Moldova gyenge pontjait (ideértve például a gyümölcstermelést) kihasználva, a lehető legnagyobb károkozást szem előtt tartva alkalmazott embargót az ország ellen, valamint az is, hogy befolyását, illetve Chişinau ellenállóképességének hiányát saját javára fordítva okozott energiaválságot a területen.

Mindezzel együtt azonban érdemes leszögezni, hogy bár a Moszkva által Moldova ellen alkalmazott gazdasági hadviselés kiterjedt és önmagában is komoly károkat okozott Chişinau számára, kontextuális jelentősége még ennél is nagyobb. Az orosz intézkedések eredményeként kialakult energia- és megélhetési válság hozta társadalmi elégedetlenség jelentősen hozzájárult Moszkva közvetett politikai befolyásszerzéséhez, amit a következő alfejezetben tárgyal a

---

¹⁴² Catalina Mihai: *Transgaz Romania takes over Gazprom's operations in Moldova*. Euractiv, 6. 9. 2023. <https://www.euractiv.com/section/politics/news/transgaz-romania-takes-over-gazproms-operations-in-moldova/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.)

¹⁴³ *Moldova puts its debt to Gazprom at \$8.6 million, Russian firm disagrees*. Reuters, 7. 9. 2023. <https://www.reuters.com/business/energy/moldova-puts-its-debt-gazprom-86-mln-russian-firm-disagrees-2023-09-06/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.)

¹⁴⁴ Calus: i.m. 124.

dolgozat. Ezen, a gazdasági és a politikai aspektusok között létrejött kapcsolat a Moldova ellen irányuló orosz hibrid hadviselés egyik alappillére, valamint a művelet komplexitásának bizonyítéka.

IV.3. Társadalmi–politikai aspektus

Amint a gazdasági aspektus elemzése során feltártam, a Moldovai Köztársaságban zajló energia- és kereskedelempolitikai folyamatok – különösen, amelyeket az Oroszországi Föderáció idéz elő – jelentősen hozzájárulnak az országban megfigyelhető társadalmi és politikai feszültségek kialakulásához. Ezek azonban nem volnának működőképesek a moldovai politikai architektúra és a társadalom hosszútávon megfigyelhető jellegzetességei és az ezeket befolyásoló rövidtávú jelenségek nélkül.

A következőkben a Moldovát érintő orosz hibrid műveletek társadalmi és politikai tényezőit vizsgálom. Elsőként a chişinaui kormány által de facto kontrollált terület politikai rendszerének jellegzetességeit elemzem, feltárva a műveleti tér azon sajátosságait, amelyeket Moszkva gyenge pontként használhat ki. Az elemzés során különös figyelmet fordítok Chişinau és a transznyisztiai de facto állam, valamint a gagauz autonóm terület között húzódó viszonyokra, valamint ezen entitások moldovai politikai rendszerben betöltött szerepére. Ezt követően a társadalmat jellemző hosszútávú folyamatokat veszem górcső alá, amelyek befolyásolhatják a politikai erőteret, ennek keretében például az oroszbarát pártok létjogosultságának szocioökonómiai magyarázatára is rávilágítok. Végül azon politikai szereplőket – elsősorban pártokat – vizsgálom, amelyeket Moszkva eszközként használt, illetve használ jelenleg is a Moldova elleni hibrid műveletek során. Az elemzés során áttekintem a kommunista, valamint a szocialista pártok orosz befolyásban betöltött szerepét, majd a betiltott, azonban jelenleg is aktív Şor Párt tevékenységét állítom középpontba. A vizsgálat teljességét szem előtt tartva a tárgyidőszak eseményeinek analíziséhez különböző nemzetközi híranyagokat, illetve oknyomozó riportokat is felhasználok. Ezek segítségével rávilágítok egyes oroszbarát gazdasági aktorok politikai szerepvállalásának tényére, valamint átfogóan elemzem például a Şor Párt által a 2022-es energiaválság során szervezett tüntetések hibrid hadviselési elemként való felhasználásának kérdéseit is.

Moldova államformája parlamentáris köztársaság. A jogalkotást az egykamarás parlament végzi, amelyben összesen 101 képviselő kap helyet: 51 képviselőt választási körzetek delegálnak, 50 képviselő pedig az országos listáról kerül be a törvényhozó testület soraiba.

A végrehajtó hatalmat az elnök, illetve a kormány képviseli, amelynek vezetőjét – a miniszterelnököt – az előbbi jelöli ki parlamenti konzultációt követően. 2016 óta az elnöki

hatalom legitimációja jelentősen növekedett, miután a moldovai Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte azon 2000-es alkotmánykiegészítést, amely 61 fős többséget igényelt a törvényhozásban az elnök megválasztásához, és amelynek eredményeként az elnöki szék 2009 szeptembere és 2012 márciusa között betöltetlen maradt a 2009-es parlament választásokat követő belpolitikai csatározások következtében.^{145,146} A parlament a közvetlen választásról 2016 áprilisában döntött, miután a moldovai bankokból „eltűnt” 1 milliárd amerikai dollárral kapcsolatban számos befolyásos politikust letartóztattak.¹⁴⁷ Ennek eredményeként az elnökválasztás közvetlen, kétfordulós procedúrává fejlődött. Az elnök egyik legfontosabb jogköre a jogalkotás kezdeményezése, ez teszi a pozíciót valódi súllyal rendelkező aktorrá a belső politikai rendszerben. Ezen felül érdemes megemlíteni, hogy az elnöki jogkör része az ország külpolitikájában való aktív részvétel, valamint bizonyos nemzetbiztonságot szolgáló intézkedések bevezetése is, amely az orosz tevékenységgel szemben való védekezés fontos részét képezte a Sandu-elnökség alatt.¹⁴⁸

Az állam működése szempontjából nem hanyagolható el Gagauzia szerepe sem, amely autonóm köztársaságként működik a moldáv államon belül. Ahogy a Csulák–Visegrádi szerzőpáros is megjegyzi, az 1994-es Gagauz Autonóm Területi Egységről szóló törvény, valamint a belső gagauz alkotmány is széles autonómiát biztosít a kisebbségnek a központi törvények betartása mellett: Gagauzia önálló törvényhozással rendelkezik, a végrehajtó hatalmat a baskán

---

¹⁴⁵ Brian Mefford: *Moldova's Presidential Election Pits Pro-Europe Candidates Against Pro-Russia Ones*. Atlantic Council, 7. 4. 2016. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/moldova-s-presidential-election-pits-pro-europe-candidates-against-pro-russia-ones/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

¹⁴⁶ 2009-ben a parlamenti választásokat követően zavargások törtek ki Moldova két legnagyobb városában, Chişinauban és Bălţiban, a Kommunista Párt megkérdőjelezhető választási győzelmét követően. A tüntetések sorozatát a média „Twitter forradalomként” is emlegette, mivel a demonstrálók saját közösségeiket a közösségi oldal aktív használatával mobilizálták. Lásd bővebben: Ellen Barry: *Protests in Moldova Explode, With Help of Twitter*. The New York Times, 7. 4. 2009. <https://www.nytimes.com/2009/04/08/world/europe/08moldova.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

¹⁴⁷ 2014 novemberében 1 milliárd dollár tűnt el különböző moldovai bankokból, amely körülbelül az akkori éves GDP 20%-át jelentette. A botrányban számos befolyásos, sokszor az Oroszországi Föderációhoz moldovai politikus és üzletember érintett volt, köztük Ilan Şor üzletember, a 2016-ban újjáalakuló Şor Párt elnöke, valamint Vlad Filat korábbi miniszterelnök is. Lásd bővebben: Paul Radu – Mihai Munteanu – Iggy Ostanin: *Grand Theft Moldova: a nagy bankrablás*. Átlátszó, 12. 8. 2015. <https://atlatszo.hu/vilagterkep/2015/08/12/grand-theft-moldova-a-nagy-bankrablas/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

¹⁴⁸ *The status and powers of the President of the Republic of Moldova*. Presidency of the Republic of Moldova. <https://presedinte.md/eng/statutul-si-atributiile>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

képviseli.¹⁴⁹ 2023 májusában a pozícióban a Şor Pártot képviselő Evghenia Guţul váltotta a függetlenként induló, de a Kommunista és a Szocialista Pártokkal közeli viszonyt ápoló Irina Vlaht a baskáni pozícióban.¹⁵⁰ Vlah egyértelműen oroszbarát politikusként tartható számon, már első baskáni ciklusát megelőzően is a Russzkij Mir, az ortodox értékek és egyház, valamint az orosz nyelv előtérbe helyezésével kampányolt, kormányzói tevékenysége alatt pedig jelentősen előnyben részesítette az Oroszországi Föderációval való kapcsolatokat.¹⁵¹ Az említett ideológiai jelenségek Moldovában betöltött szerepéről a későbbiekben lesz szó. Az oroszbarát politikát Vlah utódja is követi, hiszen Guţul a Şor Párt képviselőjeként egyértelműen szembehelyezkedik a központi kormánzzal. Az oroszbarát politika előretörése nem meglepő az autonóm területen: bár a gagauzok a török népek családjába tartoznak, saját nyelvük is török eredetű, a 150-200 ezer fős Gagauziában a hétköznapi használatos nyelv az orosz, az oktatás is ezen a nyelven folyik, ráadásul a társadalom körülbelül 96%-a ortodox keresztény vallású és a moszkvai ellenőrzés alá tartozó Moldáv Ortodox Egyházhoz tartozik.¹⁵² Ez korrelál azzal a ténnyel, hogy Gagauzia volt az első entitás, amely kinyilvánította elszakadási szándékát a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaságtól.

Bár a transznysztiai entitás államiságát sem a nemzetközi közösség, sem Oroszország nem ismeri el, a de facto köztársaság politikai szinten komoly kihívást okoz a nyugatbarát chişinaui vezetés számára. Chişinauban az európai uniós csatlakozási folyamat kezdetével újra felmerült a Dnyeszteren túli terület reintegrációjának gondolata, ami nagyban növelhetné az ország energiabiztonsági rezilienciáját, azonban ez ütközik mind Moszkva, mind Tiraszpol

---

¹⁴⁹ Dr. Csulák László – Dr. Visegrádi Ágnes: A gagauz autonómia alkotmányjogi berendezkedése alapjainak elemzése. *Magyar Jog*, 2010/12., 756-758. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2875152>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

¹⁵⁰ Denis Dermenji: *Candidata Partidului Şor care câştigă în Găgăuzia promite să deschidă o reprezentanţă a regiunii la Moscova*. Radio Europa Liberă Moldova, 15. 5. 2023. <https://moldova.europalibera.org/a/candidata-partidului-sor-care-castiga-in-gagauzia-promite-sa-deschida-o-reprezentanta-a-regiunii-la-moscova-/32412100.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

¹⁵¹ Anastasia Mitrofanova: Questioning the European path: Orthodox political radicalism in contemporary Moldova. *Religion, State and Society*, 2020, Vol. 48. 2-3., 107-124. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09637494.2020.1756708?needAccess=true>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

¹⁵² Milan Mayer: Gagauz people – their language and ethnic identity. *Kulturní studia*, 2014/2, 39-54. <https://kulturnistudia.cz/gagauz-people-their-language-and-ethnic-identity/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

érdekeivel.¹⁵³ Ahogy Galiya Ibragimova is megemlíti, a moldovai kormány a vizsgált időszakban főként a szeparatizmus kriminalizálásával, valamint az uniós vámpolitika integrációjának megkezdésével igyekezett sarokba szorítani Tiraszpolt, és egyre inkább az ellenőrzése alá vonni a transznyisztiai területet.¹⁵⁴ Amint a múlt példái bizonyítják, a Kremlnek és a transznyisztiai vezetőknek sincs ellenére az újraegyesítés, azonban azt egészen más feltételekkel képzelik el, mint Chişinau: már az oroszok által javasolt Kozak Memorandum is megmutatta, hogy Moszkva és a szeparatisták széleskörű autonómiában gondolkoznak, amely Tiraszpolnak vétőjogot biztosítana a központi döntések felett, ezzel föderatív alapokra helyezve a moldáv államot. Ez az Oroszországi Föderáció egyébként is nagy befolyását új szintre emelné a Moldovai Köztársaságban, megbénítva Chişinaut az ország szuverenitásának gyakorlásában. Az orosz hibrid műveletek lehetőségeinek vizsgálata során ezen túl nem hanyagolhatók el azon jellegzetességek, amelyek hozzájárulnak a társadalom Moszkva-barát attitűdjeinek kialakulásához.

Az egyik legfontosabb ilyen tényező a társadalom alapvető öregedése: a moldáv Nemzeti Statisztikai Hivatal adatai szerint az előreagedés aránya (azaz a 60 évesnél idősebb polgárok aránya 100 főre vetítve) 2021-ben 22,5 főre emelkedett a 2020-as 21,7 fővel szemben.¹⁵⁵ Ehhez nagyban hozzájárul a fiatalabb generáció elvándorlása, hiszen a moldovai külügy információi szerint 2021-ben körülbelül 1,1-1,2 millió moldovai állampolgár élt külföldön, a Világbank adatai szerint pedig az ország GDP-jének 15,8%-át a külföldön dolgozók által hazautalt összeg adja.¹⁵⁶

A társadalom előreagedése – azaz a 60 évesnél idősebbek arányának növekedése – együtt jár a szovjet idők iránti nosztalgia előtörésével. Ion Marandici 2020-as tanulmánya rámutat, hogy

---

¹⁵³ Анна Выприцких: *Санду: Молдова не отказывается от Приднестровья на пути вступления в ЕС*. NewsMaker, 1. 6. 2023. <https://newsmaker.md/rus/novosti/sandu-moldova-ne-otkazyvaetsya-ot-pridnestrovya-na-puti-vstupleniya-v-es/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁵⁴ Galiya Ibragimova: *Is Moldova Ready to Pay the Price of Reintegrating Transnistria?*. Carnegie Endowment for International Peace, 24. 1. 2024. <https://carnegieendowment.org/politika/91460>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁵⁵ Numărul populației cu reședință obișnuită pe sexe și grupe de vârstă la 1 ianuarie 2021. Statistica Moldovei, 12. 7. 2021. https://statistica.gov.md/ro/numarul-populatiei-cu-resedinta-obisnuita-pe-sexe-si-grupe-de-9578_50073.html. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁵⁶ Kanat Makhanov: *Emigrant Moldova and the Changing Concept of Migration*. Eurasian Research Institute, Akhmet Yassawi University. <https://www.eurasian-research.org/publication/emigrant-moldova-and-the-changing-concept-of-migration/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

ezen nosztalgia főként északon, egyes déli területeken, valamint Gagauziában figyelhető meg, amely korrelál az orosz nyelvű etnikumok területi megoszlásával.¹⁵⁷ Marandici azt is bizonyítja, hogy a szovjet nosztalgiát felhasználó pártok – amelyeket egyébként az euroszkepticizmus is jellemez – leginkább azon etnokulturális kisebbségek körében népszerűek, amelyek szociopolitikai és gazdasági visszaesést szenvedtek el a moldovai függetlenséget követően, ami gyakorlatilag egyet jelent a Szovjetunió által korábban favorizált orosz nyelvű kisebbséggel.¹⁵⁸ Ez egyúttal azt is előidézi, hogy a szovjet nosztalgiát képviselő, általában oroszbarát pártok a korábban említett 2021-2022-ben kialakuló megélhetési válság következtében további politikai előnyökhöz jutnak. Az említett pártok megerősödése egyértelműen a Kremlnek dolgozik, amelynek további lehetőséget jelent a társadalom polarizálódása, ami az európai integráció előtérbe kerülésével jelentősen megnövekedett.¹⁵⁹

Ezen polarizáció nagyban hozzájárul az Oroszországi Föderáció által alkalmazott információs térben végrehajtott befolyásolási műveletek¹⁶⁰ sikeréhez, ami – ahogy Denis Cenusa is megállapítja – elősegítheti a Moszkva által támogatott politikai erők hatalomra kerülését.¹⁶¹ Az orosz jelenlét a moldovai információs térben nem újkeletű jelenség: Todor Galev például már 2018-ban rávilágított, hogy az orosz befolyás nem csupán egyes médiaplatformok birtoklásával, de indirekt módon is megvalósul, amelyhez hozzájárulnak orosz híryananyagok disszeminációjára szerződött cégek, egyes közösségi média profilok, valamint az oroszbarát politikusok médiareprezentációja is.¹⁶² Ezt igazolja Emily Dumont és szerzőtársainak kutatása

---

¹⁵⁷ Ion Marandici: Nostalgic Voting? Explaining the Electoral Support for the Political Left in Post-Soviet Moldova. *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 63. No. 4. 522. <https://doi.org/10.1080/15387216.2021.1918565>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁵⁸ Uo. 536.

¹⁵⁹ Polina Dvornikova: *Foreign Influence and Disinformation in Moldova*. The Peace and Security Monitor, August 2023, 30. <https://peacehumanity.org/wp-content/uploads/2023/09/The-Peace-and-Security-Monitor-SEE-BSR-Issue-9.pdf#page=30>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁶⁰ A befolyásolási művelet – amennyiben azonosítjuk a propagandával, mint gyűjtőfogalommal – „*Szervezett kommunikációs kísérlet nagy létszámú közönség hiedelmeinek, attitűdjének, vagy cselekvésének befolyásolására, az információ alapuló ítélőképességük kiiktatásával vagy elnyomásával.*” Lásd Randal Marlin: *Propaganda and the Ethics of Persuasion*. Broadview Press, Ontario, 2013, 22.

¹⁶¹ Denis Cenusa: *Moldova's handling of Russian disinformation: building new tools and uprooting old patterns*. Eastern Europe Studies Centre, 5. 2. 2024. <https://www.eesc.lt/en/publication/moldovas-handling-of-russian-disinformation-building-new-tools-and-uprooting-old-patterns/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 19.)

¹⁶² Todor Galev: *Tackling Russian Propaganda through Investigating Russian Influence in the Media Sector*. Center for the Study of Democracy, 4. 12. 2018.

is, hiszen az általuk vizsgált húsz különböző típusú platform (televíziócsatorna, nyomtatott sajtó, rádió, internetes híroldal) öt tulajdonosa feltételezetten, négy pedig bizonyítottan rendelkezik orosz kapcsolatokkal, míg egy közvetlen orosz irányítás alá tartozik.¹⁶³ Mindez lehetőséget biztosít az Oroszországi Föderáció számára, hogy elérje a korábban említett, orosz ideológiára nyitott társadalmi csoportokat.

A Moldovai Köztársaság esetében szintén fontos társadalmi-politikai faktor az ortodox kereszténység, valamint a különböző egyházak jelenléte az országban. A vallás dominanciáját egyértelműen mutatja, hogy a moldávok 96%-a ortodox kereszténynek vallja magát: 88% a Moldovai Ortodox Egyházhoz, 8% pedig a Besszarábiai Ortodox Egyházhoz tartozik.¹⁶⁴ Ahogy a geopolitikai áttekintés során is említettem, az előbbi a moszkvai, az utóbbi pedig a bukaresti patriarchátus fennhatósága alá esik, ami jól leképezi a régióban megfigyelhető geopolitikai csatározások okozta megosztottságot.

A Moldovai Ortodox Egyház túlsúlya nem hagyható figyelmen kívül az orosz befolyás szempontjából, hiszen – ahogy a Solik–Baar szerzőpáros is bizonyította – az egyházat Moszkva soft power eszközként, mi több, összekötő kapocsként használja a „közelkülföldként” kezelt posztszovjet térségben.¹⁶⁵ Ezt támasztja alá, hogy az Orosz Ortodox Egyházat vezető Kirill pátriárka szerint Moldova egyértelműen a „Szent Rusz” területének a része, amely az orosz világ („Russzkij Mir”) középpontjaként fogható fel.¹⁶⁶

A Russzkij Mir koncepciója egyébként a Moldovai és a Besszarábiai Ortodox Egyház összeütközéseiben is megfigyelhető, annak ellenére, hogy az előbbit vezető Vlagyimir Metropolita kifejezetten visszafogott nyilatkozatokat tett mind az orosz-ukrán háborúval, mind

---

https://csd.bg/fileadmin/user_upload/events_library/files/2018_12/Presentation_Todor_Galev.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 19.)

¹⁶³ Emily Dumont – Jonathan Solis – Lincoln Zaleski: *Moldova: Profile of Media Ownership and Potential Foreign Influence Channels*. AidData, 2022. <https://docs.aiddata.org/reports/media-resilience/mda/Moldova-Profile-of-Media-Ownership-and-Potential-Foreign-Influence-Channels.pdf>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 19.)

¹⁶⁴ *Moldova. Classroom Country Profiles*. The Henry M. Jackson School of International Studies, University of Washington. <https://jsis.washington.edu/wordpress/wp-content/uploads/2015/09/moldova.pdf>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁶⁵ Martin Solik – Vladimír Baar: The Russian Orthodox Church: An Effective Religious Instrument of Russia's „Soft” Power Abroad. The Case Study of Moldova. *Acta Politologica*, 11/2019, 13-41. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=802107>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁶⁶ Uo. 29.

az ország európai integrációjának kérdéseivel kapcsolatban.¹⁶⁷ Ennek ellenére a Moldovai Ortodox Egyház képviselői több alkalommal is élesen kritizálták az Európai Uniót, valamint a Sandu vezette moldovai kormányzatot is az általuk előnyben részesített „nyugati értékrend”, azaz például az LMBTQ+ közösségek elfogadása miatt.¹⁶⁸ Az orosz politika ideológiája tehát szorosan egybeesik az egyház által képviselt értékekkel, ezt bizonyítja, hogy Bălți egyik püspöke korábban azt nyilatkozta a New York Times-nak, hogy véleménye szerint Oroszország a keresztény értékek védelmezője.¹⁶⁹ Az utóbbi kijelentés egyúttal az orosz Katechon elmélet és a szláv paternalizmus megjelenését is magában hordozza, amely a Kreml külpolitikájának szerves részét képezi.¹⁷⁰

A felsorolt társadalmi tényezők, valamint a Moldovai Ortodox Egyház jelenléte és népszerűsége befolyásszerzési lehetőségek széles tárházát biztosítja az Oroszországi Föderáció számára, azonban ezen előnyök kihasználásához elengedhetetlen az oroszbarát pártok politikai szintén való aktív jelenléte. A továbbiakban ezen pártokat, valamint azok tevékenységét tekintem át. Ahogy a szovjet nosztalgia jelentőségének feltérképezése során is említettem, Moldovában az utóbbi évtizedben a Moldovai Köztársaság Kommunistáinak Pártja, valamint a Moldovai Köztársaság Szocialistáinak Pártja képviselte az oroszbarát politikai vonalat. Előbbi 2001 és 2009 között Vlagyimir Voronin kommunista politikus elnöksége alatt irányította az országot, azonban ebben az időszakban leginkább a balanszírozás jellemezte az ország külpolitikáját: Voronint a Politico újságírói erre reflektálva „opportunistaként” írták le, hiszen bár

---

¹⁶⁷ Paul Goble: *Clash of Moldova's Two Orthodox Churches Complicates Chisinau's Turn to the West*. The Jamestown Foundation, 17. 8. 2023. <https://jamestown.org/program/clash-of-moldovas-two-orthodox-churches-complicates-chisinaus-turn-to-the-west/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

¹⁶⁸ Anastasia Pocumban: *In Church we trust. The Case of the Moldovan Orthodox Church*. *New Eastern Europe*, 2020/5. <https://neweasterneurope.eu/2020/09/07/in-church-we-trust-the-case-of-the-moldovan-orthodox-church/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁶⁹ Andrew Higgins: *In Expanding Russian Influence, Faith Combines With Firepower*. The New York Times, 13. 9. 2016. https://www.nytimes.com/2016/09/14/world/europe/russia-orthodox-church.html?_r=2. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁷⁰ A Katechon elmélet alapja, hogy Oroszország a gonosz (jelen esetben a Moszkva által „kollektív nyugatként” emlegetett konstruktum) feltartóztatójaként, az ortodox keresztény értékek megmentőjeként festi le magát. Az elmélet a 2010-es évek elején, majd a Krím annexióját követően vált igazán népszerűvé, fontos képviselője például a Vlagyimir Putyin elnök ideológusaként is számon tartott Alekszandr Dugin. Lásd bővebben: Maria Engström: *Contemporary Russian Messianism and New Russian Foreign Policy*. *Contemporary Security Policy*, Vol. 35. No. 3., 356-379. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523260.2014.965888>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

elutasította a Kozak Memorandum aláírását, azt csupán az EU és az Egyesült Államok nyomására tette.¹⁷¹

A vizsgált időszakot megelőzően egyértelműen elmondható volt, hogy Moldova fő oroszbarát politikai erejét a Szocialista Párt jelenti. Annak ellenére, hogy az elnöki székbe kerülő Igor Dodon korábban a Voronin-elnökség alatt kapott miniszteri pozíciót, 2016-ban kezdődő elnöksége során nem követte elődje balanszírozó stratégiáját, hanem egyértelműen az oroszbarát politika mellett tette le a voksát. Ezt az is jól mutatja, hogy az elnökválasztást megelőzően Dodon Vlagyimir Putyinnal közös képeit használta kampánycélra.¹⁷²

A 2020-as elnökválasztásra Dodon elnöknek számos botrányal kellett szembenéznie, amelyek következtében elveszítette társadalmi támogatottságából adódó hitelességét.¹⁷³ Ilyen volt például amikor 2019-ben nyilvánosságra került egy felvétel, amelyen a regnáló elnök bevallja, hogy az általa vezetett szocialista párt 700 ezer és egymillió dollár közötti összeget kap támogatásként a Kremltől.¹⁷⁴ Ezen esettel kapcsolatban azonban kifejezetten érdekes, hogy a felvételt a Publika TV hozta nyilvánosságra, amelynek tulajdonosa Vlad Plahotniuc¹⁷⁵ üzletember, a centrista Demokrata Párt akkori elnöke, aki szintén szerepelt a videón; és amelynek 2023 októberében a moldovai kormány számos orosz propagandát sugárzó televízióval együtt bevonta az engedélyét.¹⁷⁶ Népszerűségének radikális csökkenése azt eredményezte, hogy

---

¹⁷¹ Alexandru Eftode: *Opportunistic Communist*. Politico, 22. 7. 2009. <https://www.politico.eu/article/opportunistic-communist/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁷² Gailya Ibragimova: *Russia's Invasion of Ukraine Has Rocked Moldovan Politics*. Carnegie Endowment for International Peace, 9. 8. 2023. <https://carnegieendowment.org/politika/90356>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁷³ Nadja Douglas: *Moldova's presidential election: little trust in the political class*. Zentrum für Osteuropa- und internationale Studien, 4. 11. 2020. <https://www.zois-berlin.de/en/publications/moldovas-presidential-election-little-trust-in-the-political-class>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁷⁴ Madalin Necsutut: *Moldovan President Probed over 'Illegal Russian Funding' Claim*. Balkan Insight, 11. 6. 2019. <https://balkaninsight.com/2019/06/11/moldovan-president-probed-over-illegal-russian-funding-claim/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁷⁵ Plahotniuc ellen 2022-ben az Egyesült Államok szankciókat vetett ki az oligarcha korrupciós ügyei miatt, amelyek jelentősen és aktívan segítették Moszkva befolyásszerzését az országban. Lásd bővebben: *U.S. Treasury Sanctions Kremlin Political Assets in Moldova*. Organized Crime and Corruption Reporting Project, 31. 10. 2022. <https://www.occrp.org/ru/daily/16967-u-s-treasury-sanctions-kremlin-political-assets-in-moldova>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁷⁶ Chris Dziadul: *Moldova blocks more Russian media outlets*. BroadbandTV News, 31. 10. 2023. <https://www.broadbandtvnews.com/2023/10/31/moldova-blocks-more-russian-media-outlets/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Dodon elveszítette a 2020-as elnökválasztást, valamint 2022-ben árulás és korrupció vádjával letartóztatták, így Moszkvának más politikai erőt kellett keresnie saját érdekeinek érvényesítéséhez.¹⁷⁷

Ahogy Kamil Cașus 2023-as tanulmányában is megjegyzi, Moszkva számára a dolgozat által vizsgált időszakban már a Șor Párt jelentette a fő oroszbarát politikai erőt a Moldovai Köztársaságban.¹⁷⁸ Az elődjét már 1998-ban létrehozták, azonban a párt csak 2016-ra vált igazán népszerűvé, amikor a korábbi orhei polgármester, Ilan Șor vette át a pártelnöki tisztelet.¹⁷⁹ Șor Izraelben született, azonban gyermek- és fiatalkorát már Moldovában töltötte, számos vállalkozással rendelkezett, ő üzemeltette a chișinaui reptér vámmentes üzletét, valamint számos televíziócsatornát is.¹⁸⁰ Amikor Șor a párt élére került, már házi őrizetben töltötte napjait, hiszen ő vált a korábban említett moldovai bankokból eltűnt 1 milliárd dollár ügyének fő gyanúsítottjává.¹⁸¹ A pártelnök 2017-ben engedély nélkül elhagyta az országot és Izraelbe menekült, ahonnan a vizsgált időszakban aktívan szervezett tüntetéseket Maia Sandu kormánya ellen, azonban az Interpol információi szerint 2023 novemberében elhagyta az országot és azóta ismeretlen helyen tartózkodik.¹⁸²

Annak ellenére, hogy Șor a dolgozat által vizsgált időszakban gyakorlatilag szökésben lévő bűnözőként nem tartózkodott az országban, pártja, különösképp a 2022 őszén kialakult energia- és megélhetési válságot kihasználva, aktívan szervezett kormányellenes tüntetéseket. A Center

---

¹⁷⁷ *Former Moldovan President Igor Dodon arrested on suspicion of corruption.* Euronews, 24. 5. 2022. <https://www.euronews.com/2022/05/24/igor-dodon-former-moldovan-president-arrested-on-suspicion-of-corruption>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁷⁸ Kamil Cașus: *The Russian hybrid threat toolbox in Moldova: economic, political and social dimensions.* Hybrid CoE Working Paper 23, 14. https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2023/04/20230413-Hybrid-CoE-Working_Paper-23-Moldova-WEB.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁷⁹ *Party History.* Partidul Șor. <https://partidulșor.com/en/partid/istoria-partidului.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁸⁰ Mark Baker: *Moldova's Mysterious Magnate.* Radio Free Europe, 6. 5. 2015. <https://www.rferl.org/a/moldova-mysterious-magnate-ilan-shor-scandal/26998388.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁸¹ Cristi Vlas: *Appeal Court decides that Ilan Șor stays under house arrest.* Moldova.org, 5. 8. 2016. <https://www.moldova.org/en/court-decides-ilan-shor-stays-house-arrest/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁸² *Fugitive Moldovan magnate has left Israel, Interpol says.* Reuters, 9. 11. 2023. <https://www.reuters.com/world/fugitive-moldovan-magnate-has-left-israel-interpol-says-2023-11-09/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

for Insights in Survey Research 2022 októberi és novemberi mérései szerint Șor Moldova negyedik legnépszerűbb politikusává vált, csupán egy százalékkal elmaradva Sandu elnöktől.¹⁸³ Az említett tüntetéssorozat 2022 szeptemberében kezdődött, amikor a Șor Párt demonstrációja 20 ezres tömeget vonzott Chișinău utcáira.¹⁸⁴ A demonstrációk egészen 2023 júniusáig folytatódtak, amikor a moldovai Legfelsőbb Bíróság betiltotta a pártot.¹⁸⁵ A Șor Párt tevékenysége – ahogy Cașus is megjegyzi – a gyakorlatban teljes mértékben az orosz érdekeknek felelt meg: a tüntetéseken gyakran részt vettek a szocialista és a kommunista pártok politikusai, a demonstrálók pedig a megélhetési válságért főként a nyugatbarát kormány Oroszország-politikáját hibáztatták.¹⁸⁶ Amint azonban később fény derült rá, a párt tevékenysége nem csupán korrelált az Oroszországi Föderáció céljaival, hanem a Kreml aktívan támogatta Șorékat. A Washington Post oknyomozó riportja például rávilágított, hogy 2021 óta a Kreml stratégái segítik a politikai entitás működését.¹⁸⁷ Ezen túl az Ilan Șor által létrehozott szövetségben szereplő Esély Párt a CEPA információi szerint például harmadik országbeli állampolgárokon keresztül kapott orosz támogatást.¹⁸⁸ Ezt megelőzően 2022 októberében a Șor Párt irodáiban a moldovai ügyészség munkatársai 233 ezer amerikai dollárnak megfelelő, ismeretlen eredetű készpénzt találtak, amelyet a párt munkatársai minden bizonnyal a tüntetők kifizetésére használtak fel.¹⁸⁹ Bár a korrupció és a szavazatvásárlás nem ismeretlen jelenség Moldovában (olyannyira, hogy jelenségnek külön neve van: a grecska), a European Council on

---

¹⁸³ *Public Opinion Survey: Residents of Moldova, October-November 2022.* Center for Insights in Survey Research. https://www.iri.org/wp-content/uploads/2022/12/Moldova-Poll_Public-Release.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁸⁴ Alexander Tanas: *Thousands take part in anti-government protest in Moldova.* Reuters, 18. 9. 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/thousands-take-part-anti-government-protest-moldova-2022-09-18/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁸⁵ *Ultima oră! Partidul Șor, declarat neconstituțional de Înalta Curte.* Unimedia, 19. 6. 2023. <https://unimedia.info/ro/news/c340c25e978ce8cc/ultima-ora-partidul-sor-declarat-neconstitutional-de-inalta-curte.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁸⁶ Cașus: i.m. 178.

¹⁸⁷ Catherine Belton: *Russia's security service works to subvert Moldova's pro-Western government.* The Washington Post, 28. 10. 2022. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/10/28/russia-fsb-moldova-manipulation/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁸⁸ Marija Golubeva: *Russia's Hand Seen in Moldovan Local Elections.* CEPA, 13. 11. 2023. <https://cepa.org/article/russias-hand-seen-in-moldovan-local-elections/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

¹⁸⁹ Cașus: i.m. 178.

Foreign Relations kutatói szerint a vesztegetés mértéke még ezt figyelembe véve is eddig nem látott méreteket öltött az országban.¹⁹⁰

A társadalmi-politikai aspektus tényezőit összegezve tehát megállapítható, hogy a Moldovai Köztársaságban a műveleti környezet kifejezetten előnyös jellegzetességekkel rendelkezik az orosz hibrid hadviselés szempontjából. Ide értendő az előregedő és megélhetési nehézségekkel küzdő társadalom szovjet idők iránti nosztalgiája, valamint az emberek ebből eredő populistá ideológiák iránti fogékonysága, a Gagauzia és a Transznyisztria jelentette alkotmányos kérdések, valamint a Moldovai Ortodox Egyház jelenléte és aktív hozzájárulása az orosz befolyás kiterjesztéséhez. A műveleti környezet adta előnyöket a Kreml azonban igazán csak aktív politikai szereplők által tudja kihasználni, amelyet a vizsgált időszakban a Şor Párt testesített meg.

A párt, valamint Ilan Şor egyes médiacsatornáinak 2023-as betiltása, bár rövidtávon megtörheti annak tevékenységét, hosszabb távon nem oldja meg az ország politikai-társadalmi orosz hibrid fenyegetésekkel szemben rezilienciájának hiányosságait. Emellett rávilágít olyan további kutatást igénylő kérdésekre is, mint hogy mennyiben egyeztethető össze a demokratikus pluralizmus és a szólásszabadság fenntartása, valamint az adott állam szuverenitásának védelme akut hibrid fenyegetések esetén.

---

¹⁹⁰ Andrew Wilson: *Democracy under siege: Tackling Russian interference in Moldova*. European Council on Foreign Relations, 8. 12. 2023. <https://ecfr.eu/article/democracy-under-siege-tackling-russian-interference-in-moldova/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

V. A Moldova elleni orosz hibrid műveletek átfogó elemzése

A katonai, a gazdasági, valamint a társadalmi-politikai aspektusok során feltárt tényezők segítségével a következőkben Reilly korábban bemutatott hatlépéses módszertanának felhasználásával értékelem az Oroszországi Föderáció által a Moldovai Köztársaság ellen végrehajtott hibrid (új generációs) műveleteket.

Fontos megemlíteni, hogy Reilly módszertana a clausewitzi súlypont azonosításával, valamint a Joe Strange által kialakított négyes elemzési metódus (súlypont, kritikus képességek, kritikus feltételek, kritikus sebezhetőségi pontok) operál, Clausewitz súlypont-elméletét azonban a szerző a hagyományos háborúk korában alakította ki. Ennek ellenére – ahogy Reilly is érvel – amennyiben a súlypontot nem az ellenség legyőzésére szolgáló „legnagyobb erő forrásaként” értelmezzük, hanem az adott szereplő fő erőfeszítéseiként értékeljük, akkor a Clausewitz által azonosított jelenség alkalmazható a hibrid műveletek és fenyegetések elemzéséhez is.¹⁹¹

V.1. A megfigyelt módozatok azonosítása

A megfigyelt aspektusok tekintetében a Frank Hoffman által alkotott – és a Reilly által is alkalmazott - definícióban felvázolt négy különböző módozat (hagyományos hadviselés, irreguláris hadviselés, terrorizmus, bűnözői magatartás) közül a vizsgált időszakban hármat azonosítottam.

A bűnözői magatartás főként a társadalmi-politikai aspektus során jelent meg. Itt kiemelendő az Oroszországi Föderáció által a Szocialista Pártnak, valamint a Şor Pártnak biztosított illegális finanszírozás ténye. Mivel a moldovai választási törvény 39. cikkének első bekezdése kimondja, hogy a pártoknak tilos „más országok, külföldi és nemzetközi vállalkozások, intézmények, szervezetek, valamint nem moldovai állampolgárságú személyek” által nyújtott anyagi támogatások felhasználása, a korábban említett támogatások egyértelműen értékelhetők bűnözői magatartásként.¹⁹²

A terrorizmust, mint módozatot a katonai aspektus vizsgálata során azonosítottam. Bár a tiraszpoli vezetés a 2022 áprilisában végrehajtott kisebb volumenű terrorcselekményeket ukrán fegyvereknek tulajdonította, a korábban említett nyugati szakértői vélemények fényében ezek értékelhetők az Oroszországi Föderáció által végrehajtott hamis zászlós műveletekként. Ezt

---

¹⁹¹ Reilly: i.m. 17. 88-89.

¹⁹² Electoral Code of the Republic of Moldova. Article 39 on Banning foreign subsidies. https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/Cod_Electoral_ENG_2020_16_09_2020.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 17.)

támasztja alá az is, hogy amennyiben Tiraszpol hadviselő féllé vált volna Kijevvel szemben, az egyértelműen Moszkva érdekeit szolgálta volna, hiszen ugyanebben az időben az ukrainai déli hadszíntér jelentette az orosz csapatok számára az egyik fő hadműveleti irányt.

A harmadik megfigyelt módozatot az irreguláris hadviselés jelentette. Ahogy a Somodi Zoltán által megalkotott definíció is mutatja, az irreguláris hadviselés elválasztandó a hagyományostól, hiszen az a lakosságon keresztül (annak kormányzatra gyakorolt hatásával), indirekt módon, az irreguláris erők katonai alkalmazásának szükségszerűsége nélkül kívánja elérni a kitűzött célokat.¹⁹³ Ezen definíciós kitétel értelmében ide sorolható például a moldovai kormány, illetve Gazprom között fennálló gázszerződés megújításának utóbbi által való hátráltatása, a szállított fölgáz mennyiségének egyoldalú radikális csökkentése 2022 októberében, vagy éppen a Şor Párt által szervezett tüntetések közvetlen támogatása.

Ennek értelmében tehát megállapítható, hogy az Oroszországi Föderáció a hibrid műveletek négy módozata közül csupán a hagyományos hadviselést nem alkalmazza. Ez minden bizonnyal a Moldova elleni művelet előrehaladottságának állapotából fakad, hiszen az elméleti háttér áttekintése során bemutatott Geraszimov-modell szerint az új generációs hadviselés során csupán a harmadik fázis utolsó szakaszában, illetve a negyedik, illetve az ötödik fázisban alkalmaz katonai erőt hagyományos műveletek végrehajtására. Ennek jegyében megállapítható, hogy a tárgyalt művelet még nem ért el ezen fázisokba.

V.2. A támadó fél céljainak és korlátjainak azonosítása

Moszkva céljainak azonosításához elengedhetetlen a Moldovai Köztársaság orosz külpolitikában betöltött szerepének definiálása, a korábban bemutatott történeti események által demonstrált tendenciák figyelembevétele, valamint az aktuális geopolitikai helyzet áttekintése. Ahogy Elias Götz 2022-es tanulmányában is megmutatkozik, a posztszovjet térség mint Oroszország közelkülföldje mind ideológiai, mind bel- és geopolitikai szempontból nagy jelentőséggel bír Moszkva szempontjából.¹⁹⁴ A Moldova irányába folytatott orosz külpolitika kizárólag ezen keresztül értelmezhető, hiszen – amint Octavian Țicu 2008-as kutatása is megállapítja – a Kreml az országot egyértelműen a közelkülföld részének tekinti.¹⁹⁵ Ennek

---

¹⁹³ Somodi Zoltán őrnagy: Nem hagyományos hadviselés az országvédelemben. *Honvédségi Szemle*, 2021/1., 16-18. <https://real.mtak.hu/120530/1/SomodiZoltan.pdf>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 14.)

¹⁹⁴ Elias Götz: Near Abroad: Russia's Role in Post-Soviet Eurasia. *Europe-Asia Studies*, Vol. 74. No. 9., 1529-1550. <https://doi.org/10.1080/09668136.2022.2133086>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 17.)

¹⁹⁵ Octavian Țicu: Moldova Between the Near Abroad Policy of the Russian Federation and the Neighbourhood Policy of the European Union. *Eurolimes*, 2008, Vol. 6., 160-167.

jegyében célnak tekinthető, hogy Oroszország saját befolyását fenntartsa ezen területen, hiszen a közelkülföld mint befolyási övezet feletti kontroll alapvetően meghatározza az orosz regionális-, illetve nagyhatalmi politikát.

Ezen befolyás megtartása eszközök széles skálájának alkalmazásával lehetséges, ezért a Kreml által szem előtt tartott forgatókönyv meghatározásához érdemes figyelembe venni a vizsgált időszakot megelőző évtizedek történelmi tapasztalatait. A Moldovára nehezedő nyomás egyik leghatékonyabb eszközének az elmúlt évtizedekben a transznyisztiai entitás kérdése bizonyult, hiszen a 14. orosz hadsereg az ország függetlenségének kikiáltását követően is a területen maradt, ráadásul a nemzetközi közösség, valamint a kérdésben érintett aktorok elfogadták, hogy Moszkva nélkül nem rendezhető a konfliktus. Ezt mutatja, hogy eddig minden, a status quo valamilyen szintű megváltoztatására irányuló próbálkozásnál a Kreml az egyik legfontosabb tárgyaló fél volt, ideértve például az 1998-as odesszai egyezményt, vagy éppen az 1999-es kijevi megállapodást. Történelmi szempontból a Moldovával kapcsolatos orosz célokat leginkább a 2002-es Kozak-memorandum reprezentálja, amely az ország föderatív átalakítását javasolta; de facto vétőjogot biztosítva a Moldovába újra integrálandó Transznyisztriának és az autonóm státusszal rendelkező Gagauziának. Ez fenntarthatóan, alacsony ráfordítás mellett biztosíthatná Moszkva számára a Chişinau feletti befolyást, hiszen mind a transznyisztiai entitás, mind Gagauzia oroszbarát szereplőként tartható számon a térségben.

A föderatív megoldás kikényszerítésének orosz szempontból való előnyösségét a vizsgált időszakban tapasztalható geopolitikai helyzet is igazolja. Tekintve, hogy a Kreml külpolitikai tevékenységét 2022. február 24-e óta az Ukrajna ellen indított invázió határozza meg, a Moldovai Köztársaság irányába folytatott műveletekre Moszkva nem képes végtelen mennyiségű erőt áldozni, így a 14. orosz hadseregnél nagyobb mennyiségű katonai erő alkalmazása az országban nem csupán nemzetközi jogilag lenne hátrányos, hanem erőforrások szempontjából is. Ennek költséghatékonyságát még inkább csökkenti, hogy a Föderáció nem rendelkezik közvetlen határral Moldova irányába, ami a terület esetleges orosz integrációját is nagyban nehezítené, hiszen az együtt járna egy újabb NATO-Oroszország közös határszakasz kialakulásával a mai Moldova nyugati részén.

Ennek jegyében kimondható, hogy Moszkva fő célja a chişinaui politikai vezetése feletti befolyás maximalizációja, amely rövidtávon egy oroszbarát elnök hatalomra segítségével, hosszútávon pedig az ország föderatív átalakításával biztosítható. Ezzel megakadályozható

Moldova további nyugati közeledése, valamint kialakítható és stabilizálható Chişinau oroszbarát orientációja.

Ezen cél elérésében számos tényező korlátozza Moszkvát. Az egyik legfontosabb ilyen faktor Oroszország Ukrajna elleni háborújának elhúzódása. Ahogy a United States Institute for Peace Oroszország és Európa Központjának megbízott igazgatója, Mary Glantz is bizonyítja 2024-es elemzésében, a Föderációnak mind katonai, mind gazdasági és társadalmi szinten hosszútávú problémákkal kell szembenéznie az invázió következtében.¹⁹⁶ A belső kihívások mellett – amint Janko Šćepanović is megjegyzi – Oroszország globális státuszára vonatkozóan is negatív következményekkel járt az ukrajnai invázió, hiszen az oroszok diplomáciai elszigetelődése és a haderő hiányosságainak előtérbe kerülése jelentősen rontotta Moszkva nagyhatalmi reputációját.¹⁹⁷ Mindez hozzájárul a Kreml erőkitetési képességének csökkenéséhez, amely elengedhetetlen a Moldova feletti befolyás fenntartásához.

Emellett érdemes megemlíteni, hogy az ország európai integrációját zászlajára tűző Maia Sandu és pártja, az Akció és Szolidaritás (PAS) kifejezetten aktívan próbál védekezni az orosz hibrid műveletek ellen, amelynek talán legfontosabb eleme az uniós csatlakozási folyamat elindítása. Ezzel párhuzamosan, ahogy korábban is említettem, a vizsgált időszakban Chişinau nagyban csökkentette az orosz fölgáztól való függését, valamint Moszkva egyik legfontosabb funkcionáriusának, az oroszbarát Şor Pártnak a tevékenységét is sikerült kisebb-nagyobb részben korlátoznia, amely egyértelműen redukálta a Kreml lehetőségeit az országban.

Összefoglalva tehát Moszkva elsődleges célja a Moldova feletti befolyás kiépítése és annak hosszútávú fenntartása, ezzel megakadályozva az ország nyugati integrációját. Ennek elérését a Kreml által szabályozott tényezők közül leginkább az Ukrajna elleni invázió erőforrásigénye, valamint annak erőkitetésre gyakorolt hatásai, míg a Moszkva hatáskörén kívül eső faktorokat illetően a Sandu vezette nyugati orientációjú politikai erők befolyása korlátozza.

---

¹⁹⁶ Mary Glantz: *Ukraine War Takes a Toll on Russia*. United States Institute of Peace, 11. 3. 2024. <https://www.usip.org/publications/2024/03/ukraine-war-takes-toll-russia>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 17.)

¹⁹⁷ Janko Šćepanović: Still a great power? Russia's status dilemmas post-Ukraine war. *Journal of Contemporary European Studies*, 2024, Vol. 32. No. 1., 80-95. <https://doi.org/10.1080/14782804.2023.2193878>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 17.)

V.3. A kritikus képességek azonosítása

Mivel az azonosított orosz cél politikai természetű, ezért az elsődleges kritikus képesség az oroszbarát politikai erők irányítása. Ez a vizsgált időszakban a Chişinau által kontrollált területen fennállt, hiszen mind a kommunista és a szocialista pártok, mind a Şor Párt fennmaradása nagyban függött a Kreml által biztosított pénzügyi támogatásoktól, így azok az orosz érdekeknek megfelelően működtek. Ez hasonlóan jól működött a gagauz autonóm terület esetében is, hiszen mind a korábban szocialista képviselőként tevékenykedő, de függetlenként megválasztott Irina Vlah, mind a Şor Pártot képviselő Evghenia Guţul kifejezetten az orosz érdekeknek megfelelően irányította Gagauziát. Paradox módon a Moszkvához legközelebb álló Transznisztria esetében merül fel az orosz irányítás kérdésessége, hiszen – ahogy korábban is említettem – Foster 2024-es tanulmánya rávilágított, hogy Tiraszpol álláspontja nem korrelált teljes mértékben a Kremlével az orosz-ukrán háborút illetően, amely tény jelentősége nem hanyagolható el, hiszen az ukrainai „különleges katonai művelet” jelenti Moszkva kül- és belpolitikai ágendájának egyik legfontosabb pontját.¹⁹⁸

A második legfontosabb elem a moldovai kormány gazdasági sakkban tartásának képessége. Ez főképp az energiaszektorra vonatkozik, mert ezen területen volt megfigyelhető leginkább az orosz befolyás a vizsgált időszak első felében, és ez van leginkább hatással a társadalom életszínvonalára, valamint a jelenlegi kormány elleni elégedetlenséget növelő megélhetési válságra. Bár a földgázellátással kapcsolatos befolyás a vizsgált időszak végére nagyban csökkent Chişinau diverzifikációs politikájának következményeként, a csakugyan – Transznisztriaán keresztül – orosz befolyás alatt lévő elektromos áramellátás továbbra is Moszkva rendelkezésére áll.

Ezt követően érdemes megemlíteni a moldovai társadalom irányába való kommunikáció, valamint a társadalmi befolyás képességét. Ez részben megmutatkozik a gazdasági befolyásban is, hiszen az Oroszországi Föderáció indirekt módon – az energiaárak, így a megélhetési költségek tudatos növelésével – társadalmi elégedetlenséget képes generálni. Emellett azonban nem hagyhatók figyelmen kívül az oroszbarát médiacsatornák, vagy éppen a moszkvai fennhatóság alá tartozó Moldáv Ortodox Egyház nyújtotta kommunikációs lehetőségek, hiszen ezen eszközökön keresztül a Kreml közvetlen befolyást képes gyakorolni a moldovai társadalmi diskurzusra.

---

¹⁹⁸ Foster: i.m.107.

Végül ki kell emelni azon katonai képességeket, amelyek szükségesek a Moldovai Köztársaság feletti katonai fölény, a transznyisztiai katonai jelenlét, valamint a chişinaui kormány és a nyugati szövetségesek a status quo erőszakkal való megváltoztatásától való elrettentéséhez. Annak ellenére, hogy a geraszimovi elmélet szerint a nem katonai eszközök négyszer nagyobb jelentőséggel bírnak az új generációs hadviselésben, mint a katonai eszközök, ezek jelenléte mégsem hanyagolható el. Bár – amint az azonosított módozatok is rámutattak – a Moldova elleni orosz műveletek során eddig nem került sor a fegyveres erők hagyományos alkalmazására, a 14. orosz hadsereg jelenléte különösen fontos tényező abban, hogy Tiraszpol Moszkva akaratának megfelelő szerepet játszik a művelet során.

V.4. A clausewitzi súlypont, azaz az elsődleges módozat azonosítása

Az alkalmazott módozatok azonosítása során egyértelművé vált, hogy az irreguláris hadviselés kategóriájába tartozó elemek vannak többségben az Oroszországi Föderáció által folytatott hibrid műveletek tekintetében, így a Moldovai Köztársaság esetében a clausewitzi súlypont ezen módozat volt.

Ezen belül azonban a Moldova ellen folytatott művelet előre haladásával változás következett be: a vizsgált időszak első felében főként a gazdasági tényezők – ideértve a gázellátással kapcsolatos eseményeket – kerültek előtérbe, míg később – a Şor Párt megerősödésével és a megélhetési válság következményeinek súlyosbodásával – a politikai elemek vették át ezek helyét. Ez a gazdasági és a politikai elemek között megfigyelhető közvetlen kapcsolatból is adódik, hiszen a Şor Párt – ahogy korábban is rávilágítottam – populista és oroszbarát programját főképp a megélhetési válságból adódó társadalmi elégedetlenségre alapozta.

A másodlagos módozatok, azaz a bűnözői magatartás, valamint a terrorizmus, főként ezen elsődleges módozat kiteljesedését voltak hivatottak támogatni. Ez egyértelműen megjelent a bűnözői magatartás esetében, míg a terrorista cselekmények – azaz a transznyisztiai robbantásos merényletek – közvetetten szolgálták Moszkva kritikus képességeinek – így a Tiraszpol, mint oroszbarát politikai erő feletti ellenőrzésnek – a fenntartását.

A clausewitzi súlypont változásainak azonosításával párhuzamosan kimondható, hogy a Geraszimov-modell tekintetében a Moldovai Köztársaság ellen irányuló műveletek a harmadik szakasz első feléig jutottak a vizsgált időszak alatt, hiszen ahogy korábban említettem, katonai erő alkalmazására eddig nem került sor, azonban a támadó fél által támogatott politikai ellenzék aktivitása elérte a kezdeti konfliktus szintjét.

V.5. A kritikus feltételek azonosítása

A kritikus feltételek azon tényezőket ölelik fel, amelyek nélkül a Moldova ellen irányuló műveletek nem volnának megvalósíthatóak. Ezek többnyire a Moldovai Köztársaságban fennálló status quoból fakadnak.

Mivel az Oroszországi Föderáció által alkalmazott elsődleges módozat az irreguláris hadviselés, amely – ahogy a korábbiakban alátámasztottam – főként a társadalmi nyomásgyakorlásra helyezi a hangsúlyt, nem hagyhatók figyelmen kívül a Moszkva számára kritikus előnyt jelentő tényezők. Ilyen például a megfigyelt társadalmi megosztottság, amelynek hiányában a Kreml számára sokkal költségesebb lett volna a politikai ellenzék felvirágoztatása. Ehhez szorosan kapcsolódik egyes moldovai társadalmi csoportok orosz ideológia iránti nyitottsága, ideértve például a Russzkij Mir kérdését. Szintén fontos feltétel az a tény, hogy a Moldovai Ortodox Egyház moszkvai fennhatóság alá tartozik, ami a Kreml számára pótolhatatlan hálózatot biztosít egyes dezinformációs műveletek végrehajtása során. Ezen műveletek terén szintén kritikus feltételként értékelhető a moldovai információs térben való jelenlét.

Tekintve, hogy a vizsgált időszak első felében szignifikánsan túlsúlyban volt a gazdasági hadviselés aránya az elsődleges módozaton belül, szintén kritikus feltételként értékelhető Oroszország Moldova ellátásbiztonságában, illetve gazdaságában betöltött szerepe. Ez megmutatkozott a vizsgált időszakot megelőzően az orosz embargópolitikában, valamint az alatt a földgázellátást érintő kérdésekben is. Ebben a tekintetben is kiemelten fontos a következő kritikus feltétel, azaz Gagauzia és Transznyisztria együttműködési hajlandósága, hiszen utóbbi kulcsfontosságú aktor Moldova elektromos energiaellátásában, ezen keresztül pedig az Oroszország Föderáció a földgázfüggőség hiányában is képes meghatározó nyomást gyakorolni Chişinaura.

Gagauzia és Transznyisztria együttműködése politikai szempontból is kritikus feltétel Moszkva számára. Egyrészt ezen két terület kardinális szerepet játszik a hibrid művelet későbbi szakaszaiban, főként a Moszkva által esetlegesen elért eredmények – ideértve Moldova föderalizációját – konszolidációjában. Másrészt a Dnyeszteren túli terület, valamint a transznyisztiai konfliktus alapvetően nemzetközi jogalapot szolgáltat a területen állomásozó orosz katonák egy részének jelenlétéhez.

Végül nem hagyható figyelmen kívül a Moldovában megfigyelhető oroszbarát pártok létezése, valamint Moszkvával való együttműködési hajlandósága, hiszen a vizsgált időszak második felében ezek tevékenysége adta az elsődleges módozat lényegét.

V.6. A kritikus sebezhetőségi pontok azonosítása

Egyes korábban azonosított kritikus feltételek egyben kritikus sebezhetőségi pontok az orosz műveletek struktúrájában, a következőkben ezen elemeket azonosítom, így alátámasztva azok sérülékenységet.

Elsőként érdemes megemlíteni Moszkva Moldova energiaellátásában betöltött szerepét, amelynek gyengeségei – Chişinau energiadiverzifikációra irányuló (kényszer)intézkedéseinek köszönhetően – már a vizsgált időszak alatt megmutatkoztak. Annak ellenére, hogy a moldovai kormány 2023 tavaszán bejelentette, hogy az ország többé nem szorul az orosz gázszállításokra, ahogy korábban említettem, a Dnyeszteren túli területtől való elektromos energiafüggőség nem szűnt meg.¹⁹⁹ Ezzel együtt azonban Oroszország lehetőségei jelentősen szűkültek a területen, amely kiegészül azzal, hogy Moszkvának Transznyiszfria is nyomást kell gyakorolnia, amennyiben az energiaellátásra való ráutaltság kihasználásával kívánja Moldovával kapcsolatos céljait elérni.

A transznyiszfriai entitás feletti kontroll problémáját szintén sebezhetőségi pontként érdemes számon tartani, hiszen bár a jelenlévő orosz katonák – többek között – biztosítani hivatottak ezt, ahogy korábban is bemutattam, Tiraszpol magatartása az ukrainai háborúval kapcsolatban – amely a Kreml jelenlegi ágendájának egyik legfontosabb pontja – nem volt teljesen kielégítő Moszkva számára. Mindazonáltal kimondható, hogy a transznyiszfriai vezetés mozgástere kicsi, hiszen a terület gazdaságilag nagyban függ az Oroszországi Föderációtól, azonban a megfigyelt tendenciák okán nem zárható ki, hogy a de facto állam feletti kontroll megtartásának kérdése sebezhetőségi ponttá válhat a közeljövőben.

Ezzel párhuzamosan sebezhetőségi pontot jelent a vizsgált időszak második felében azonosított elsődleges módozat origója is, azaz az oroszbarát, Kreml által kontrollált politikai erők jelenléte. A Kreml egyszer már képes volt átstrukturálni az érdekeit képviselő politikai csoportok összességének súlypontját, hiszen a vizsgált időszakban már nem a szocialisták és a kommunisták alkották a legaktívabb oroszbarát pártot, hanem az Ilan Şor alapította politikai erő, ezt Moszkva kontrolláltan és nagyobb részben saját elhatározásából tette, annak ellenére, hogy a szocialisták ikonikus vezetőjét, Igor Dodont letartóztatták.²⁰⁰ Ezzel szemben a Şor Párt 2023-as betiltása, valamint az Ilan Şor elleni elfogatóparancs jelentősen korlátozhatja ezen

---

¹⁹⁹ *Moldova no longer needs Russian gas, minister says.* Euractiv, 16. 3. 2023. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/moldova-no-longer-needs-russian-gas-minister-says/>.

(Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.)

²⁰⁰ Euronews: i.m. 177.

politikai erő hatékonyságát, ami kényszerpályára állíthatja az orosz műveletek alakulását.^{201,202} Bár a Şor Párt a vizsgált időszak végén is aktív volt a Moldovai Köztársaságban, Chişinau orosz befolyás korlátozására irányuló intézkedései hosszútávon súlyos kockázatot jelenthetnek a politikai aspektus ezen elemére.

Az utóbbi szorosan összekapcsolódik a moldovai információs téren belüli dominancia kérdésével, hiszen Ilan Şor és köre nem csupán pártjának elitjeként tevékenykedett, de számos médiaplatformot is birtokolt, amelyek nagyban hozzájárultak a Şor Párt népszerűségének növekedéséhez. A moldovai kormány számos hasonló oroszbarát csatornát betiltott a vizsgált időszak végén, azonban ezen intézkedések orosz médiabefolyásra gyakorolt hatása továbbra is kérdéses és vizsgálendő, hiszen a konvencionális csatornák mellett a közösségi média is megfelelő platformot biztosíthat ezen politikai narratívák terjedéséhez.²⁰³ Ennek ellenére az bebizonyosodott, hogy Chişinau képes a moldovai médiakörnyezet bizonyos szintű szabályozására, amely a jövőben komoly kockázatot jelenthet Moszkva számára.

Összességében tehát a kritikus sebezhetőségi pontok a kritikus feltételekkel megegyező területeken jelentkeznek, amely a Moldova elleni orosz hibrid műveletek instabilitását jelzi.

V.7. Összegzés

A következőkben a 2. számú táblázat segítségével foglalom össze a hatlépéses elemzés eredményeit.

---

²⁰¹ Alexander Tanas: *Moldova bans pro-Russian Shor party after months of protests*. Reuters, 19. 6. 2023. <https://www.reuters.com/world/europe/moldova-bans-pro-russian-shor-party-after-months-protests-2023-06-19/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.)

²⁰² Madalin Necsutu: *Moldova Seeks Arrest of Convicted Oligarch Ilan Shor*. Balkan Insight, 26. 7. 2019. <https://balkaninsight.com/2019/07/26/moldova-seeks-arrest-of-convicted-oligarch-ilan-shor/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.)

²⁰³ Madalin Necsutu: *Moldova Secret Service Blocks Pro-Russian Media Ahead of Local Elections*. Balkan Insight, 31. 10. 2023. <https://balkaninsight.com/2023/10/31/moldova-secret-service-blocks-pro-russian-media-ahead-of-local-elections/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.)

1.	A megfigyelt módozatok azonosítása	- Irreguláris hadviselés: orosz gázellátás Moldovában, oroszbarát pártok tevékenysége - Bűnözői magatartás: oroszbarát pártok illegális anyagi támogatása - Terrorizmus: a transznyisztiai területek ellen elkövetett robbantásos műveletek
2.	A támadó fél céljainak és korlátjainak azonosítása	Moszkva célja a Moldova feletti befolyás kiépítése és annak hosszútávú fenntartása. Rövidtávon ez egyes oroszbarát politikai erők hatalomra juttatásával, hosszútávon pedig az ország föderalizációjával lehetséges. Ezt a Kreml ukrajnai háború okozta erőkitetési képességsökkenése, valamint a regnáló moldovai kormány markáns fellépése korlátozza.
3.	A kritikus képeségek azonosítása	1. Az oroszbarát politikai erők irányításának képessége 2. A moldovai kormány sakkban tartásának képessége 3. A moldovai társadalom feletti befolyás fenntartásának képessége 4. A moldovai haderő feletti katonai fölény biztosításához szükséges képeségek
4.	A clausewitzi súlypont, azaz az elsődleges módozat azonosítása	Az elsődleges megfigyelt módozatot az irreguláris hadviselés jelentette. A vizsgált időszak első felében a gazdasági elemek domináltak, azt követően pedig az oroszbarát erők politikai tevékenysége határozta meg az orosz műveleteket.
5.	A kritikus feltételek azonosítása	- A társadalmi megosztottság, valamint a moldovai társadalom orosz ideológia iránti nyitottsága - Oroszország Moldova energiaellátásában betöltött szerepe - Transznyisztia és Gagauzia együttműködési hajlandósága - Az oroszbarát pártok jelenléte és együttműködési hajlandósága
6.	A kritikus sebezhetőségi pontok azonosítása	- Oroszország Moldova energiaellátásában betöltött szerepe: Chişinău energiadiverzifikációra irányuló törekvéseinek következtében a befolyás a Transznyisztrián keresztül folyó elektromos energiaellátásra korlátozódik. - A transznyisztiai vezetés ukrajnai háborúval szemben mutatott magatartásának tendenciái - A moldovai kormány oroszbarát politikai erők gyengítésére, illetve az orosz narratívákat népszerűsítő médiaplatformok megszüntetésére szolgáló intézkedései

2. táblázat: A hatlépéses elemzés eredményei

VI. Összefoglalás

VI.1. Az eredmények összefoglalása

A kutatás célja a Moldovai Köztársaságban megfigyelhető orosz hibrid hadviselés elemeinek, valamint további lehetőségeinek feltárása volt, hiszen a terület stabilitása kiemelten fontos az euroatlanti térség szereplői, így Magyarország számára is. Ennek érdekében a vizsgálat során három aspektust – a katonait, a gazdaságát, illetve a társadalmi-politikait – áttekintve vettem górcső alá a jelenséget, amelyet indokoltak az Amerikai Egyesült Államok biztonság- és védelempolitikai közössége által létrehozott DIME/PMESII elemzési módszertan, valamint az Orosz Védelmi Minisztérium által fejlesztett VPO-módszer korrelációi. Ezt követően a különböző aspektusok elemeit Michael D. Reilly hatlépéses módszertanával elemeztem, amelynek eredményeként meghatároztam a Moldova elleni orosz hibrid hadviselés clausewitzi súlypontját, valamint a művelet kritikus feltételeit és sebezhetőségi pontjait is.

A Chişinău ellen irányuló hadviselés kontextuális értelmezésének érdekében elsőként vizsgáltam az orosz hibrid (azaz új generációs) hadviselés jellegzetességeit, illetve azok elméleti hátterét. Megállapítottam, hogy a nyugati szakértői közösségben egyöntetűen használt hibrid hadviselés terminológia mellett az orosz szakirodalom számos más megnevezési opciót kínál, ilyen például a Valerij Geraszimov által alkalmazott új generációs hadviselés, a hálózatcentrikus háború, vagy a felforgató háború. A terminológia sokszínűsége mellett arra is fény derült, hogy sem az angol, sem az orosz nyelvű szakirodalom nem kínál egységesen elfogadott, paradigmátikus definíciót a jelenség leírására. Ezzel párhuzamosan rávilágítottam, hogy a magyar szakértői közösség vizsgált része kifejezetten szűken értelmezi a hibrid hadviselést, valamint javaslatot tettem a fogalom kiterjesztésére, figyelembevée a nem-katonai és a katonai elemek szinergiájának jelentőségét. Ezen szinergia és komplexitás egyúttal megjelent az általam vizsgált orosz nyelvű szakirodalomban is – ideértve Szergej Csekinov és Szergej Bogdanov életművét – amely alapján meghatároztam, hogy az orosz gondolkodásban a hibrid hadviselés kulcsa a sebesség, a szinkronizáció, valamint az egyidejűség, célja pedig az abszolút kontroll gyakorlása. Ezt alátámasztottam a Valerij Geraszimov hadseregtábornok által létrehozott modell vizsgálatával is, amely igazolta, hogy az orosz típusú hibrid hadviselésben sokkalta hangsúlyosabbak a nem-katonai eszközök.

A geopolitikai-történeti áttekintés során külön rávilágítottam azon eseményekre és jellegzetességekre a Moldovai Köztársasággal kapcsolatban, amelyek a különböző aspektusok vizsgálata során is felmerültek, hiszen ezek alapjaiban határozták meg a műveleti környezetet. Ilyen például Moldova földrajzi elhelyezkedése, amelynek jelentőségét növelte Ukrajna

hadszintérré válása, az országban megfigyelhető etnokulturális és vallási ellentétek, valamint a köztársaság szovjet múltja.

A geopolitikai-történeti áttekintés egyik legfontosabb eredménye – a tény, hogy Oroszország közelkülföldként tekint a Moldovai Köztársaságra – már a katonai aspektus elemzése során is megmutatkozott. Ezt alátámasztotta az orosz katonai erő Transznyisztriában való jelenléte. Az utóbbi szakadár de facto köztársaság komoly biztonsági fenyegetést jelent Chişinau szempontjából, amit bizonyítottam a két haderő képességeinek összevetése során. Ennek ellenére arra is rávilágítottam, hogy Moszkva számára a hibrid műveletek szempontjából problémát okozhat Transznyisztria katonai erejének együttműködési hajlandósága. Ennek jelentőségét bizonyítják a vélhetően orosz hamiszsászlós műveletként értékelhető robbantásos merényletek Tiraszpolban.

A gazdasági aspektus vizsgálata során egyúttal áttekintettem Moldova gazdaságának azon jellegzetességeit, amelyek lehetőséget biztosítanak az Oroszországi Föderáció számára a hibrid műveletek kivitelezésére, valamint azon eseményeket is, amik ezen műveletek végrehajtását igazolják. Megállapítottam, hogy a Moldovai Köztársaság gazdaságilag direkt és indirekt módon is kitett a Kremlnek, előbbi főképp az ország kereskedelmi mérlege, utóbbit a moldovai állampolgárok megélhetési színvonalát leíró mutatók bizonyítják. Ezen dependenciát a Kreml aktívan kihasználta, ez főként a földgázellátás szintjén mutatkozott meg. Ezzel párhuzamosan számos olyan tényezőt is azonosítottam, amelyek akadályozhatják az orosz hibrid műveletek sikerességét: a gazdasági aspektus során is megjelent a Transznyisztria feletti kontroll kérdése a Sheriff vállalatcsoport érdekeinek kontextusában, valamint ilyen volt a Moszkva érdekeit szolgáló földgázfüggőség sebezhetősége, amelyet Chişinau energiadiverzifikációs törekvései világítottak meg. Mindezzel együtt azonban megállapítottam, hogy az orosz gazdasági hadviselés csupán a politikai aspektus eseményeinek vizsgálatával értelmezhető, amit alátámaszt, hogy a Moszkva leginkább támogatott Şor Párt politikai tőkéje leginkább az előbbi által teremtett energia- és megélhetési válságból származik.

A társadalmi-politikai aspektus elemzése során azonban bebizonyosodott, hogy a gazdasági tényezőkön túl számos társadalmi jellegzetesség is hozzájárul az oroszbarát pártok népszerűségének kibontakozásához, amelyet szintén áttekintettem. Rávilágítottam, hogy az előregedő társadalomban egyre inkább népszerűvé váló szovjet idők iránti nosztalgia, valamint az orosz ideológia iránti fogékonyság nagy jelentőséggel bírnak az oroszbarát politikai erők létjogosultságában. Bizonyítottam, hogy ehhez nagyban hozzájárul a Moldovai Ortodox Egyház népszerűsége is. A megfigyelt jellegzetességeket Gagauzia és Transznyisztria esetében is vizsgáltam, amelyek oroszbarát jellege Moszkva számára lehetőséget biztosít az elméleti

háttér során említett abszolút kontroll elérésében, amit mutat a történeti áttekintésben említett Kozak Memorandum is. Ezen adottságok mellett feltártam, hogy az ország függetlenedése után kialakuló megélhetési nehézségek okozta társadalmi polarizáció számára katalizátorként szolgált az orosz gazdasági hadviselés, ami szintén hozzájárult a Moszkva által támogatott politikai erők felemelkedéséhez. A pártok tevékenységének vizsgálata során megmutatkozott, hogy a vizsgált időszakban az ország elsődleges oroszbarát szereplőjét az Ilan Șor irányította Șor Párt jelentette, amelynek Föderációhoz fűződő kapcsolatait oknyomozó munkák segítségével támasztottam alá. A Șor Párt orosz hibrid hadviselés eszközeként való értelmezhetőségét az általa szervezett demonstrációk segítségével bizonyítottam.

A Reilly-féle hatlépéses elemzés során a magyar szakirodalom tekintetében újszerű módszerrel rendszereztem és értékeltem a Moldova ellen irányuló orosz hibrid hadviselés elemeit. A Kreml tevékenységét illetően háromféle módozatot azonosítottam, amelyek közül elsődlegesnek (azaz clausewitz-i súlypontnak) az irreguláris hadviselés bizonyult. Rávilágítottam, hogy az Oroszországi Föderációnak nem érdeke a de jure határaitól messze fekvő Moldova exklávévá alakítása, így célként az ország feletti befolyás kiépítését és annak hosszútávú fenntartását identifikáltam. Ezen felül a korábban megfigyelt elemek közül körülhatároltam azon tényezőket, amelyek kritikus feltételként tarthatók számon az orosz műveletek szempontjából, egyúttal ezek kritikus sebezhetőségi pontjaira is rávilágítottam, amelyek lehetőséget biztosítanak Moldova számára a védekezéshez.

VI.2. Következtetések

Dolgozatomban a következő kutatási kérdésekre kerestem a választ:

- Az orosz hibrid hadviselés mely elemei jelennek meg a Moldovai Köztársaságban?
- Milyen további lehetőségei vannak az orosz hibrid műveleteknek a Moldovai Köztársaságban?

A kutatási kérdéseken túl hipotézisnek tekintettem, hogy Oroszország hibrid eszközöket alkalmaz a Moldovai Köztársaság ellen, amelyet igazoltnak tekintek.

Az orosz hibrid hadviselés elemeit illetően megállapítható, hogy a Moldovai Köztársaság esetében nem-katonai és katonai komponensek is azonosíthatók, amelyek többnyire a geraszimovi modell első fázisaiban találhatók meg. Ide tartozik a politikai ellenzék (Moldova esetében a Șor Párt) létrehozása és azok tevékenysége, egyes gazdasági szankciók (például a szállított gáz mennyiségének egyoldalú csökkentése), a politikai és diplomáciai nyomásgyakorlás (akár Transznisztria vagy Gagauzián keresztül), valamint a stratégiai elrettentés (az oroszbarát erők jelenléte kis létszámuk ellenére is ide sorolható, figyelembe véve

Moldova haderejének hiányosságait). Ez alapján, ahogy a clausewitzi súlypont azonosítása során is megállapítottam, a vizsgált időszakban az orosz művelet a geraszimovi modell harmadik szakaszának elejéig jutott, erre utal a katonai erő alkalmazásának hiánya, valamint az ellenzéki erők aktivitásának szintje is.

Az felsorolt elemek mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a geraszimovi modell főként a támadó fél tevékenységére fókuszál, és nem veszi figyelembe a stratégiai környezet azon elemeit, amelyek hozzájárulnak a művelet sikeréhez. Ennek jegyében tehát kiemelő, hogy a Moldovai Köztársaság jelentette műveleti tér olyan társadalmi és gazdasági kvalitásokkal rendelkezik, amelyek nagyban segítik az orosz penetrációt. Ezen jellegzetességeknek köszönhetően a moldovai kormányzat számára kifejezetten nehéz az állam és a társadalom ellenállóképességét felépíteni, ami megfelel az orosz érdekeknek.

A Moldovai Köztársaságot érintő hibrid hadviselés további lehetőségeit illetően az Oroszországi Föderációnak döntenie kell a moldovai helyzet eszkalációjának kérdésében.

A Moldova elleni hibrid műveletek magasabb szintre emelése látványos eszkalációval járna együtt, hiszen a megkezdődött harmadik fázis utolsó harmadában a geraszimovi modell megköveteli a fegyveres erők alkalmazását. Ez orosz szempontból számos kérdést felvet. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a vizsgált időszakban az Oroszországi Föderáció aktív katonai műveleteket folytat Ukrajnában, amelyek nagyban felemésztik Moszkva erőforrásait.²⁰⁴ Ez – ahogy a támadó fél céljainak elemzése során is kifejtettem – nagyban csökkenti a Kreml erőketitési képességét, így a siker kétséges. A megkérdőjelezhetetlen katonai fölény kialakítása korábban elképzelhető volt a dél-ukrajnai és a moldovai hadműveleti tereken állomásozó erők egyesítésével, amelyet Rusztam Minnekajev vezérőrnagy korábban említett kijelentése is alátámasztott, azonban miután Ukrajnában a keleti front vált a fő hadműveleti irányvá, ez a forgatókönyv nem valósult meg. A Moldova ellen való nyílt támadás ezzel párhuzamosan nem csupán az erőforrások tekintetében előnytelen az orosz fél számára. Csakúgy, mint az ukrajnai invázió, egy Moldova elleni hadművelet is könnyen Moszkva belpolitikai ágendájának részévé válhatna, amely – a vizsgált időszak végén elnökválasztás előtt álló – Putyin elnök számára magában hordozná a belpolitikai arcvesztés kockázatát. Egyúttal azonban az is kimondható, hogy a katonai erő alkalmazása – és ezzel a moldovai helyzet eszkalációja – amennyiben sikerrel jár, gyors és nagy mértékű hasznot hozhat a Kreml számára, hiszen a moldovai politikai vezetés feletti abszolút kontrollal (amely ezáltal akár oroszbarát

---

²⁰⁴ Dan White: Ukraine Can Win a War of Attrition. Wilson Center, 25. 1. 2024. <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukraine-can-win-war-attrition>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 27.)

pártok nélkül is létrejöhet az állam erőszakos föderalizációjával) megakadályozható az ország nyugatra fordulása és a közelkülföld egy országának lassú és szisztematikus elvesztése.

Ezzel szemben Moszkva a status quo fenntartása mellett is tovább folytathatja Moldova hibrid eszközökkel való gyengítését. Ez esetben a geraszimovi modellbe illő eszközökkel – amelyekre a korábbiakban rávilágítottam – valamint az azon kívül eső társadalmi és gazdasági jellegzetességek kihasználásával az Oroszországi Föderáció fenntarthatja moldovai pozícióit, valamint megkezdheti a hatlépéses elemzés során felmerülő gyenge pontok orvosolását. Az egyik legfontosabb kockázati tényezőt a moldovai kormányzat orosz befolyás elleni intézkedései jelentik, amelyek következményeként a Moszkva által anyagilag is támogatott Şor Pártot betiltották. Ez azt eredményezi, hogy a Kremlnek új politikai szatellitet kell keresnie vagy létrehoznia, hiszen ahogy azt a politikai aspektus elemzése során is feltártam, a kommunista és a szocialista politikai erőktől való elfordulás indukálta a putyini rezsim és a Şor Párt együttműködését. A tisztán oroszbarát politikai erők jelenléte gyakorlatilag a Moszkva által alkalmazott hibrid eszközök origója, hiszen enélkül nem valósítható meg a Moldova feletti teljes kontroll – békés eszközökkel. Ennek jelentőségét tovább fokozza, hogy a Moldovai Köztársaság a vizsgált időszak végén helyhatósági-, parlamenti-, valamint elnökválasztások előtt állt, amelyek lehetőséget biztosítanak az Oroszországi Föderáció számára a befolyás további növelésére. A status quo fenntartása tehát Moszkva tevékenységének lassú és szisztematikus fenntartását követeli meg a felvázolt célok elérésének érdekében, azonban elkerüli a katonai erő közvetlen alkalmazását, ami megkíméli Oroszországot a korábban felvázolt eszkalációs forgatókönyv kockázatainak következményeitől. Ezzel párhuzamosan viszont kérdéses, hogy a Kreml képes-e kiküszöbölni a moldovai kormány intézkedéseinek hatásait, illetve az ukrainai hadszíntér eseményeinek implikációit, hiszen az idő Chişinăunak dolgozik, amely napról napra közelebb kerül az Európai Unióhoz való csatlakozáshoz.

Összefoglalva tehát a dolgozatban felvázolt kutatási eredmények alapján kimondható, hogy az Oroszországi Föderáció hibrid műveleteket folytat a Moldovai Köztársaság ellen, amelyek a geraszimovi modell harmadik fázisának elején tartanak. Moszkva további lehetőségeit illetően megállapítottam, hogy a Kreml döntési helyzetbe kényszerül a moldovai helyzetet illetően: eszkaláció esetén Oroszország nagy kockázat mellett nyerhet sokat, a status quo megőrzése viszont hosszútávú rizikót hordoz magában.

A dolgozatban bemutatott eredmények további vizsgálatra adnak lehetőséget, hiszen azok felhasználásával védekezési javaslatok fogalmazhatók meg a Moldovai Köztársaság, valamint más országok számára az orosz hibrid hadviseléssel szemben. Ez pedig kulcsfontosságú mind az Európai Unió, mind Magyarország szempontjából Moldova tagjelölti státusza miatt.

VII. Bibliográfia

VII.1. Elsődleges források

1163/2020. (IV.21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

A/RES/46/223. Admission of the Republic of Moldova to membership in the United Nations : resolution / adopted by the General Assembly. <https://digitallibrary.un.org/record/147693> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part. 30. 8. 2014. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A22014A0830%2801%29> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

Electoral Code of the Republic of Moldova. Article 39 on Banning foreign subsidies. https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/Cod_Electoral_ENG_2020_16_09_2020.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 17.)

Military Balance 2023. IISS. <https://www.tandfonline.com/toc/tmib20/current>. (Letöltés időpontja: 2024. 04. 13.)

Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States and the Republic of Moldova - Protocol on mutual assistance between administrative authorities in customs matters. 24. 06. 1998. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A21998A0624%2801%29> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

VII.2. Szakirodalmi források

Abaianiți, Cristian: The role of the comprehensive approach in the development of military scenarios using the PMESII model. *Strategic Impact*, 1-2/2018, 44. <https://www.proquest.com/openview/e94f05031230e7cac7c0c08005bf300e/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1876337> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 12.)

Abdyraeva, Cholpon: *The Use of Cyberspace in the Context of Hybrid Warfare: Means, Challenges and Trends*. OIIP – Austrian Institute for International Affairs, 2020, 28. <http://www.jstor.org/stable/resrep25102.9>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Amonte, Dan: „Wine” Warfare at the Doorstep – Nothing New Just Business for Russia. *Moldova’s Foreign Policy Statewatch*, Insitute for Development and Social Initiatives „Viitorul”, August 2010, 1-6. https://www.files.ethz.ch/isn/121707/IDIS_8.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Bobic, Marinko: *Moldova: Military Confrontation with Russian Forces*. In: Marinko Bobic: *Why Minor Powers Risk Wars with Major Powers*. Bristol University Press, Bristol, 2019, 103-136. <https://bristoluniversitypressdigital.com/display/book/9781529205213/ch005.xml> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

Busch, Carolina: *Moldova is making some progress on energy security*. German Economic Team, May-June 2023. <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/moldova-is-making-some-progress-on-energy-security/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

Butmalai, Ion – Lariusin, Tatiana – Preaşca, Ion: *Russian Economic Footprint in Moldova*. CAPE – CSD – CIPE. <https://corrosiveconstructivecapital.cipe.org/wp-content/uploads/2021/04/Russian-Economic-Footprint-in-Moldova-Study.pdf>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Caľus, Kamil: *The Russian hybrid threat toolbox in Moldova: economic, political and social dimensions*. Hybrid CoE Working Paper 23, 14. https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2023/04/20230413-Hybrid-CoE-Working_Paper-23-Moldova-WEB.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Chekinov, Sergey – Bogdanov, Sergey: *Asymmetric Actions in Support of the Military Security of Russia*. *Voennaya Mysl'*, 2010/3.

Chekinov, Sergey – Bogdanov, Sergey: *The Evolution of the Essence and Content of 'War' in the 21st Century*. *Voennaya Mysl'*, 2017/1.

Chekinov, Sergey – Bogdanov, Sergey: *The Influence of the Indirect Approach on the Nature of Modern Warfare*. *Voennaya Mysl'*, 2011/6.

Chekinov, Sergey – Bogdanov, Sergey: *The Initial Period of War and Its Impact on the Preparation of the Country for a Future War*. *Voennaya Mysl'*, 2012/11.

Chekinov, Sergey – Bogdanov, Sergey: *The Nature and Content of a New-Generation War*. *Voennaya Mysl'*, 2013/10, 12-23.

von Clausewitz, Carl: *A háborúról*. Athenaeum, Budapest, 1917. https://mek.oszk.hu/13200/13240/pdf/13240_1.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 08. 11.)

Crowther, William: *Ethnic politics and the post-communist transition in Moldova*. *Nationalities Papers*, XXVI. évf. 1., 147-164. <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/abs/ethnic-politics-and-the-postcommunist-transition-in-moldova/04359FF414AB008B3B35AF9E9FB856A0> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

Dr. Csulák, László – Dr. Visegrádi Ágnes: *A gagauz autonómia alkotmányjogi berendezkedése alapjainak elemzése*. *Magyar Jog*, 2010/12., 756-758. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2875152>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

Deli, Ianac: *Assessing Military Readiness in National Army of Republic of Moldova's Units – Methods and Challenges*. *Journal of Defense Resources Management*, 2022/1, 106-138. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1049499>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

Dvornikova, Polina: Foreign Influence and Disinformation in Moldova. *The Peace and Security Monitor*, August 2023, 30. <https://peacehumanity.org/wp-content/uploads/2023/09/The-Peace-and-Security-Monitor-SEE-BSR-Issue-9.pdf#page=30>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Engström, Maria: Contemporary Russian Messianism and New Russian Foreign Policy. *Contemporary Security Policy*, Vol. 35. No. 3., 356-379. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523260.2014.965888>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Foster, Shaun D.: „Pridnestrovie for Peace”: Accounting for Transnistrian Divergence from the Russian Position vis-à-vis the Russo-Ukrainian War. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 0:1-15, 2024, 1-15. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/10402659.2024.2311691?needAccess=true>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

Gerasimov, Valeriy: Contemporary Warfare and Current Issues for the Defense of the Country. *Military Review*, November-December 2017, 22-27. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/Contemporary-Warfare-and-Current-Issues-for-the-Defense-of-the-Country.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Gerasimov, Valeriy: The Value of Science Is in the Foresight – New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations. *Military Review*, January-February 2016, 23-29. https://www.armyupress.army.mil/portals/7/military-review/archives/english/militaryreview_20160228_art008.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 08. 12.)

Göransson, Markus: *Understanding Russian thinking on gibradnaya vojna*. In: Mikael Weismann – Niklas Nilsson – Björn Palmertz – Per Thunholm (Eds.) *Hybrid Warfare: Security and Asymmetric Conflict in International Relations*. Bloomsbury Collections, London, 2021, 83. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1593245/FULLTEXT01.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Götz, Elias: Near Abroad: Russia’s Role in Post-Soviet Eurasia. *Europe-Asia Studies*, Vol. 74. No. 9., 1529-1550. <https://doi.org/10.1080/09668136.2022.2133086>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 17.)

Hartley III, Dean S.: Practical VV&A for DIME/PMESII Models. *Phalanx*, 48(1), 33-39. <https://www.jstor.org/stable/24910681> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 11.)

Hillson, R.: The DIME/PMESII Model Suite Requirements Project. *Naval Research Lab Review*, 2009, 236. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA525056.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 11.)

Hoffmann, Frank G.: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 2007, 8. https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Hoffman, Frank G.: On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats. *War on the Rocks*, 28. 7. 2014.

Holecz, József: A Geraszimov-doktrína – egy másik megvilágításban. *Felderítő Szemle*, XVI. évf 3-4. szám.

Jórárt, Krisztián: A hibrid hadviselés és a jövő háborúja. *Honvédségi Szemle*, 2020/1, 5. http://real.mtak.hu/105872/1/JoartKrisztian_Ahibridhadviselesesajovohaboruja.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Kirvelytő, Laura: Moldova's Security Strategy: the Problem of Permanent Neutrality. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 2010 December, 157-183. DOI:10.47459/lasr.2010.8.7. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

Makhanov, Kanat: *Emigrant Moldova and the Changing Concept of Migration*. Eurasian Research Institute, Akhmet Yassawi University. <https://www.eurasian-research.org/publication/emigrant-moldova-and-the-changing-concept-of-migration/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Marandici, Ion: Nostalgic Voting? Explaining the Electoral Support for the Political Left in Post-Soviet Moldova. *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 63. No. 4. 522. <https://doi.org/10.1080/15387216.2021.1918565>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Marcu, Silvia: The Geopolitics of the Eastern Border of the European Union: The Case of Romania-Moldova-Ukraine. *Geopolitics*, XIV. évf. 3. 414. <https://doi.org/10.1080/14650040802693796> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

Mayer, Milan: Gagauz people – their language and ethnic identity. *Kulturní studia*, 2014/2, 39-54. <https://kulturnistudia.cz/gagauz-people-their-language-and-ethnic-identity/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

McCuen, John J.: Hybrid Wars. In: Russel Glenn: Thoughts on „Hybrid” Conflict. *Small Wars Journal*, 2009, 1. <https://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Mitrofanova, Anastasia: Questioning the European path: Orthodox political radicalism in contemporary Moldova. *Religion, State and Society*, 2020, Vol. 48. 2-3., 107-124. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09637494.2020.1756708?needAccess=true>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

Nikiforenko, Volodymyr – Kuryliuk, Yurii: Current Issues of Peace and Security Taking Into Account Aggressive Policy of the Russian Federation. *Przegląd Strategiczny*, 2023/16, 285. http://studiastrategiczne.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2024/01/19-Nikiforenko_Kuryliuk-3.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

Oláh, András: A transznysztiai konfliktus két évtizede és megoldatlanságának okai I. *Nemzet és Biztonság*, 2014/5.

Pociumban, Anastasia: In Church we trust. The Case of the Moldovan Orthodox Church. *New Eastern Europe*, 2020/5. <https://neweasterneurope.eu/2020/09/07/in-church-we-trust-the-case-of-the-moldovan-orthodox-church/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Porkoláb, Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?. *Hadtudomány*, 2015/3-4., 41. https://www.mhtt.eu/hadtudomany/2015/3_4/2015_3_4_5.pdf. (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Rácz, András: Moldova – a külső függőségek csapdájában. *Nemzet és Biztonság*, 2009. május, 62. https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/racz_andras-moldova___a_kuls___fuggesek_csapdajaban.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

Rácz, András: Russia's Hybrid War in Ukraine – Breaking the Enemy's Ability to Resist. FIIA Report, Finnish Institute of International Affairs, 2017, Helsinki, 34. <https://www.fiaa.fi/wp-content/uploads/2017/01/fiareport43.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Reach, Clint et al.: Russian Military Forecasting and Analysis. Rand Corporation, Santa Monica, 2022. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA100/RRA198-4/RAND_RRA198-4.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 08. 11.)

Reilly, Michael D.: Hybrid Threat COG Analysis. *Joint Force Quarterly*, LXXXIV. évf. 2017/1., 86-92. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-84/jfq-84_86-92_Reilly.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 08. 09.)

Resperger, István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 21. https://nbi.uni-nke.hu/document/nbi-uni-nke-hu/Resperger%20István_A%20válságkezelés%20és%20a%20hibrid%20hadviselés.pdf. (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Schimmelpenninck van der Oye, David: *Russo-Turkish War (1877-1878)*. In: Gordon Martel (Ed.): *The Encyclopedia of War*. Wiley-Blackwell, Oxford, 2011.

Simicskó, István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudomány*, 2017/3-4, 11-12. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Solik, Martin – Baar, Vladimír: The Russian Orthodox Church: An Effective Religious Instrument of Russia's „Soft” Power Abroad. The Case Study of Moldova. *Acta Politologica*, 11/2019, 13-41. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=802107>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Solchanyk, Roman: *Ukraine, Belorussia, and Moldavia: Imperial integration, Russification, and the struggle for national survival*. In: Lubomyr Hajda – Mark Beissinger (Eds.): *The Nationalities Factor In Soviet Politics And Society*. Routledge, New York, 1990, 175-203.

Somodi, Zoltán őrnagy: Nem hagyományos hadviselés az országvédelemben. *Honvédségi Szemle*, 2021/1., 16-18. <https://real.mtak.hu/120530/1/SomodiZoltan.pdf>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 14.)

Somodi, Zoltán – Dr. Kiss, Álmos Péter: A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban. *Honvédségi Szemle*, 2019/6, 22-28. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/207/199> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Šćepanović, Janko: Still a great power? Russia's status dilemmas post-Ukraine war. *Journal of Contemporary European Studies*, 2024, Vol. 32. No. 1., 80-95. <https://doi.org/10.1080/14782804.2023.2193878>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 17.)

Szenes, Eszter Zsófia: Az orosz-ukrán konfliktus eszkalációjával kapcsolatos orosz külpolitikai döntéshozatalt befolyásoló tényezők. *Honvédségi Szemle*, 2023/5., 30. DOI: 10.35926/HSZ.2023.5.3. (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

Tăbărta, Ion: Russian Military Presence in Moldova – A Sensitive Issue for the Future of Relations Between Chişinău and Moscow. *Bulletin of Power, Politics and Policy*, 2020/8, 3. <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=1022266>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

Thomas, Timothy: The Chekinov-Bogdanov Commentaries of 2010-2017: What Did They Teach Us About Russia's New Way of War?. MITRE Corporation, 2020, 5. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1141587.pdf> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Țicu, Octavian: Moldova Between the Near Abroad Policy of the Russian Federation and the Neighbourhood Policy of the European Union. *Eurotimes*, 2008, Vol. 6., 160-167. <https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=3c9cbb5d-bb9a-4482-b749-c6df7b5a5d47%40redis>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 17.)

VII.3. Internetes források

356 de mii de locuitori din regiunea transnistreană sunt cetățeni ai republicii Moldova și aproape 365 de mii sunt luați la evidență în registrul de stat al populației. Guvernul Republicii Moldova. <https://gov.md/ro/content/356-de-mii-de-locuitori-din-regiunea-transnistreana-sunt-cetateni-ai-republicii-moldova-si>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

Annual inflation. National Bank of Moldova. <https://www.bnm.md/en/content/inflation>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Former Moldovan President Igor Dodon arrested on suspicion of corruption. Euronews, 24. 5. 2022. <https://www.euronews.com/2022/05/24/igor-dodon-former-moldovan-president-arrested-on-suspicion-of-corruption>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Fugitive Moldovan magnate has left Israel, Interpol says. Reuters, 9. 11. 2023. <https://www.reuters.com/world/fugitive-moldovan-magnate-has-left-israel-interpol-says-2023-11-09/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Gazprom reduces daily gas supplies to Moldova by almost one-third – Moldovan deputy PM. Interfax, 3. 10. 2022. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/83485/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

GDP (current US\$) – Moldova. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=MD>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

GDP per capita (current US\$) – Moldova. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=MD>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

GDP per capita, PPP (current international \$) – European Union. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=EU>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

GDP per capita, PPP (current international \$) – Moldova. The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?end=2022&locations=MD&start=1995&view=chart>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Law enforcement and armed forces of Pridnestrovie. Pridnestrovie. <https://web.archive.org/web/20091104073203/http://pridnestrovie.net/armedforces.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

Military expenditure (% of GDP) – Moldova. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=MD>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

Moldavskaya GRES warned on cutting/termination electricity supply to Moldova from October 11. Infotag.md, 8. 10. 2021. <https://www.infotag.md/economics-en/294575/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.)

Moldova – Country Commercial Guide. International Trade Administration. 8. 9. 2022. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/moldova-energy> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 02.)

Moldova 2022 International Religious Freedom Report. U.S. Department of State. <https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/moldova/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

Moldova energy profile. IEA. <https://www.iea.org/reports/moldova-energy-profile/energy-security>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

Moldova Exports by Category. Trading Economics. <https://tradingeconomics.com/moldova/exports-by-category>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Moldova gets new pro-Western PM. BBC, 9. 25. 2009. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8275641.stm> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

Moldova Military Strength. Global Firepower. https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=moldova. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

Moldova no longer needs Russian gas, minister says. Euractiv, 16. 3. 2023. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/moldova-no-longer-needs-russian-gas-minister-says/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.)

Moldova Population. Worldometer. 7. 16. 2023. <https://www.worldometers.info/world-population/moldova-population/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

Moldova puts its debt to Gazprom at \$8.6 million, Russian firm disagrees. Reuters, 7. 9. 2023. <https://www.reuters.com/business/energy/moldova-puts-its-debt-gazprom-86-mln-russian-firm-disagrees-2023-09-06/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.)

Moldova: Overview of corruption. Anti-Corruption Resource Center, 1. 19. 2022. <https://www.u4.no/publications/moldova-overview-of-corruption> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

Moldova: Trade Statistics. globalEDGE. <https://globaledge.msu.edu/countries/moldova/tradestats>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Moldova. CIA World Factbook, 12. 21. 2022. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2022/countries/moldova/#people-and-society> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 02.)

Moldova. Classroom Country Profiles. The Henry M. Jackson School of International Studies, University of Washington. <https://jsis.washington.edu/wordpress/wp-content/uploads/2015/09/moldova.pdf>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Moldova's application for EU membership. Multimedia Centre, European Parliament, 28. 3. 2023. https://multimedia.europarl.europa.eu/hu/package/moldova-s-application-for-eu-membership_23904 (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

Most Moldovan power supplies restored after Russian strikes on Ukraine. Reuters, 23. 11. 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/half-moldova-without-power-after-russian-strikes-ukraine-deputy-pm-2022-11-23/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

Numărul populației cu reședință obișnuită pe sexe și grupe de vârstă la 1 ianuarie 2021. Statistica Moldovei, 12. 7. 2021. https://statistica.gov.md/ro/numarul-populatiei-cu-resedinta-obisnuita-pe-sexe-si-grupe-de-9578_50073.html. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Party History. Partidul Șor. <https://partidulsor.com/en/partid/istoria-partidului.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Public Opinion Survey: Residents of Moldova, October-November 2022. Center for Insights in Survey Research. https://www.iri.org/wp-content/uploads/2022/12/Moldova-Poll_Public-Release.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Real GDP (purchasing power parity). CIA World Factbook, 12. 21. 2022. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2022/field/real-gdp-purchasing-power-parity/country-comparison> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 02.)

Russian wine move draws protests. BBC, 30. 3. 2006. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4860454.stm>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

The economic context of Moldova. Lloyds Bank. <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/moldova/economical-context>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

The EU steps up support to border management on the Moldova-Ukraine border. European Commission, 2. 6. 2022. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/eu-steps-support-border-management-moldova-ukraine-border-2022-06-02_en. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

The status and powers of the President of the Republic of Moldova. Presidency of the Republic of Moldova. <https://presedinte.md/eng/statutul-si-atributiile>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

U.S. Treasury Sanctions Kremlin Political Assets in Moldova. Organized Crime and Corruption Reporting Project, 31. 10. 2022. <https://www.occrp.org/ru/daily/16967-u-s-treasury-sanctions-kremlin-political-assets-in-moldova>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Ultima oră! Partidul Șor, declarat neconstituțional de Înalta Curte. Unimedia, 19. 6. 2023. <https://unimedia.info/ro/news/c340c25e978ce8cc/ultima-ora-partidul-sor-declarat-neconstitutional-de-inalta-curte.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Vestmoldtransgaz becomes temporary operator of Moldova's entire gas transmission system. Interfax, 10. 7. 2023. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/92384/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

Перепись населения ПМР. ПРИДНЕСТРОВЬЕ. <http://newspmr.com/novosti-pmr/obshhestvo/15927>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

Baker, Mark: *Moldova's Mysterious Magnate.* Radio Free Europe, 6. 5. 2015. <https://www.rferl.org/a/moldova-mysterious-magnate-ilan-shor-scandal/26998388.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Barry, Ellen: *Protests in Moldova Explode, With Help of Twitter.* The New York Times, 7. 4. 2009. <https://www.nytimes.com/2009/04/08/world/europe/08moldova.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

Baumgardner, Will: *What Russia's Failed Coercion of Transnistria Means For The Annexation of Occupied Territory in Ukraine.* Institute for the Study of War, 20. 9. 2022. <https://www.understandingwar.org/backgrounder/what-russia's-failed-coercion-transnistria-means-annexation-occupied-territory-ukraine>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

Baumgardner, Will: *What Russia's Failed Coercion of Transnistria Means for the Annexation of Occupied Territory in Ukraine.* American Enterprise Institute, 20. 9. 2022. <https://www.aei.org/articles/what-russias-failed-coercion-of-transnistria-means-for-the-annexation-of-occupied-territory-in-ukraine/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Belton, Catherine: *Russia's security service works to subvert Moldova's pro-Western government.* The Washington Post, 28. 10. 2022. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/10/28/russia-fsb-moldova-manipulation/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Bugayova, Nataliya – Stepanenko, Kateryna – Kagan, Frederick: *Weakness Is Lethal: Why Putin Invaded Ukraine and How the War Must End.* Institute of the Study of War, 10. 1. 2023. <https://understandingwar.org/backgrounder/weakness-lethal-why-putin-invaded-ukraine-and-how-war-must-end> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 28.)

Cașus, Kamil: *Russia's embargo on Moldovan goods is extended.* OSW – Centre for Eastern Studies, 23. 7. 2014. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-07-23/russias-embargo-moldovan-goods-extended>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Cenusa, Denis: *Moldova's handling of Russian disinformation: building new tools and uprooting old patterns.* Eastern Europe Studies Centre, 5. 2. 2024. <https://www.eesc.lt/en/publication/moldovas-handling-of-russian-disinformation-building-new-tools-and-uprooting-old-patterns/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 19.)

Dermenji, Denis: *Candidata Partidului Șor care câștigă în Găgăuzia promite să deschidă o reprezentanță a regiunii la Moscova*. Radio Europa Liberă Moldova, 15. 5. 2023. <https://moldova.europalibera.org/a/candidata-partidului-sor-care-castiga-in-gagauzia-promite-sa-deschida-o-reprezentanta-a-regiunii-la-moscova-/32412100.html>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

Donaldson, Alex: *Moldova no longer using Russian natural gas, announces PM Recean*. Power Technology, 18. 5. 2023. <https://www.power-technology.com/news/recean-moldova-natural-gas-reliance/?cf-view> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.)

Douglas, Nadja: *Moldova's presidential election: little trust in the political class*. Zentrum für Osteuropa- und internationale Studien, 4. 11. 2020. <https://www.zois-berlin.de/en/publications/moldovas-presidential-election-little-trust-in-the-political-class>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Dumont, Emily – Solis, Jonathan – Zaleski, Lincoln: *Moldova: Profile of Media Ownership and Potential Foreign Influence Channels*. AidData, 2022. <https://docs.aiddata.org/reports/media-resilience/mda/Moldova-Profile-of-Media-Ownership-and-Potential-Foreign-Influence-Channels.pdf>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 19.)

Dziadul, Chris: *Moldova blocks more Russian media outlets*. BroadbandTV News, 31. 10. 2023. <https://www.broadbandtvnews.com/2023/10/31/moldova-blocks-more-russian-media-outlets/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Eftode, Alexandru: *Opportunistic Communist*. Politico, 22. 7. 2009. <https://www.politico.eu/article/opportunistic-communist/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Ernst, Iulian: *Transnistria accuses Ukraine of failed terrorist attack in central Tiraspol*. Intellinews, 9. 3. 2023. <https://www.intellinews.com/transnistria-accuses-ukraine-of-failed-terrorist-attack-in-central-tiraspol-272395/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

Ford, Matt: *Sheriff Tiraspol: Moldova, Transnistria – or dreamland?*. Deutsche Welle, 29. 9. 2021. <https://www.dw.com/en/sheriff-tiraspol-the-champions-league-club-without-a-country-but-now-in-dreamland/a-59177975>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Galev, Todor: *Tackling Russian Propaganda through Investigating Russian Influence in the Media Sector*. Center for the Study of Democracy, 4. 12. 2018. https://csd.bg/fileadmin/user_upload/events_library/files/2018_12/Presentation_Todor_Galev.pdf. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 19.)

Gershkovich, Evan: *In Separatist Transnistria, Sheriff Calls the Shots*. The Moscow Times, 27. 9. 2021. <https://www.themoscowtimes.com/2021/09/27/in-separatist-transnistria-sheriff-calls-the-shots-a75149>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Glantz, Mary: *Ukraine War Takes a Toll on Russia*. United States Institute of Peace, 11. 3. 2024. <https://www.usip.org/publications/2024/03/ukraine-war-takes-toll-russia>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 17.)

Goble, Paul: *Clash of Moldova's Two Orthodox Churches Complicates Chisinau's Turn to the West*. The Jamestown Foundation, 17. 8. 2023. <https://jamestown.org/program/clash-of-moldovas-two-orthodox-churches-complicates-chisinaus-turn-to-the-west/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

Golubeva, Marija: *Russia's Hand Seen in Moldovan Local Elections*. CEPA, 13. 11. 2023. <https://cepa.org/article/russias-hand-seen-in-moldovan-local-elections/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Gulca, Ilie: Cobasna: *Russia's 'MacGuffin' Between Ukraine and NATO*. Balkan Insight, 20. 3. 2023. <https://balkaninsight.com/2023/03/20/cobasna-russias-macguffin-between-ukraine-and-nato/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 20.)

Harrington, Keith: *Moldova Marks 30 Years Since Ceasefire Ended War on Costly Terms*. Balkan Insight, 7. 21. 2022. <https://balkaninsight.com/2022/07/21/moldova-marks-30-years-since-ceasefire-ended-war-on-costly-terms/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

Higgins, Andrew: *In Expanding Russian Influence, Faith Combines With Firepower*. The New York Times, 13. 9. 2016. https://www.nytimes.com/2016/09/14/world/europe/russia-orthodox-church.html?_r=2. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Ibragimova, Gailya: *Russia's Invasion of Ukraine Has Rocked Moldovan Politics*. Carnegie Endowment for International Peace, 9. 8. 2023. <https://carnegieendowment.org/politika/90356>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Ibragimova, Galiya: *Is Moldova Ready to Pay the Price of Reintegrating Transnistria?*. Carnegie Endowment for International Peace, 24. 1. 2024. <https://carnegieendowment.org/politika/91460>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Litra, Leo: *The final frontier: Ending Moldova's dependency on Russian gas*. European Council on Foreign Relations, 1. 11. 2023. <https://ecfr.eu/article/the-final-frontier-ending-moldovas-dependency-on-russian-gas/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.)

Lister, Tim: *Secret document reveals Russia's 10-year plan to destabilize Moldova*. CNN, 18. 3. 2023. <https://edition.cnn.com/2023/03/16/europe/russia-moldova-secret-document-intl-cmd/index.html> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

Mefford, Brian: *Moldova's Presidential Election Pits Pro-Europe Candidates Against Pro-Russia Ones*. Atlantic Council, 7. 4. 2016. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/moldova-s-presidential-election-pits-pro-europe-candidates-against-pro-russia-ones/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

Mihai, Catalina: *Transgaz Romania takes over Gazprom's operations in Moldova*. Euractiv, 6. 9. 2023. <https://www.euractiv.com/section/politics/news/transgaz-romania-takes-over-gazproms-operations-in-moldova/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 29.)

Necsutu, Madalin: *Moldova Secret Service Blocks Pro-Russian Media Ahead of Local Elections*. Balkan Insight, 31. 10. 2023. <https://balkaninsight.com/2023/10/31/moldova-secret-service-blocks-pro-russian-media-ahead-of-local-elections/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.)

Necsutu, Madalin: *Moldova Seeks Arrest of Convicted Oligarch Ilan Shor*. Balkan Insight, 26. 7. 2019. <https://balkaninsight.com/2019/07/26/moldova-seeks-arrest-of-convicted-oligarch-ilan-shor/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.)

Necsutu, Madalin: *Moldovan President Probed over 'Illegal Russian Funding' Claim*. Balkan Insight, 11. 6. 2019. <https://balkaninsight.com/2019/06/11/moldovan-president-probed-over-illegal-russian-funding-claim/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Necsutu, Madalin: *Russian Ban on Moldovan Fruit Imports Angers Chisinau*. Balkan Insight, 17. 8. 2022. <https://balkaninsight.com/2022/08/17/russian-ban-on-moldovan-fruit-imports-angers-chisinau/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Orbán, Tamás: *Military modernisation in the Republic of Moldova (post-1991)*. Danube Institute, 30. 6. 2022. <https://danubeinstitute.hu/en/research/military-modernisation-in-the-republic-of-moldova-post-1991>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

Radu, Paul – Munteanu, Mihai – Ostanin, Iggy: *Grand Theft Moldova: a nagy bankrablás*. Átlátszó, 12. 8. 2015. <https://atlatszo.hu/vilagterkep/2015/08/12/grand-theft-moldova-a-nagy-bankrablas/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 05.)

Reynolds, Nick – Wastling, Jack: *Ukraine Through Russia's Eyes*. RUSI, 25. 2. 2022. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/ukraine-through-russias-eyes>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 17.)

Roth, Andrew: *Russian commander suggests plan is for permanent occupation of south Ukraine*. The Guardian, 4. 22. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/22/ukraine-south-occupation-russian-military-chief-rustam-minnekayev> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 02.)

Pienkowski, Jakub – Zaniwicz, Maciej: *The Moldovan Gas Crisis: Causes and Consequences*. The Polish Institute of International Relations, 26. 11. 2021. <https://www.pism.pl/publications/the-moldovan-gas-crisis-causes-and-consequences>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

Preussen, Wilhelmine: *Russia is planning coup in Moldova, says President Maia Sandu*. Politico, 13. 2. 2023. <https://www.politico.eu/article/moldova-president-maia-sandu-russia-attack/> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

Puiu, Victoria: *Moldova fights back against Russia's food bans*. The Guardian, 15. 8. 2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/15/moldova-fights-back-russia-food-bans>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 26.)

Soldatov, Andrei – Borogan, Irina: *Putin's Useful Priests*. Foreign Affairs, 9. 14. 2023. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/putins-useful-priests-russia-church-influence-campaign> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 03.)

St. Leger, Alexander: *Russia's Ukraine invasion is fueling an energy crisis in neighboring Moldova*. Atlantic Council, 5. 12. 2022. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russias-ukraine-invasion-is-fueling-an-energy-crisis-in-neighboring-moldova/>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

Szenes, Eszter: *Mi folyik Moldovában? – I. rész*. Danube Institue Blog, 28. 2. 2023. <https://danubeinstitute.hu/en/blog/mi-folyik-moldovaban-i-resz> (Letöltés időpontja: 2023. 10. 23.)

Tanas, Alexander: *Moldova bans pro-Russian Shor party after months of protests*. Reuters, 19. 6. 2023. <https://www.reuters.com/world/europe/moldova-bans-pro-russian-shor-party-after-months-protests-2023-06-19/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 18.)

Tanas, Alexander: *Thousands take part in anti-government protest in Moldova*. Reuters, 18. 9. 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/thousands-take-part-anti-government-protest-moldova-2022-09-18/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Vlas, Cristi: *Appeal Court decides that Ilan Shor stays under house arrest*. Moldova.org, 5. 8. 2016. <https://www.moldova.org/en/court-decides-ilan-shor-stays-house-arrest/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

White, Dan: *Ukraine Can Win a War of Attrition*. Wilson Center, 25. 1. 2024. <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukraine-can-win-war-attrition>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 27.)

Wilson, Andrew: *Democracy under siege: Tackling Russian interference in Moldova*. European Council on Foreign Relations, 8. 12. 2023. <https://ecfr.eu/article/democracy-under-siege-tackling-russian-interference-in-moldova/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

Yafimava, Katja: *Moldova's Gas Crisis and Its Lessons for Europe*. Carnegie Endowment for International Peace, 5. 11. 2021. <https://carnegiemoscow.org/commentary/85721>. (Letöltés időpontja: 2024. 02. 28.)

Выприцких, Анна: *Санду: Молдова не отказывается от Приднестровья на пути вступления в ЕС*. NewsMaker, 1. 6. 2023. <https://newsmaker.md/rus/novosti/sandu-moldova-ne-otkazyvaetsya-ot-pridnestrovy-na-puti-vstupleniya-v-es/>. (Letöltés időpontja: 2024. 03. 06.)

A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM ÚNKP-23-2-II-NKE-77 KÓDSZÁMÚ ÚJ
NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS
ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

